

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2021

Bc. Zuzana Aghová, DiS.

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Ústav sociálních studií

Pohled sociálních pracovníků OSPOD na střídavou péči

Diplomová práce

Autor: Bc. Zuzana Aghová, DiS.

Studijní program: N6731 Sociální politika a sociální práce

Studijní obor: Sociální práce K – SPN

Forma studia: kombinovaná

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Radka Janebová, Ph.D.

Univerzita Hradec Králové
Ústav sociální práce

Zadání diplomové práce

Autor: Bc. Zuzana Aghová, DiS.

Studium: U1918

Studijní program: N6731 Sociální politika a sociální práce

Studijní obor: Sociální práce

Název diplomové práce: **Pohled sociálních pracovníků OSPOD na střídavou péči.**

Název diplomové práce AJ: The view of OSPOD social workers on shared custody.

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Cílem diplomové práce bude zjistit, jak sociální pracovníci OSPOD vnímají střídavou péči. V praktické části bude využit kvalitativní výzkum ve formě rozhovorů s jednotlivými sociálními pracovníky OSPOD.

Guggenbühl-Craig, Adolf. Nebezpečí moci v pomáhajících profesích. 1. vydání. Praha: Portál, 2010. ISBN: 978-80-7367-809-8 Novák, T. Střídavá péče o dítě. 1. vydání. Praha: Portál, 2013. ISBN: 978-80262-0342-1 JÜRGEN, R. Jsi moje dítě: Cochemská praxe ? cesty k lidštějšímu rodinnému právu. 1. vyd. Praha: Magistrát hlavního města Prahy, 2010. ISBN 978-80-254-8250-6 Vohlídalová, M. (2014). Jeho a její pohled: Střídavá péče z perspektivy matek a otců Dostupné z http://dlib.lib.cas.cz/8296/1/GRPV_15_1_Vohlidalova.pdf

Garantující pracoviště: Ústav sociální práce,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Radka Janebová, Ph.D.

Oponent: prof. PhDr. Jana Levická, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 30.4.2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala pod vedením vedoucí diplomové práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Nymburce dne 18. 3. 2021

.....

Bc. Zuzana Aghová, DiS.

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat své vedoucí diplomové práce za odborné vedení ochotu, cenné rady a připomínky, a především vždy za velmi rychlou zpětnou vazbu ohledně mé diplomové práce.

Zároveň bych chtěla poděkovat mé rodině, přátelům, kolegyním a kolegům z OSPOD Nymburk, kteří mě ve studiu a psaní diplomové práce podporovali a pracovním OSPOD SK, které byly ochotné se mnou absolvovat rozhovory.

Abstrakt

AGHOVÁ, Zuzana. Pohled sociálních pracovníků OSPOD na střídavou péči. Hradec Králové, 2021, 90 stran, Diplomová práce. Univerzita Hradec Králové, Filozofická fakulta. Ústav sociální práce. Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Radka Janebová, Ph.D.

Diplomová práce se zabývá pohledem sociálních pracovníků OSPOD na střídavou péči s ohledem na nejlepší zájem dítěte dle sedmi důležitých kritérií.

Teoretická část je zaměřena na vymezení zásadních pojmů spojených se střídavou péčí, jako je dítě, rodičovství, rozchod, střídavá péče, nejlepší zájem dítěte, kritéria nejlepšího zájmu dítěte, sociálně-právní ochrana dětí a role sociálního pracovníka. Diplomová práce se podrobně zabývá samotnou střídavou péčí z mnoha úhlů pohledu. Pozornost je věnována především sedmi kritériím nejlepšího zájmu dítěte, což je názor dítěte, identita dítěte, rodinné prostředí a navázání vztahů, péče, ochrana a bezpečí dítěte, zvláštní zranitelnost dítěte, právo dítěte na zdraví a právo dítěte na vzdělání. Neméně významnou kapitolou je pak role orgánu sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD), který má svou nezastupitelnou funkci.

Výzkumná část se snaží nalézt odpovědi na hlavní a dílčí výzkumné cíle pomocí kvalitativní výzkumné strategie formou polostrukturovaného rozhovoru s pracovníky OSPOD.

Klíčová slova: dítě, rodičovství, rozchod, střídavá péče, nejlepší zájem dítěte, kritéria nejlepšího zájmu dítěte, sociálně – právní ochrana dětí, role sociálního pracovníka.

Abstract

AGHOVÁ, Zuzana. The view of OSPOD social workers on shared custody. Hradec Králové, 2021, 90 pages, Diploma Thesis. University of Hradec Králové, Philosophical faculty. Institute of Social Work. Leader of the Diploma Thesis: Mgr. et Mgr. Radka Janebová, Ph.D.

The thesis deals with the view of social workers of the OSPOD on shared parenting with respect to the best interest of the child according to seven important criteria.

The theoretical part is aimed at defining the essential concepts associated with shared custody, such as child, parenthood, separation, shared custody, best interests of the child, criteria of best interests of the child, social and legal protection of children and the role of a social worker. The thesis deals in detail with shared custody itself from many points of view. Particular attention is paid to the seven criteria of best interests of the child, which is the child's opinion, the identity of the child, the family environment and the establishment of relationships, the care, protection and safety of the child, the special vulnerability of the child, the child's right to health and the right of the child to education. An equally important chapter is the role of the Social And Legal Protection of Children (OSPOD), which has an irreplaceable function.

The research part tries to find answers to the main and partial research objectives by means of a qualitative research strategy in the form of a semi-structured interview with OSPOD employees.

Keywords: child, parenting, separation, shared custody, best interests of the child, criteria of best interests of the child, social and legal protection of children, role of social worker.

Seznam použitých zkratek

OSPOD – orgán sociálně-právní ochrany dětí

SK – Středočeský kraj

ÚPrDt – Úmluva o právech dítěte

ZSPO – Zákon o sociálně-právní ochraně dětí

NZO – Nový občanský zákoník

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

ČR – Česká republika

Č. – číslo

Sb. – sbírky

Sp. zn. – spisová značka

ÚS – ústavní soud

NRP – náhradní rodinná péče

IPOD – individuální plán ochrany dítěte

MŠ – mateřská škola

ZŠ – základní škola

DVC – dílčí výzkumný cíl

TO – tazatelská otázka

Ibid - tamtéž

*„...soudně můžeme prosadit pouze to střídání. Jestli to bude výchova, záleží jen na rodičích.
Úloha úřadů spočívá v tom, nedovolit, aby vznikalo střídání bez společné výchovy.“*

PhDr. Mgr. Jeroným Klimeš, Ph.D.

Obsah:

ÚVOD	11
TEORETICKÁ ČÁST.....	15
1. VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ.....	15
1.1 Dítě	15
1.2 Rodičovství, rodičovská odpovědnost.....	16
1.3 Rozchod/rozvod a porozchodové formy péče	17
1.3.1 Rozchod/rozvod	17
1.3.2 Porozchodové formy péče	19
2. STŘÍDAVÁ PÉČE.....	20
2.1 Vymezení pojmu	21
2.2 Střídavá péče v českém kontextu a v perspektivě zahraničních studií.....	23
2.3 Střídavá péče v praxi	25
3. NEJLEPŠÍ ZÁJEM DÍTĚTE	28
3.1 Názor dítěte	30
3.2 Identita dítěte.....	33
3.3 Rodinné prostředí a navázání vztahů	33
3.4 Péče, ochrana a bezpečí dítěte.....	35
3.5 Zvláštní zranitelnost dítěte	36
3.6 Právo dítěte na zdraví.....	38
3.7 Právo dítěte na vzdělání	39
4. SOCIÁLNĚ – PRÁVNÍ OCHRANA DĚTÍ	40
4.1 Sociálně-právní ochrana dětí v systému veřejné správy	40
4.2 Nástroje a opatření OSPOD	41
4.3 Role sociálního pracovníka	42
4.4 OSPOD v roli kolizního opatrovníka	43
4.4.1 Vedení rozhovoru s dítětem jako stěžejní nástroj pracovníka SPOD	44
5. Shrnutí teoretické části	45
VÝZKUMNÁ ČÁST	47
6.1 Cíl výzkumu	47
6.2 Zdůvodnění vybrané výzkumné strategie.....	48
6.3 Zdůvodnění vybraného výzkumného vzorku a jeho charakteristika.....	49
6.4 Transformace dílčích cílů tazatelských otázek.....	50

6.5 Způsob zpracování získaných údajů	52
6.6 Rizika výzkumu z hlediska etiky a validity.....	53
7. Popis a interpretace dosažených výsledků	53
7.1 DC1: Zjistit, jak sociální pracovníce SPOD vnímají kritérium „návoru dítěte“ a jak s ním pracují při utváření dohod mezi rodiči o střídavé péči, s níž jeden z rodičů nesouhlasí.	54
7.2 DC2: Zjistit, jak sociální pracovníce SPOD vnímají kritérium „identity dítěte“ a jak s ním pracují při utváření dohod mezi rodiči o střídavé péči, s níž jeden z rodičů nesouhlasí.	58
7.3 DC3: Zjistit, jak sociální pracovníce SPOD vnímají kritérium „zachování rodinného prostředí a navázání vztahů“ a jak s ním pracují při utváření dohod mezi rodiči o střídavé péči, s níž jeden z rodičů nesouhlasí.....	60
7.4 DC4: Zjistit, jak sociální pracovníce SPOD vnímají kritérium „péče, ochrany a bezpečí dítěte“ a jak s ním pracují při utváření dohod mezi rodiči o střídavé péči, s níž jeden z rodičů nesouhlasí.	65
7.5 DC5: Zjistit, jak sociální pracovníce SPOD vnímají kritérium „zvláštní zranitelnosti dítěte“ a jak s ním pracují při utváření dohod mezi rodiči o střídavé péči, s níž jeden z rodičů nesouhlasí.	70
7.6 DC6: Zjistit, jak sociální pracovníce SPOD vnímají kritérium „právo na zdraví dítěte“ a jak s ním pracují při utváření dohod mezi rodiči o střídavé péči, s níž jeden z rodičů nesouhlasí.	73
7.7 DC7: Zjistit, jak sociální pracovníce SPOD vnímají kritérium „právo dítěte na vzdělání“ a jak s ním pracují při utváření dohod mezi rodiči o střídavé péči, s níž jeden z rodičů nesouhlasí.	76
7.8 Shrnutí výzkumné části	79
ZÁVĚR.....	82
Použité zdroje	85
Seznam použité literatury.....	85
Seznam tabulek	90

ÚVOD

Téma diplomové práce pro mě bylo poměrně snadno zvolitelné. Roky se otázkou střídavé péče s ohledem na nejlepší zájem dítěte pracovně i soukromě zajímám, tudíž magisterské studium pro mě bylo příležitostí se nad tématem zamyslet více profesionálně a myšlenky přenést do akademické podoby.

Cílem diplomové práce bylo zjistit pohled sociálních pracovníků na střídavou péči s ohledem na kritéria nejlepšího zájmu dítěte v situaci, kdy jeden rodič se střídavou péčí nesouhlasí. Dílčí cíle byly vydefinovány z kritérií nejlepšího zájmu dítěte. Výbor OSN pro práva dítěte vytvořil demonstrativní výčet těch nejdůležitějších práv dítěte – kritérií, jako jsou právo dítěte na názor, kritérium identity dítěte, kritérium zachování rodinného prostředí a navázání vztahů, kritérium péče, ochrany a bezpečí dítěte, kritérium zvláštní zranitelnosti dítěte, kritérium právo dítěte na zdraví a kritérium práva dítěte na vzdělání.

Diplomová práce nese v teoretické části především vydefinování důležitých pojmů vztahující se právě k výzkumné části. V teoretické části jsem postupovala dle struktury, kterou považuji za logickou. Vysvětluji čtenáři diplomové práce výrazy, které jsou přímo propojeny se zkoumáním cíle diplomové práce.

Jako výzkumnou strategii jsem zvolila kvalitativní výzkum, kdy jsem využila metody polostrukturovaného rozhovoru formou interview.

Střídavá péče je fenomén, který v České republice zakotvil v roce 1998, tudíž nám právě vyrostla generace dětí, které si tuto formu péče mohly vyzkoušet jako první. Jedním z nápadů bylo zachytit střídavou péči očima dětí, jejichž rodiče tuto formu péče aplikovali, ale zjistila jsem, že bych nenašla dostatek dospělých respondentů. Druhá věc, která mě však trápila spíše osobně profesně, byl přístup mých kolegů z řad orgánu sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD). Nejednou padl výraz, že střídavá péče je zvěrstvo, hloupost, nesmysl apod., kdy byla a je střídavá péče apriori odsuzována hned při jejím vyslovení. Pokud mohu obecně porovnat názory sociálních pracovníků, tak obvykle velmi zásadně převažuje nesouhlas se střídavou péčí. Jak v osobním, tak profesním životě ovšem není nikdy nic černobílé, a proto mě cosi nutilo zaměřit se na své kolegyně a dotázat se jich na jejich názor podrobněji. Z počátku mi mnoho kolegů přislíbilo pozici respondentky, avšak ve chvíli, kdy zjistily, že se jich nebudu ptát na otázku, zda střídavá péče ano či nikoli, ale na konkrétní kritéria

nejlepšího zájmu dítěte, z rozhovorů začaly couvat. Nakonec bylo velmi obtížné rozhovory vůbec dokončit a já tímto děkuji osmi statečným, že do toho se mnou šly a rozhovory mi umožnily. Nebudu zastírat, že se domnívám, že to bylo především z blízké známosti a pocitu pomoci, neboť i tak jsem vnímala, že je pro ně velmi obtížné mé otázky uchopit. Odpovědi totiž znamenaly velké zamyšlení a připuštění mnohdy i změnu radikálního postoje ke střídavé péči.

Ráda bych zde zmínila, proč hovořím pouze o ženách sociálních pracovnících. Na OSPOD pracují převážně ženy, vzácně nalezneme i muže, já jsem bohužel hned dopředu věděla, že respondentky budou ženy, právě pro možnost osobního přístupu k nim, nemám ve svém okolí kolegy z OSPOD muže. Dalším kritériem byla délka praxe na OSPOD, protože jsem se domnívala, že i to bude hrát roli při odpovědích na zdánlivě jednoduché otázky. Zjistila jsem, že i když mají kolegyně dlouhé roky praxe na OSPOD, tak s formou střídavé péče nemají tolik zkušeností jako s výlučnou péčí. Pravdou je, že pokud se rodiče na střídavé péči oba dohodnou, tak celé řízení probíhá v poklidu a více o těchto rodinách není téměř na OSPOD slyšet. Já se však zaměřila na situaci, kdy jeden z rodičů střídavou péči požaduje a druhý váhá, či s ní nesouhlasí. Jak s takovou situací mé kolegyně pracují? Při vytipování respondentek jsem se však i setkala s názorem, že pokud druhý rodič nechce střídavou péči, tím práce na OSPOD končí, věc je uzavřena s tím, že v tom případě nemá smysl o střídavé péči vůbec uvažovat a konečný výsledek nechají sociální pracovníci na rozhodnutí soudu. Domnívám se, že toto je špatný přístup a značí neprofesionalitu sociálních pracovníků. Není možné se na věc dívat z pohledu dvou znesvářených nebo nedomluvených rodičů, ale z pohledu právě nejlepšího zájmu dítěte. A s kritérii, ze kterých já tvořím výzkumnou část diplomové práce, se dá zcela jistě i dobře pracovat, jen se musí chtít.

V teoretické části jsem se zaměřila na vysvětlení některých pojmů, které pokládám za důležité pro vstup do této problematiky. Jsem hluboce přesvědčena, že pro pracovníce a pracovníky OSPOD je nutné hledět právě především na dítě a jeho nejlepší zájem. Co je však nejlepší zájem dítěte? To, co chce dítě? To, co chtějí jeho rodiče? Nebo to, co chce nebo si myslí pracovníci OSPOD? I tyto otázky může zodpovědět nebo spíše nechá nahlédnout má teoretická část práce.

Velmi důležitým pojmem je samozřejmě též samotná střídavá péče, která je pojata všeobecným vhledem do této problematiky. Velmi ráda bych diplomovou práci nabídla sociálním pracovnícům a pracovníkům OSPOD k přečtení, proto jsem se zaměřila jak na

historii střídavé péče nebo na zkušenosti ze zahraničí, aby došlo k všeobecnému povědomí o pojmu střídavá péče.

V další kapitole jsem se podrobně zaměřila na jednotlivá kritéria nejlepšího zájmu dítěte z vícero pohledů několika odborníků. Samozřejmě jsem se ne vždy setkala s totožnými názory, ale i s tím je potřeba umět pracovat a stále se vzdělávat a dokázat si vytvořit vlastní názor na věc.

Orgán sociálně-právní ochrany je v tomto směru zásadní instituce, která dokáže ovlivnit budoucnost dítěte, což je tvrzení poměrně šokující a pro někoho nepřijatelné, ale je to tak. OSPOD má velmi výrazný vliv i na závěrečné rozhodnutí soudu, proto vnímám roli OSPOD jako stěžejní při práci s dítětem a jeho rodiči. I na společném pracovišti může mít jedna sociální pracovnice zcela odlišný názor než její kolegyně v kanceláři, proto velmi kvituji povinné vzdělávání sociálních pracovníků a sociálních pracovníků čítající penzum 18 dní za 3 roky.

Jak jsem již výše zmínila, ve výzkumné části diplomové práce se budu zabývat otázkou pohledu sociálních pracovníků s ohledem na nejlepší zájem dítěte skrz sedm kritérií, které sestavil výbor OSN. V ČR je prezentuje například Anna Hofschneiderová, právnička, působící od roku 2016 jako ministerská rada v odboru ochrany práv dětí Ministerstva práce a sociálních věcí a také pedagožka Karlovy univerzity v Praze vyučující předměty Lidská práva v kontextu sociální práce a Diskriminace a právo pro rovné zacházení. Sedm kritérií převedla do Praktického právního průvodce nejlepším zájmem dítěte pro pracovníky orgánu sociálně-právní ochrany dětí, z něhož jsem při svém výzkumu především vycházela.

Přes veškeré peripetie současného nouzového stavu jsem nakonec provedla osm rozhovorů se sociálními pracovníky orgánu sociálně-právní ochrany dětí působících ve Středočeském kraji, mající minimálně pět let praxe v oboru. Výsledkem jsou zajímavé postřehy, myšlenky, názory a zjištění. Ale především je to dobrý pocit, že se kolegyním podařilo zamyslet nad střídavou péčí z jiného úhlu pohledu, který byl mnohdy překvapivý i pro ně samotné.

Svou diplomovou práci dávám k dispozici nejen začínajícím sociálním pracovníkům či pracovníkům, stávajícím kolegyním, kolegům, ale i odborné veřejnosti, neboť se domnívám, že výzkumná část byla tvořena s pomocí kvalifikovaných kolegů s letitou praxí a mohly tak velmi erudovaně reagovat na tazatelské otázky týkající se střídavé péče s ohledem na kritéria

nejlepšího zájmu dítěte v situaci, kdy jeden z rodičů nesouhlasí. V tomto spatřuji užitečnost mé diplomové práce do praxe.

TEORETICKÁ ČÁST

1. VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ

1.1 Dítě

Následující řádky se věnují pojmu „Dítě“. Domnívám se, že je to v podstatě stěžejní pojem pro práci pracovníků OSPOD. Je nutné říci, že klientem OSPOD není primárně rodič, ale právě především dítě, na jehož zájmu musíme hledět v první řadě. Tato kapitola následně navazuje do výzkumné části tím, že je důležité si uvědomit, že je to právě dítě, o kom rozhoduje nejen rodič, OSPOD nebo soud. Ve výzkumné části je hlavní aktér dítě, na to hledíme, pokud se snažíme nalézt konsensus mezi rodiči. *„Pojem dítě je v našem právním řádu používán ve dvojím významu. Tímto termínem označujeme jednak jakoukoliv fyzickou osobu, pokud chceme vyjádřit její vztah k rodičům, jednak fyzickou osobu, již považujeme za nedospělého jedince – příslušníka lidského rodu. Byť je pojem dítě v českém právním řádu používán v obou uvedených významech, ve většině pramenů práva není nijak definován.“* (Schon, 2013, s. 17).

V zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (ZSPO), se dítětem pro účely ZSPO rozumí osoba nezletilá, tj. osoba mladší 18 let. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (NZO) vymezuje pojem právní osobnost (způsobilost mít v mezích právního řádu práva a povinnosti – srov. Ustanovení § 15 odst. 1 NZO) a na rozdíl od nyní účinného ustanovení § 7 odst. 1 OZ omezuje právní osobnost na období teprve od narození do smrti člověka.

Pojem dítě nemá význam pouze v teoretické rovině, ale má velmi praktický dopad. *„Absence konkrétní představy zákonodárce v této otázce vede k používání téhož pojmu pro různé subjekty, respektive tentýž subjekt v různých fázích jeho vývoje, a následně vede k nejasnostem, které nelze překlenout smysluplným výkladem. Připuštění, že v období mezi početím a narozením se jedná o dítě, má zcela zásadní důsledky. Znamená to především, že jde o příslušníka lidského druhu. Současně to znamená, že se nemůže jednat o věc v právním smyslu, a že proto dítě v období mezi početím a narozením (byť mu vnitrostátně zákonodárce pro účely civilního práva nepřiznává subjektivitu bez dalšího, ale pouze za podmínky, že se narodí živé) nemůže být nikdy objektem právních vztahů.“* (Schon, 2013, s. 19).

„Ústavní soud již několikrát judikoval, že dítě je bytostí jedinečnou, nadanou nezadatelnými, nezcizitelnými, nepromlčitelnými a nezrušitelnými základními právy a svobodami, a tedy bytostí, které by se mělo dostat při jejím vývinu toho nejlepšího, totiž toho, aby uvedené atributy nezůstaly prázdnými slovy.“ (Majer, Pečinka, 2018, s. 16).

1.2 Rodičovství, rodičovská odpovědnost

Rodičovská odpovědnost je základním pojmem, kterým je nutné rodičům neustále připomínat. Není možné, aby rodiče svou rodičovskou odpovědnost přenášeli buď na dítě, na OSPOD nebo soud. Začneme tedy již v Listině základních práv a svobod a dále v Úmluvě o právech dítěte, kde je tento institut právně zakotven především. V dalších odstavcích popíšu ukotvení rodičovské odpovědnosti v zákonech.

Nutno podotknout, že rodičovská odpovědnost se prolíná všemi kritérii, se kterými pracuje výzkumná část této diplomové práce. Pokud by byli rodiče schopni se shodnout se v rodičovské odpovědnosti a ve všech bodech svých rodičovských kompetencí, nebylo by třeba péče OSPOD. Někdy jsou spory o péči či výchovu opravdu zbytečné, stačilo by trochu tolerance z obou stran a snahy chtít se domluvit.

Listina základních práv a svobod v čl. 32 odst. 4 uvádí, že *rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona. V odst. 4 téhož článku je zdůrazněno, že péče o děti a jejich výchova je právem rodičů; děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona.*

V Úmluvě o právech dítěte v čl. 18 je řečeno, že *„státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, vynaloží veškeré úsilí k tomu, aby byla uznána zásada, že oba rodiče mají společnou odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte. Rodiče, nebo v odpovídajících případech zákonní zástupci, mají prvotní odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte. Základním smyslem jejich péče musí přitom být zájem dítěte.*

V občanském zákoníku č. 89/20 se v § 855 dozvídáme, že *rodiče a dítě mají vůči sobě navzájem povinnosti a práva. Těchto vzájemných povinností a práv se nemohou vzdát; učiní-li tak, nepřihlíží se k tomu.*

§ 858 Občanského zákoníku č. 89/2014 hovoří o rodičovské odpovědnosti tak, že zahrnuje povinnosti a práva rodičů, která spočívají v péči o dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, v ochraně dítěte, v udržování osobního styku s dítětem, v zajišťování jeho výchovy a vzdělání, v určení místa jeho bydliště, v jeho zastupování a spravování jmění; vzniká narozením dítěte a zaniká, jakmile dítě nabude plné svéprávnosti. Trvání a rozsah rodičovské odpovědnosti může změnit jen soud. Podle § 859 téhož zákona rodičovská odpovědnost náleží stejně oběma rodičům. Má ji každý rodič, ledaže jí byl zbaven. „Rodiče mají povinnost vykonávat rodičovskou odpovědnost ve vzájemné shodě a v souladu se zájmy dítěte. Rozvodem rodičů není dotčena rodičovská odpovědnost žádného z rodičů. Rodiče se mají dohodnout na tom, jakým způsobem bude i nadále zajištěna osobní péče o dítě. Pouze soud může zasáhnout do rodičovské odpovědnosti rodičů v podobě jejího omezení, pozastavení nebo zbavení. Rozhodujícím kritériem po takový zásah musí být vždy zájem dítěte.“ (Rogalewiczová, 2020, s. 21). Každý rodič vykonává běžná práva a povinnosti samostatně, o podstatných záležitostech týkajících se společného dítěte, přičemž nedohodnou-li se o podstatných z nich, musí se obrátit na soud. Soud v takovém případě posoudí zájmy nezletilého dítěte a rozhodne (ust. § 877). Za významnou záležitost se považují zejména nikoli běžné léčebné a obdobné zákroky, určení místa bydliště a volba vzdělání nebo pracovního uplatnění dítěte.

1.3 Rozchod/rozvod a porozchodové formy péče

1.3.1 Rozchod/rozvod

Tato podkapitola se věnuje rozchodům a rozvodům, což principiálně vždy zasáhne všechny zúčastněné strany. Je velmi důležité, aby rodiče svůj krok velmi dobře promysleli, zvážili a případně, před konečným verdiktem, požádali o pomoc odborníky. Tvzení, že je dobré ve vztahu zůstat kvůli dětem, je dávno liché a naopak takové rozhodnutí může způsobit více škody než užitku. Zároveň je důležité, aby procesem rozvodu bylo provedeno i dítě, není pravdou, že to není jeho věc. Dítě by mělo být seznámeno s dohodou, kterou rodiče s rozchodem či rozvodem učinili a mělo by být spravováno o dalším postupu v jeho životě. Názoru dítěte se budeme věnovat v jiné z kapitol, ale již nyní je dobré připomenout, že i zde by mělo být dítě slyšeno a mělo by spoluvytvářet rozhodnutí rodičů o porozchodové formě péče.

Porozchodové uspořádání péče musí vycházet z nejlepšího zájmu dítěte, který je jak v rovině právní, tak v rovině psychologické.

Ve výzkumné části se zabývám právě rodiči po rozchodu, kteří jsou tak nuceni domlouvat následné porozchodové či porozvodové uspořádání formy péče. Ačkoliv u nesezdaných párů není zásahu či pomoci ze strany OPSOD třeba, tak jako při rozvodu rodičů, kdy musí být nejdříve soudně vyřešená otázka péče o děti, většinou je však intervence OSPOD nutná.

„Rozvod je jednou z nejnáročnějších životních situací pro lidi žijící v současných stabilizovaných společnostech západního typu. Partnerská dvojice dospělých je jádrem rodiny. Pouto mezi dospělými je jištěno biologicky i systémem sociální kontroly.“ (Matoušek, 2013, s. 362). Rozvod manželství upravuje z. č. 89/2014 Občanský zákoník, v § 755, (1) *Manželství může být rozvedeno, je-li soužití manželů hluboce, trvale a nenapravitelně rozvráceno a nelze očekávat jeho obnovení.*

(2) *Přesto, že je soužití manželů rozvráceno, nemůže být manželství rozvedeno, byl-li rozvod v rozporu*

(a) *se zájmem nezletilého dítěte manželů, které nenabylo plné svéprávnosti, který je dán zvláštními důvody, přičemž zájem dítěte na trvání manželství soud zjistí i dotazem u opatrovníka jmenovaného soudem pro řízení o úpravu poměrů k dítěti na dobu po rozvodu, nebo*

(b) *se zájmem manžela, který se na rozvratu porušením manželských povinností převážně nepodílel a kterému by byla rozvodem způsobena zvlášť závažná újma s tím, že mimořádné okolnosti svědčí ve prospěch zachování manželství, ledaže manželé spolu již nežijí alespoň po dobu tří let.*

(3) *Mají-li manželé nezletilé dítě, které není plně svéprávné, soud manželství nerozvede, dokud nerozhodne o poměrech dítěte v době po rozvodu manželství.*

V ČR končí rozchodem každý rok kolem 31 tisíc sezdaných párů, což činí asi každé druhé manželství. Manželství v ČR nemá takový význam z náboženského hlediska jako u hluboce věřících států (např. Španělsko, Řecko, Polsko), kde jsou rozvodová čísla výrazně nižší. Společnost v ČR má rozvodům benevolentní vztah, což se projevuje na první pohled tolerantními zákony v této oblasti, zejména ve vztahu k rychlosti rozvodového aktu. Dospělí lidé se s traumatem spojeným s rozvodem vyrovnávají v průměru dva roky, u dětí je situace

mnohem složitější a závažnější. Čas teprve ukáže, jak moc bylo dítě rozvodem rodičů zasažené. A zasáhne vždy každé dítě, od batolete po školní děti až po pubescenty. Zraněná duše je poznamenána a je především na rodičích, jak pomohou dětem se s rozvodem vypořádat (Matoušek, 2014). „Rozchod/rozvod je v našem typu kultury jednou z nejvíc stresujících událostí v lidském životě. Znamená fiasko ve stěžejním osobním projektu. Reakce na rozchod jsou, jak známo, extrémní (pocity křivdy, agresivita, snaha pomstít se), do vyřizování účtů mezi dospělými jsou nevyhnutelně zaplétány děti. Mít manželského partnera je vysoká hodnota. Mít dítě představuje neméně významnou hodnotu. Dítě se tak snadno může stát obětí rodičovského souboje.“ (Matoušek, 2014, s. 9).

1.3.2 Porozchodové formy péče

Česká právní úprava (Občanský zákoník, zákon č. 89/2012 Sb.) uvádí tři základní formy porozvodové péče o děti. Jde o:

- Svěření dítěte do výlučné péče jednoho z rodičů
- Svěření dítěte do střídavé péče
- Svěření dítěte do společné péče rodičů

§ 907, zák. č. 89/2012 Sb. přímo uvádí: „Soud může svěřit dítě do péče jednoho z rodičů, nebo do střídavé péče, nebo do společné péče; soud může dítě svěřit i do péče jiné osoby než rodiče, je-li to potřebné v zájmu dítěte. Má-li být dítě svěřeno do společné péče, je třeba, aby s tím rodiče souhlasili.“ Základním předpokladem pro naplňování ať už rodičovské dohody nebo exekutivního rozhodnutí soudu je však uvědomění si rodičovské odpovědnosti a správné pochopení povinností a práv, které z ní vyplývají.

Staněk (2016) rozděluje formy péče následovně:

Svěření dítěte do výlučné péče jednoho z rodičů

Rodič, který má dítě svěřeno do výlučné péče, o něho převážně pečuje a rozhoduje o jeho běžných záležitostech. Má tedy větší podíl na jeho výchově, větší vliv na jeho chování, jednání, je na něho kladeno větší břemeno každodenní péče, ale zároveň také nese vyšší míru zodpovědnosti vůči dítěti. Dítě se s druhým rodičem vídá na základě dohody rodičů nebo soudního rozhodnutí ve věci úpravy styku dítěte s druhým rodičem, a to v případech, kdy

rodiče nejsou schopni se domluvit. Je důležité, aby se dítě s druhým rodičem vídalo tak, jak je to nejlépe možné, nemusí se jednat jen o víkendový styk jednou za 14 dní, ale může se jednat o široký styk, který se může podobat až střídavé péči. Stejně jako u jiných druhů péče jsou rodiče povinni si předávat mezi sebou informace týkající se dítěte (zdravotní stav dítěte, školní informace apod.). Více v § 890, Občanského zákoníku 89/2014: „*Rodiče jsou povinni si vzájemně sdělit vše podstatné, co se týká dítěte a jeho zájmů*“. U výlučné péče je vždy rozhodováno o výživném na dítě k rukám rodiče, který má dítě svěřené do péče.

Svěření dítěte do střídavé péče

Jedná se o úpravu péče, kdy dítě zpravidla rovnoměrně pobývá stejně u jednoho, tak u druhého rodiče. Střídání může znamenat různé pravidelné intervaly, od dnů, po týdny za sebou. Pokud se rodiče dohodnou na nerovnoměrné střídavé péče, nazývá se tzv. asymetrická. U střídavé péče je kladen vysoký důraz na vzájemnou komunikaci rodičů, měli by být ve shodě na běžných i podstatných záležitostech. Rodiče si vzájemně předávají informace ohledně dítěte. Stejně tak veškeré náklady hradí po dohodě na půl. Pokud má jeden z rodičů výrazně vyšší příjmy, doplácí část výživného finančně znevýhodněnému rodiči. V případě dohody rodičů se výživné určit nemusí, v případě rozhodnutí soudu o střídavé péči musí být výživné rodičům vyměřeno, byť by se jednalo o stejnou částku oběma rodičům.

Svěření dítěte do společné péče

Termín společná péče se v zákoně objevil díky chybnému překladu z německého termínu „allgemeine elterliche Sorge“ tedy – společná rodičovská odpovědnost. Společnou péči provozují rodiče vlastně již v době trvání partnerství či manželství. Pokud se rodiče potřebují rozvést a je třeba rozhodnout o péči, vychází-li spolu na přátelské úrovni a jsou schopni o děti pečovat dohromady, je zde možný institut společné péče. Co se týče společné péče, na té se rodiče mohou jediné shodnout (dohodnout) a soud dohodu rodičů schválí, o ní nemůže rozhodovat soud z moci úřední. Rodiče musejí být schopni se na všem dohodnout, respektují jeden druhého a vztah k dítěti chápou jako nadřazený vůči svému partnerství (Staněk, 2016).

2. STŘÍDAVÁ PÉČE

Nyní se dostávám k jednomu z dalších zásadních pojmů, a to je samotná střídavá péče. Tato forma péče je stále poměrně novým institutem, ačkoliv vešla v platnost již 1. 8. 1998.

Z počátku neměla mnoho příznivců, postupně se však vyprofilovala do té míry, že jí měla být dáována přednost před jinou formou péče. Postupem doby však jak psychologové, tak soudci došli k názoru, že není možné apriori nějakou formu péče upřednostňovat, je nutné na rozhodování o další péči hledět skrze nejlepší zájem dítěte. To by měla být jasná priorita všech rodičů, sociálních pracovníků, soudních znalců, soudců a dalších zainteresovaných odborníků.

Na formu střídavé péče se zaměřuje výzkumná část mé diplomové práce. Jedná se o formu péče, na které se rodiče spolu dohodnou, anebo kterou jeden z rodičů navrhuje. Já se zabývám výzkumem, kdy však jeden z rodičů se střídavou péčí nesouhlasí a je třeba poradenství, intervence či zásahu ze strany OSPOD.

2.1 Vymezení pojmu

Podle ustanovení § 907 zákona č. 89/2012 Sb., může soud svěřit nezletilé dítě do péče jednoho z rodičů nebo do střídavé péče, nebo do společné péče. *„Jsou – li oba rodiče způsobilí dítě vychovávat a mají-li o výchovu zájem, může soud svěřit dítě do společné, popřípadě střídavé výchovy obou rodičů, je-li v zájmu dítěte a budou-li tak lépe zajištěny jeho potřeby.“* Účinnost tohoto ustanovení vešla v platnost 1. 8. 1998. Střídavou péčí charakterizuje Novák (2013) jako svěření dítěte do péče jednoho z rodičů v jasně vymezeném období a ve stejném vymezeném období svěření dítěte do péče druhého rodiče. Svěřit dítě do střídavé péče rodičů může jedině soud na základě rozsudku, kde jsou jasně vymezena práva a povinnosti rodičů ve vztahu k dítěti.

Původní záměr podle zahraničních zkušeností byl, že by střídavá péče probíhala po jednom měsíci. Praxí bylo zjištěno, že je vhodnější interval střídání kratší, nejlépe po týdnu. Mezi zásadní předpoklad patří zejména schopnost dohody rodičů dítěte. Jak bylo již výše uvedeno, rodiče se musejí shodnout nejen na podstatných záležitostech, ale i na obyčejných, malicherných, tzv. běžných záležitostech. Podstatné záležitosti můžeme jmenovat především volba trvalého pobytu, výběru mateřské a základní školy, volbu pediatra. Mezi běžné záležitosti řadíme volnočasové aktivity nebo způsob trávení volného času atd. (Novák, Průchová, 2007).

Ústavní soud České republiky dospěl v konkrétním rozhodnutí (nález ÚS ČR číslo I. ÚS 48/4 ze dne 27. ledna 2005) k závěru, že: *„Svěření dítěte do střídavé výchovy rodičů nesmí být*

ústupkem jejich vzájemné rivalitě, ale vyjádřením kvalitního a pozitivního vztahu rodičů k dítěti; to předpokládá toleranci, vyspělost a dobrou vůli všech zúčastněných. Rozhodnutí o střídavé výchově nezletilého dítěte by mělo vycházet z jejich společné vůle a dohody, schopnosti spolu komunikovat a spolupracovat a nezapojovat dítě do svých vzájemných problémů“. Podle Klimeše (2009) je důležité zohlednit také věk dítěte, kdy je střídavá péče ještě nevhodná a když už je možná. Klimeš uvádí, že střídavá péče je vhodnější až pro děti nejdříve od 3 let, ne dříve. Přesto by se takto malé dítě mělo stýkat s druhým rodičem co nejvíce. Klimeš dále upozorňuje na to, že by dítě nemělo střídat školní, dětský kolektiv, protože by pak dítě mohlo být z takového kolektivu vyčleňováno. „*Střídavá péče je jednoznačně stále nejvíc diskutovanou formou péče o dítě. Od svého zakotvení v roce 1998 čelila ihned kritice mnohých odborníků, zejména pak psychologů. Také soudy byly zpočátku při stanovení střídavé péče zdrženlivější. Rok 2014 však přinesl díky nálezům Ústavního soudu velké změny. Na konci roku 2014 setrvává Ústavní soud s jasnou preferencí střídavé péče před ostatními formami péče. Pokud totiž oba rodiče projevují o svěřeni dítěte do péče upřímný a skutečný zájem a chtějí jej mít v péči a zároveň oba naplňují relevantní objektivní kritéria ve zhruba stejné míře, čl. 10 odst. 2 Listiny a čl. 8 Evropské úmluvy ve spojení s čl. 32 odst. 4 Listiny a čl. 18 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, dle interpretace Ústavního soudu vytváří presumpci ve prospěch střídavé péče. Tuto presumpci lze sice vyvrátit, nicméně jsou k tomu zapotřebí pádné důvody, mající oporu v ochraně nejlepšího zájmu dítěte. Mezi tyto důvody patří například specifický zdravotní či psychický stav dítěte, v jehož důsledku by střídavá péče představovala pro dítě nepřiměřenou zátěž, či velmi velká vzdálenost bydlišť rodičů, a to zejména v případech, kdy by tato velká vzdálenost mohla zásadním způsobem narušit školní docházku dítěte. Ve výjimečných případech může být důvodem k vyloučení střídavé péče i nevhodná či vůbec neprobíhající komunikace mezi rodiči, avšak nemůže se tak stát, aniž by se soudy pokusily zjistit příčinu stávajícího stavu komunikace a tento stav za pomoci vhodných opatření napravit a zlepšit. Dítě by pak mělo být svěřeno zásadně do péče toho z rodičů, který je více nakloněn ke komunikaci s druhým rodičem a který nebude bránit jeho styku s druhým rodičem.*“ (Kutnarová, 2018, s. 14). Ohledně vzdálenosti rodičů, je vydán poměrně čerstvý nález ÚS 149/20 z 6. 4. 2020, a to ve znění: „*Náležité posouzení a odůvodnění vhodnosti střídavé péče na velkou vzdálenost - rozhodnutí o bydlišti, coby významné záležitosti dítěte, na níž se rodiče nedokážou shodnout ve smyslu ustanovení § 877 občanského zákoníku, má s přihlédnutím k okolnostem případu přímou souvislost s celkovými výchovnými poměry nezletilého, jelikož otázka bydliště je pro dítě zásadní z hlediska vytváření pocitu domova. Svěření dětí do střídavé péče je pravidlem, nikoliv výjimkou. Při posuzování*

kritéria "velmi velké vzdálenosti" je třeba přihlédnout k dalším okolnostem každého konkrétního případu, zejména pak k tomu, zda dítě není převozem a pobytem ve zcela odlišném prostředí příliš fyzicky i psychicky zatěžováno a zda je v možnostech rodičů ve stanoveném intervalu tuto vzdálenost překonávat. Klíčový závěr, že cestování a stěhování (a tedy i střídavá péče) není v zájmu nezletilého, však nemůže být založen na pouhém tvrzení zohledňujícím výhradně vzdálenost mezi bydlišti rodičů, ale musí být přesvědčivě odůvodněno, což ovšem znamená a předpokládá, že v soudním řízení je v odpovídajícím rozsahu provedeno dokazování, resp. jsou doplněna skutková zjištění ohledně dopadů cestování a stěhování na vývoj nezletilého“. „Obecně platí, že střídavá péče, byť s nestejným rozdělením času mezi rodiče, je méně intenzivním zásahem do práv obou rodičů a zejména dítěte. Princip proporcionality vede k preferenci střídavé péče s nestejným rozdělením času mezi rodiče před svěřením dítěte do péče jednoho rodiče se shodným časovým rozdělením péče a styku.“ (Rusý, 2018, s. 18).

2.2 Střídavá péče v českém kontextu a v perspektivě zahraničních studií

Vohlídalová (2014) uvádí, že střídavá péče v ČR není stále ještě rozšířenou formou porozvodového uspořádání, ale zastoupení stále roste. Zatím ve většině případů jsou děti svěřovány do výlučné péče matkám, podíl střídavé péče rok od roku stoupá (ČSU, 2013). „Odborně-populární diskurs v ČR, který ovládají převážně psychologové, se týká téměř výhradně diskuze o (ne) vhodnosti střídavé péče pro děti. Česká odborná literatura se zaměřuje především na právní aspekty střídavé péče a rozhodování soudů. V zahraniční literatuře se však můžeme setkat s řadou empirických studií, které mapují různé charakteristiky rodin praktikujících střídavou péči.“ (Vohlídalová, online 2014). Poslední statistická data nám ukazují, že podíl případů, kdy soud svěřil dítě do péče matce, klesl z 86,6 % v roce 2012 na 78,8 % v roce 2018. Podíl případů, kdy bylo dítě do péče svěřeno oběma rodičům, se výrazně zvýšil z 5,2 % v roce 2012 na 12,8 % v roce 2018. V roce 2019 nárůst výrazně vzrostl, a zatímco podíl dětí svěřených do péče otce zůstal stejný, podíl dětí svěřených do péče matky klesl na úkor případů, kdy bylo dítě svěřeno oběma rodičům. V roce 2019 bylo svěřeno do péče oběma rodičům 15,5 % dětí (Zdroj: Justice, 2020).

Tabulka č. 1: Počet pravomocných rozhodnutí soudu o střídavé péči

Rok	Střídavá péče
2014	3188
2015	3881
2016	4487
2017	4189
2018	4277

Zdroj: Přehledy o pravomocných rozhodnutích soudů v opatrovnických věcech (Machová, 2020).

Dostupné zahraniční prameny (Novák, 2015) uvádějí, že péče matky po rozvodu oslabuje vztah dítěte s otcem, u formy střídavé péče je tomu naopak. Pokud má otec zájem napravit svůj vztah k dítěti v době zletilosti dítěte, vazby jsou obvykle už narušené nebo vypjaté a obnova vztahu už není možná. Je důležité si uvědomit, že střídavá péče není vhodná pro všechny děti. A to především tam, kde se vyskytuje násilí, závislosti, zneužívání. Tento podíl nacházíme u 8–15 % rozvedených rodičů. Nesmíme zapomínat na to, že forma péče je jen jedno z mnoha, co ovlivňuje spokojenost dítěte. Dítě velmi ovlivňuje také finanční zajištění rodiny, vzdělání rodičů, vztah rodiče k dítěti, kvalitativní stránka rodičovství, šíře konfliktů mezi rodiči apod. U střídavé péče je zajištěn optimální poměr stráveného času rodiče s dítětem, kdy se tvoří vztah mezi rodičem a dítětem. „*Ve Francii je střídavá péče upřednostňována před jinými úpravami. V Belgii se stala střídavá péče běžnou, soudy ji mohou nařídit i bez souhlasu rodičů, zásadní je zájem dítěte. V Německu si mohou rodiče vybrat z více variant výchovy, mezi nimi i střídavou výchovu, soud ji nemůže nařídit bez souhlasu rodičů. Ve Finsku zákon umožňuje upravit tak široký styk dítěte s rodičem, že to výrazně připomíná střídavou péči. V Maďarsku soudy nerozhodují o nařízení střídavé péče z důvodu obav o ohrožení požadavku stability výchovného prostředí, který je důležitý v životě každého dítěte. V Itálii je také jen zřídka rozhodnuto o střídavé výchově, neboť soudci nejsou přesvědčeni, že by střídavá péče byla v nejlepším zájmu dětí. V Polsku neexistuje právní úprava střídavé péče, zákon stanoví, že mohou děti zůstat v péči pouze jednoho z rodičů. Dánská legislativa neupravuje střídavou péči, ani institut, který by ji připomínal.*“ (Trávníček in Mědílková, 2020, s. 52).

V angličtině se střídavá péče nazývá jako „share custody“, neboli sdílená péče. *„Když hovoříme o "sdílené péči" za účelem určení péče o dítě, ve skutečnosti máme na mysli "sdílenou fyzickou péči". Jinými slovy, kolik času tráví dítě s každým ze svých rodičů? V Kanadě považujeme sdílenou fyzickou péči za situaci, kdy má rodič fyzickou péči o dítě nejméně 40 % času“* (Russel, online 2018). Stejně jako samotný výraz - sdílená péče umožňuje oběma rodičům podílet se na péči rovnoměrně, nebo téměř rovnoměrně. Pro dítě jsou obě bydliště legálním domovem. Výhodou sdílené péče je, že oba rodiče mají právo žít se svým dítětem ve stejném časovém poměru a mají s ním tak zajištěný pravidelný kontakt. Rodičovská práva mají rodiče stejná za všech okolností, avšak u sdílené péče jde především o rozložení fyzické péče dítěte. Za zmínku též stojí, že sdílená péče funguje nejlépe tehdy, když jedna ze stran nemůže nebo nechce nést odpovědnost za právní rozhodnutí týkající se výchovy dítěte. Časový podíl 50/50 pomáhá vyvážit práva, která jeden rodič může ztratit při vzdání se zákonné sdílené péče (Lebovic, 2020).

2.3 Střídavá péče v praxi

Teorie je jedna věc, praxe věc druhá. Střídavá péče skýtá vždy nějaké úskalí. Rodiče si často neuvědomí, co všechno budou muset rozhodovat společně. Od rodičů to vyžaduje notnou dávku tolerance, komunikace, upozadění svých zájmů ve prospěch zájmů dítěte. U střídavé péče je nejdůležitější společná řeč, schopnost a umění se domluvit. Dítě vycítí sebemenší skulinu v rezervách rodičů, které by mohlo využít, či dokonce až zneužít, proto je společná souhra rodičů v rodičovských kompetencích velmi důležitá.

Ve výzkumné části se zároveň při dotazování dozvídáme přímé zkušenosti se střídavou péčí od pracovníků OSPOD. Je zajímavé porovnat teoretická východiska versus praxi sdílenou pracovníky OSPOD. Odborníci se často v názorech na střídavou péči navzájem neshodují, a proto je důležité, jak jsou samotné pracovnice osobnostně nastavené a jak dokáží pracovat s kritérii nejlepšího zájmu dítěte, na které se jich ve výzkumné části doptávám.

Střídavou výchovu přirovnává Novák a Průchová (2007) k „protéze nahrazující končetinu“. Je to funkční, dobře promyšlené, nenápadné a vlastně i elegantní řešení formy péče. *„V rámci jednání o střídavé péči považuji za nejvhodnější ze všech asertivních technik umění dosáhnout pro obě strany přijatelnějšího kompromisu. Zásada zní: nemůže být vždy „po našem““. Je třeba*

hledat i pro druhou, eventuálně i další strany uspokojivé řešení. Hledání kompromisu není v rozporu se zásadovostí, ani s asertivním uměním říci ne na nepřijatelné požadavky.“ (Novák, 2013, s. 150). Střídavá péče může nabývat mnoha různých podob (Hays, 1996). *„Mezi rodiči, kteří praktikovali střídavou péči, bylo přitom možné identifikovat dvě formy sdílení živitelských a pečovatelských rolí mezi partnery: model neoklasický, který připomínal rozšířený způsob porozvodového uspořádání, kdy muži platí výživné na děti, které jsou svěřeny do výhradní péče ženy a model pseudoegalitární, kdy spoluživitelství vychází z ideálu striktního půlení živitelství mezi partnery.“* (Vohlídalová, online 2014).

Úskalí střídavé péče

Střídavá péče je kontroverzním tématem především ve chvíli, kdy jsou mezi rodiči velké neshody a rodiče nejsou schopni mezi sebou zajistit odpovídající komunikaci. Judikatura ve věcech střídavé péče se neustále vyvíjí a názory Ústavního soudu se stále mění. Dříve byl postoj ÚS takový, že pokud mezi rodiči přetrvávají konflikty a nejsou schopni spolu komunikovat, střídavá péče není vhodná (k tomu např. rozhodnutí ÚS ze dne 13. 2. 2003, sp. Zn. I ÚS 297/2001, ze dne 8. 7. 2003), v následujících letech již některá rozhodnutí zdůrazňovala, že nedostatek komunikace a shody mezi rodiči sám o sobě nemůže být jedinou překážkou rozhodnutí o střídavé péči, zejména s přihlédnutím k možnosti zcela účelového jednostranného odmítání střídavé péče (např. rozhodnutí ÚS ze dne 18. 8. 2010, sp. Zn. I ÚS 266/2010), a dodává, že je potřeba každý případ posuzovat velmi individuálně a především má být přihlíženo k zájmu dítěte. Nakonec ÚS vydal rozhodnutí, že se střídavou péčí musí oba rodiče souhlasit (např. rozhodnutí ÚS ze dne 6. 1. 2010, sp. Zn. IV ÚS 2145/2009). Situace vyhroceného rodičovského konfliktu je pro střídavou péči velmi rizikovým faktorem. Je nutno si uvědomit, že dítě v tomto konfliktním prostředí bude žít dál (Roalewiczová, 2016). V souvislosti s postavením žen na českém trhu práce, kde jsou diskriminovány (nejen) na základě svého mateřství, kdy dosahují nižších pracovních příjmů a jsou častěji ohroženy dlouhodobou nezaměstnaností (Křížková, Vohlídalová 2009), se tak ukazuje, že pro matky může být striktně praktikovaný model střídavé péče značně problematický, protože může vést k výraznému zhoršení jejich ekonomické situace a zvyšování ekonomických nerovností mezi otci a matkami, Muži byli s tímto typem uspořádání střídavé péče naopak spokojeni (Vohlídalová, online 2014). *„Za jednu z velkých překážek považuje Trávníček (2015) to, když jeden z rodičů požaduje střídavou péči nehledě na zájem dítěte, ale aby se pomstil druhému rodiči. MPSV (2012) pokládá za úskalí, které brání střídavé péči to, když ji vymáhají rodiče dětí mladších tří let. Překážkou je také násilí v rodině. Trávníček (2015) dále uvádí, že není*

vhodná střídavá péče, pokud je dítě kojeno, jeden z rodičů je závislý na návykových látkách, má psychické problémy, dopouštěl se domácího násilí na druhém rodiči, nebo násilí na dětech, byl nedávno odsouzen k výkonu trestu odnětí svobody či vede nevhodný způsob života.“ (Machová, 2020, s. 45).

Novák (2013) shrnuje námitky proti střídavé péči:

- Dítě nebude nikde doma
- Dítě může být ovlivňováno jedním rodičem proti druhému
- Výchova dítěte bude nejednotná
- Náročnost stálého cestování a střídání prostředí
- Problémy s dvojím vybavením

Usnesení Ústavního soudu ze dne 8. 12. 2020 sp. zn. I. ÚS 2973/20: *„Střídavá péče nemůže být paušálně využívána jako forma "spravedlivého" rozdělení péče o dítě mezi oba rodiče. Před ostatními modely péče ji lze upřednostnit jen tehdy, je-li s přihlédnutím ke všem okolnostem nejvhodnějším uspořádáním zohledňujícím prioritní zájem dítěte.“* Úloha Ústavního soudu nespočívá v roli konečného univerzálního "rozhodce". Rovněž je třeba vzít v úvahu, že žádný soud nedokáže konflikt rodičů vyřešit ke spokojenosti obou rodičovských stran. Již sama skutečnost, že rodiče se nejsou schopni domluvit bez pomoci soudů a dokonce se obrací na Ústavní soud, svědčí o závažném rozkolu v rodině a ten těžko vyřeší soud svým rozhodnutím o střídavé péči. Ústavní soud uzavírá, že prioritní hledisko při rozhodování představuje nejlepší zájem dítěte ve smyslu čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte.

Nesouhlas jednoho z rodičů se střídavou péčí

„O střídavé péči je tedy možno rozhodnout i za situace, kdy jeden z rodičů s ní nesouhlasí, avšak v takovém případě musí být dán reálný předpoklad, že jsou oba rodiče schopni se v požadované míře dohodnout na zajišťování výchovy a potřeb dítěte, neboť střídavá péče klade vysoké nároky na spolupráci rodičů. Důsledky neshod a jejich dopad na výchovu nezletilého nelze podceňovat. Délka trvání nekomunikace, případně konfliktní komunikace vylučuje možnost, aby byla výchova upravena formou střídavé péče rodičů. Pokud jeden z rodičů se střídavou péčí nesouhlasí, musí být dán reálný předpoklad, že oba rodiče budou schopni se v

požadované míře dohodnout na zajišťování výchovy a potřeb dítěte, neboť střídavá péče klade vysoké nároky na jejich spolupráci.“ (Klimeš, online 2009).

3. NEJLEPŠÍ ZÁJEM DÍTĚTE

Nyní se dostáváme ke kapitole, která je pro tuto práci naprosto klíčová. Jak již bylo výše uvedeno, klientem OSPOD je především dítě. Dle mého názoru jsou pojmy dítě a nejlepší zájem dítě dvě spojené nádoby, které bez sebe nemůžou fungovat. Je zcela nezbytné pracovat s pojmem nejlepší zájem dítěte velmi zodpovědně. Již v úvodu je položená otázka, co je vlastně nejlepší zájem dítěte a kdo ho určuje? Je to dítě? Je to rodič? Je to sociální pracovník – pracovnice? Pojďme si tedy tento pojem vysvětlit.

Zákon č. 359/1999 Sb., uvádí, že zájem dítěte se v posledních letech stává stěžejním pojmem nejen rodinného práva, ale i běžného života. Veškeré situace a činnosti týkající se dětí jsou posuzovány s ohledem na zájem dítěte. Ustanovení čl. 3 odst. 1 ÚPrDt staví zájem dítěte jako přední hledisko, které musí být posuzováno při výkonu jakékoliv činnosti týkající se dětí, a to veškerými zařízeními sociální péče, soudy, státními a zákonodárnými orgány.

Zákon č. 359/1999 Sb., dále uvádí, že nadřazeným pojmem k zájmu dítěte je nejlepší zájem dítěte. Můžeme se setkat se dvěma přístupy. Za nejlepší zájem dítěte je možné považovat sledování jednoho ze zájmů dítěte, o kterém lze mít za to, že je pro dítě nejvýznamnější a má pro ně nejvyšší pozitivní přínos. Pokud dojde k naplnění výše uvedeného zájmu, jedná se o jeho absolutní naplnění. Dle druhého přístupu je nejlepším zájmem dítěte vytvoření takové situace, kde bude nalezena rovnováha mezi všemi jeho zájmy, potřebami, právy a povinnostmi dítěte tak, aby ani jeden z nich nebyl bezdůvodně upřednostňován (Rogalewiczová a kol., 2015).

Nejlepší zájem dítěte je též stěžejním pojmem této diplomové práce, neboť výzkumná část vychází právě z kritérií sestavených Výborem OSN, kde nalezneme demonstrativní výčet nejdůležitějších kritérií nejlepšího zájmu dítěte. Výzkumná část je postavena právě na dotazování respondentek na sedm kritérií nejlepšího zájmu dítěte. Jednotlivá kritéria se mohou prolínat, což se dobře ukázalo ve výzkumné části, kde se někde respondentky buď opakovaly nebo odkazovaly na dříve vyjádřené. *„Koncept „nejlepšího zájmu dítěte“ byl poprvé zakotven v Deklaraci práv dítěte z roku 1959 a dnes jej najdeme v řadě právních*

dokumentů. Například v čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, v § 857 odst. 1 občanského zákoníku nebo v § 5 zákona o sociálněprávní ochraně dětí. Z právních norem vyplývá, že rodiče, soudy, sociální pracovníci a všechny dotčené subjekty mají mít zájem dítěte na zřeteli ve všem svém konání a pokaždé, když rozhodují o dětech nebo řeší věci, které se jich týkají a v nichž dítě (mladší 18 let) figuruje.“ (Kovářová, 2018, s. 1). Avšak tento pojem můžeme řadit mezi neurčité pojmy, které najdeme v různém pojetí práva. Zájem dítěte musíme sledovat z několika úhlů. Především se jedná o právo dítěte na zdravý vývoj, na duševní a tělesný rozvoj, na právo na integritu. Dále se jedná o právo na studijní uplatnění, právo dítěte dostávat potřebné informace a mít právo se vyjádřit na dění kolem dítěte, k záležitostem, které se dítěte týkají a které mají přímý vliv na jeho život a osobnost. Jako další složka zájmu dítěte se nazývá participační právo dítěte (Kovářová, 2018). Výbor OSN pro práva dítěte vydal v roce 2014 Obecný komentář č. 14, podle něhož „úplná aplikace konceptu nejlepšího zájmu dítěte vyžaduje vytvoření přístupu založeného na právech za účasti všech aktérů k zajištění všestranné tělesné, psychologické, morální a duchovní integrity dítěte a podpory jeho lidské důstojnosti.“ Nejlepším zájmem dítěte se též zabýval také Nejvyšší soud v rozsudku ze dne 24. 9. 2014, sp. zn. 30 Cdo 544/2014, v němž uvedl, že „zákonodárce i soudy musejí při své činnosti přiznávat přední význam zjištěnému zájmu dítěte. Jeho zájem nemůže být omezován na pouhý požadavek souladu biologického a právního rodičovství, ale je třeba jej hodnotit v širších souvislostech“.

Ústavní soud opakovaně uvedl, že není možné nadřadit zažité modely rodinných konceptů nad zájem dítěte. Ačkoliv tyto modely mohou být přínosné či použitelné v další praxi, nelze je aplikovat na každé dítě. Obecné soudy musí zohledňovat konkrétní případ individuálně a rozhodovat tak o ideálním porozchodovém uspořádání formy péče. Střídavou péčí není možné automaticky ani nařídít ani apriori vyloučit. Dítě má právo být vychováváno oběma rodiči, ale především má „**právo vyrůstat v atmosféře štěstí, lásky a porozumění**“. Ale pokud se bude jednat o vyhrocený soudní spor a rozbitý vztah mezi rodiči, zůstane dítěti toto právo nenaplněno (Klimeš, 2009). „*Například Matějček uvádí, že za nejlepší zájem dítěte z hlediska psychologie možno pokládat požadavek, aby byly v pravý čas a v dostupné míře uspokojovány jeho základní psychické potřeby.*“ (Rogalewiczová, Cirbusová, 2015, s. 16).

Při zjišťování nejlepšího zájmu dítěte se dají rozlišit dvě fáze, a to (Hofschneiderová, 2016):

Posuzování nejlepšího zájmu dítěte – cílem je na základě konkrétních okolností případu zjistit, jaké složky nejlepšího zájmu dítěte jsou v konkrétním případě dotčeny, dát jim

konkrétní obsah a posoudit jejich význam, a to ve vzájemných souvislostech (Výbor OSN pro práva dítěte. Obecný komentář č. 14 (2013) – nejlepší zájem dítěte jako přední hledisko, odst. 46 a).

Určení nejlepšího zájmu dítěte – fáze určení úzce souvisí se zajištěním procesních záruk při autoritativní determinaci nejlepšího zájmu dítěte příslušným orgánem (Ibid, odst. 46 b).

Hofschneiderová (2016) ve své publikaci uvádí nejdůležitější kritéria práv dítěte demonstrativně, tj. neuzavřeného výčtu, dle rozdělení výboru OSN pro práva dítěte, následovně:

- Názor dítěte
- Identita dítěte
- Zachování rodinného prostředí a navázání vztahů
- Péče, ochrana a bezpečí dítěte
- Zvláštní zranitelnost dítěte
- Právo dítěte na zdraví
- Právo dítěte na vzdělání

3. 1 Názor dítěte

S postupně se rozšiřujícími právy nezletilých dětí, jak faktickými v rámci rodinných společenství, tak v rámci postavení dítěte v subjektu práva, je zajímavé sledovat, kam se bude další vývoj v rozsahu práv a ochrany dětí ubírat. Je v zájmu nejen rodičů jako účastníků řízení, ale především jejich nezletilých dětí, aby v soudních řízeních byla názoru dítěte přikládána odpovídající pozornost. Současně ale, aby na dítě nebyla přenášena odpovědnost za rozhodnutí soudu a nebyl vytvářen v dítěti dojem, že ono rozhoduje. V ustanovení § 875 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, je stanoveno: *„Před rozhodnutím, které se dotýká zájmu dítěte, sdělí rodiče dítěti vše potřebné, aby si mohlo vytvořit vlastní názor o dané záležitosti a rodičům jej sdělit; to neplatí, není-li dítě schopno tento názor rodičům sdělit. Názoru dítěte rodiče věnují patřičnou pozornost a berou názor dítěte při rozhodování*

v úvahu.“ Často se stává, že pokud jsou rodiče během soudního řízení dotazováni, zda se svým dítětem o projednávané věci hovořili, kladná odpověď je vnímána negativně s tím, že se může jednat o možné ovlivňování dítěte. Pro soud není snadné rozlišit, co bylo v nejlepším zájmu dítěte. Ideální pak je, aby s dítětem o věci hovořili oba rodiče současně. Soud však často na zjišťování míry ovlivnění předem rezignuje a spokojí se s formálním zjišťováním na věc. Přesto se stává, že když jsou rodiče v rámci své účastnické výpovědi soudem tázáni, zda s dítětem o tom, že se koná řízení ve věci jeho budoucích poměrů s ohledem na rozchod rodičů hovořili, je kladná odpověď často již předem vnímána negativně a spíše považována za nevhodné ovlivňování dítěte. Přitom každá výchova je ovlivňováním vychovávaného, tedy určitou manipulací, jen je velký rozdíl v jeho míře, účelu a prospěšnosti pro dítě. Pro soud rozhodně není snadné toto rozlišit s ohledem na nejlepší zájem konkrétního dítěte. Často ale soudy na rozlišení míry, účelu a prospěšnosti vlivu rodičů na děti, tedy na ono zjišťování ovlivňování, předem rezignují, případně se spokojí se zjišťováním spíše formálním (Luňáčková, 2018).

Podle ustanovení § 867 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku: *„Před rozhodnutím, které se dotýká zájmu dítěte, poskytne soud dítěti potřebné informace, aby si mohlo vytvořit vlastní názor a tento sdělit. Pokud podle zjištění soudu není dítě schopno informace náležitě přijmout nebo není-li dítě schopno vytvořit si vlastní názor nebo není-li schopno tento názor sdělit, soud musí informovat a vyslechnout toho, kdo je schopný tyto zájmy dítěte ochránit tak, že se musí jednat o osobu, jejíž zájmy nejsou v rozporu se zájmy dítěte; o dítěti starším dvanácti let se má za to, že je schopno informaci přijmout, vytvořit si vlastní názor a tento sdělit. Náзору dítěte věnuje soud patřičnou pozornost.“* Ústavní soud se již též vyjádřil k tomu, jakou váhu mají soudy přikládat názoru a přání dítěte, a to například ve svém usnesení, sp. Zn. IV. ÚS 288/04, ze dne 10. 5. 2006 takto: *„I když právo nezletilého svobodně vyjádřit svůj názor ve všech věcech, které se ho týkají, je jeho nepopiratelným právem, umožňujícím, byť jen do určité míry, vyrovnat nerovné postavení, např. ve vztahu k jeho rodičům, případně koliznímu opatrovníkovi, přesto konečné hodnocení (posouzení) zájmů nezletilého přísluší dospělým, resp. v projednávané věci obecným soudům, které musí korigovat představy i názory nezletilého o tom, co je pro něj v konkrétní věci vhodné a co nikoli. Obecné soudy ve smyslu ustanovení § 100 odst. 3 Občanského soudního řádu tedy vyslechnou nezletilého, ale k názoru nezletilého přihlíží právě s ohledem na věk, rozumovou a citovou vyspělost nezletilého.“* Občanský soudní řád v ustanovení 100 odst. 3 stanoví: *„V řízení, jehož účastníkem je nezletilé dítě, které je schopno formulovat své názory, soud*

postupuje tak, aby byl zjištěn jeho názor ve věci. Názor nezletilého soud zjistí výsledkem dítěte. Názor dítěte může soud ve výjimečných případech zjistit též prostřednictvím jeho zástupce, znaleckého posudku nebo příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí.“

Luňáčková (2018) uvádí, že nejlepší, ve smyslu nedůvěryhodnější, v rámci rovnosti stran účastníků, je zjišťování názoru a přání dítěte pomocí znaleckého zkoumání. Upozorňuje však na možnost prodloužení soudního řízení, cenu znaleckého posudku a rozdílnou kvalitu znaleckých posudků. Znalecké posudky obsahují podrobnější informace a závěry, kdy z nich mohou účastníci snáze pochopit rozhodnutí soudu, včetně jeho odůvodnění. Znalecké zkoumání by měl však provádět nestranný kvalitní odborník, s dítětem by měl zacházet šetrně, zejména s ohledem na jeho věk a aktuální rozpoložení. Pak je názor dítěte zjištěn věrohodně a objektivně. „*Je-li názor dítěte zjišťován prostřednictvím kolizního opatrovníka, velmi záleží na empatii, na schopnostech a na objektivitě daného pracovníka orgánu sociálně-právní ochrany dětí, který s nezletilým hovoří. Bohužel se často stává, že v průběhu několika měsíců se pracovník zastupující zájmy nezletilého dítěte v pozici opatrovníka několikrát změní, ten pozdější pak není dobře seznámen s celým obsahem spisu, dítě k němu nepojme potřebnou důvěru a namísto názoru dítěte je soudu předloženo stanovisko, odpovídající spíše pocitu dotyčného pracovníka. V rámci prováděného dokazování jsou ale účastníci alespoň seznámeni se zjištěními, která opatrovník učinil, a to včetně vysloveného názoru dítěte, někdy zjišťovaného opakovaně, a ke kterým mají právo se vyjádřit a argumentovat případně jinými důkazy.*“ (Luňáčková, 2018, s. 4).

Luňáčková (2018) pokládá za nejlépe splňující požadavky na kvalitní zjištění názoru dítěte, a to v určitém čase, postup soudu, kde by pohovor s nezletilým dítětem prováděl profesionál z oblasti psychologie, psychiatrie, nebo případně pedagogiky za přítomnosti soudce a kolizního opatrovníka. Názor a přání dítěte zjištěné výše uvedeným způsobem, pak lze považovat za důležité kritérium při hledání nejlepšího zájmu dítěte jako nejvyšší důraz, a současně by bylo vyloučeno nebezpečí, že by soud stanovisko dítěte převzal a své rozhodnutí podložil jeho aktuálním vyjádřením přání a nikoli na pečlivém a celkovém posouzení zájmů dítěte, jak předjímá např. Ústavní soud, který se k posuzování názoru a přání dítěte obecnými soudy opakovaně vyjádřil, například ve svých nálezech ze dne 26. 5. 2014, sp. zn. I. ÚS 2482/13 či ze dne 18. 12. 2014, sp. zn. I. ÚS 1708/14. Kaiserová (2014) uvádí, že kritérium „přání dítěte“ je důležité považovat za stěžejní při hodnocení zájmu nezletilého. Důležité je též zhodnotit rozumovou a citovou vyspělost každého dítěte, soudy nemohou převzít názor a přání dítěte jako jediné možné, jako dogma. Soudy tak můžou učinit podle věku, a to

prostřednictvím pohovoru přímo u soudu, prostřednictvím OSPOD, opatrovníka nebo prostřednictvím znaleckého zkoumání. Dle Ústavního soudu se musí vyspělost dítěte posoudit velmi individuálně, avšak hranice 12 let je nejzazší pro vyjádření se dítěte před soudem. Je-li dítě schopno se díky své rozumové vyspělosti vyjádřit se i dříve, je možno využít hranice 10 let. Například Rogalewiczová (2019) uvádí, že dítě by si mělo samo vybrat, komu chce svůj názor sdělit, zda se cítí na to, stanout samo před soudcem nebo využije toho, že zná osobně pracovníka OSPOD a pohovor absolvuje s ním. Dítě má právo na to, aby vyjádřilo svůj názor, i když už ho někdy v minulosti sdělilo, pokud by nabylo dojmu, že nikdo nebere jeho názor v potaz. Děti jsou často „vyslýchány“ několikrát, dítě se trápí, je nešťastné, ale už o té situaci nechce mluvit. Dítěti by mělo být vysvětleno, že na jeho názor bylo přihlíženo, ale nakonec soud rozhodl jiným způsobem, a to z určitého důvodu, který je třeba dítěti řádně osvětlit.

3. 2 Identita dítěte

Hofschneiderová (2016) uvádí, že: *„povinnost zohlednit při posuzování nejlepšího zájmu dítěte je výrazem respektu k tomu, že navzdory tomu, že děti mají univerzální společné potřeby, je každé dítě jiné. Identita dítěte souvisí s takovými charakteristikami dítěte, jako je jeho pohlaví, sexuální orientace, národnost, víra a náboženské přesvědčení, kulturní identita či osobnost dítěte.“* Také Kaiserová (2014) se domnívá, že jako další kritérium ve věci nejlepšího zájmu dítěte, by mělo být obecnými soudy brána v potaz míra zachování identity a rodinných vazeb. Dítěti musí být zachována jeho integrita a musí být minimalizován zásah do jeho identity, zejména ve vztahu k blízkým osobám, ať už se jedná o rodinu, přátele, či spolužáky. Je důležité, aby si rodiče uvědomili, že je nutné k dítěti chovat silnou citovou vazbu, aby uznávali roli blízkých osob v životě dítěte, které si doposud vytvořilo. Rodiče pak nesmí dítěti bránit v kontaktu s těmito osobami. Klimeš (2008, s. 10) uvádí, že: *„s věkem se důležitost identity výrazně mění. V nejmenším věku je mizivá, ale začíná se vyvíjet poměrně brzy. Zlatý věk identity nastupuje s pubertou, s pohlavním zráním, a vrcholí v adolescenci a mladší dospělosti, kdy se děti tzv. hledají“.*

3.3 Rodinné prostředí a navázání vztahů

Mezi zájmy dítěte, tj. jeho základními právy, neexistuje žádná hierarchie. Aniž by byl tento závěr jakkoli zpochybňován, Výbor OSN pro práva dítěte, stejně jako třeba Evropský soud pro lidská práva či český Ústavní soud kladou mimořádný důraz právě na právo dítěte na zachování jeho rodinného prostředí. Právě rodinné prostředí vlastní rodiny dítěte, je vnímáno jako přirozené prostředí pro růst a blaho všech jeho členů a zejména dětí (Preambule Úmluvy o právech dítěte). ÚS 149/20 (z 6. 4. 2020) „*Náležitě posouzení a odůvodnění vhodnosti střídavé péče na velkou vzdálenost - rozhodnutí o bydlišti, coby významné záležitosti dítěte, na níž se rodiče nedokážou shodnout ve smyslu ustanovení § 877 občanského zákoníku, má s přihlédnutím k okolnostem případu přímou souvislost s celkovými výchovnými poměry nezletilého, jelikož otázka bydliště je pro dítě zásadní z hlediska vytváření pocitu domova. "Svěření dětí do střídavé péče je pravidlem, nikoliv výjimkou. Při posuzování kritéria "velmi velké vzdálenosti" je třeba přihlídnout k dalším okolnostem každého konkrétního případu, zejména pak k tomu, zda dítě není převozem a pobytem ve zcela odlišném prostředí příliš fyzicky i psychicky zatěžováno a zda je v možnostech rodičů ve stanoveném intervalu tuto vzdálenost překonávat. Klíčový závěr, že cestování a stěhování (a tedy i střídavá péče) není v zájmu nezletilého, však nemůže být založen na pouhém tvrzení zohledňujícím výhradně vzdálenost mezi bydlišti rodičů, ale musí být přesvědčivě odůvodněno, což ovšem znamená a předpokládá, že v soudním řízení je v odpovídajícím rozsahu provedeno dokazování, resp. jsou doplněna skutková zjištění ohledně dopadů cestování a stěhování na vývoj nezletilého.*“ (Lužná, 2020).

Usnesení Ústavního soudu ze dne 1. 12. 2020 sp. zn. III. ÚS 2993/20: „*Určení místa bydliště dítěte je součástí rodičovské odpovědnosti, která je sdílena oběma rodiči (viz § 858 zákona č. 98/2012 Sb., občanský zákoník), jeden z rodičů tedy nemůže bydliště dítěte změnit proti vůli druhého rodiče. Ústavní soud výslovně uvedl, že takové jednání by bylo ospravedlnitelné, pouze pokud by pro takový krok existovaly nějaké závažné důvody, jako například ochrana fyzické integrity rodiče nebo dítěte v případě domácího násilí ze strany druhého rodiče. Je tedy nespravedlivé, aby matka fakticky profitovala z toho, že dítě protiprávně odvezla do vzdáleného místa. Skutečnost, že jeden z rodičů protiprávně (jednostranně) změnil bydliště dítěte, je podstatnou okolností, kterou je třeba zohlednit při rozhodování, komu dítě svěřit do péče a při rozhodování o rozsahu a podmínkách styku. Například k předávání dítěte ke styku by mělo zásadně docházet v místě původního bydliště dítěte. Pro jiné rozhodnutí by měly existovat dostatečně závažné důvody, které by měly být v soudním rozhodnutí vysvětleny.*“

V posuzované věci žádné závažné důvody pro přemístění nezletilé na místo vzdálené zhruba 300 km od původního bydliště dány nebyly. Jakkoli stěžovatelka tvrdila a tvrdí, že soužití s vedlejším účastníkem bylo konfliktní a byla vedlejším účastníkem donucena společnou domácnost opustit, bylo věcí stěžovatelky, aby si zajistila bydlení v takové vzdálenosti od původního bydliště, aby se stěžovatel mohl nadále podílet na péči o nezletilou. Původně tak stěžovatelka učinila, když bydlela ve 40 km vzdálené obci.

Za ospravedlnitelný argument nelze považovat ani přemístění za účelem pomoci rodičů vedlejší účastnice s nezletilými. Jakkoli je příznivé, mohou-li se prarodiče podílet na výchově vnoučat, nemůže být zájem vedlejší účastnice na pomoci s péčí o děti nadřazen právu dětí a jejich otce na rodinný život.“

3. 4 Péče, ochrana a bezpečí dítěte

„Zákon definuje rodičovskou odpovědnost tak, že zahrnuje povinnosti a práva rodičů, která spočívají v péči o dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, v ochraně dítěte, v udržování osobního styku s dítětem, v zajišťování jeho výchovy a vzdělání, v určení místa bydliště, atd.“ (Lichovník, 2020, s. 6). Rodič má především povinnost o dítě dobře pečovat a zajistit mu přiměřenou ochranu a bezpečí. Kritérium péče, ochrany a bezpečí lze shrnout též do pojmu blaho dítěte. To je třeba chápat v nejširším slova smyslu jako základní materiální, fyzické, vzdělávací i emocionální potřeby dítěte, jakož i potřebu citové vazby a bezpečí (Výbor OSN pro práva dítěte. Obecný komentář č. 14 (2013) – nejlepší zájem dítěte jako přední hledisko, odst. 46 a). „Ve střídavé péči mohou rodiče dosahovat rozdílných finančních příjmů a rozdílné životní úrovně. Přesto by se při střídavé péči neměla životní úroveň lišit příliš. Domnívám se, že při střídavé péči se sníží životní úroveň zejména ženy. Maříková uvádí, že ženy u nás v průměru vydělávají o 1/4 až 1/3 méně než muži.“ (Maříková, 2003 in Vodáková, s. 186). Navíc při střídavé péči se většinou nevyměřuje výživné, tudíž zůstává na péči o děti pouze se svým příjmem. „Do života dětí také vstupují noví partneři rodičů či polorodi sourozenci. Novák uvádí, že do sedmi let je žádoucí postoj vlídného opatrovníka a společníka v dětských hrách. Do jedenácti let je žádoucí postoj vysvětlující autority s důrazem na jasná a rozumová, ochotně podaná vysvětlení. Kolem dvanácti let je žádoucí postoj imponujícího a energického vůdce, jako i vzoru. Mezi dvanácti a patnácti lety je žádoucí postoj taktně usměrňujícího důvěrníka a po patnáctém roce je žádoucí přístup staršího přítele a rádce, plně respektujícího věku

přiměřenou míru samostatnosti potomka.“ (Novák, 2013, s. 108). Lužná (2018) uvádí, že pokud existuje dohoda rodičů ohledně péče je pak nutné respektovat, pokud rodiče došli k rozumnému konsensu. V tom případě se dohoda rodičů upřednostňuje před rozhodnutím soudu. Tím se zajistí stabilní výchovné prostředí a děti se tak nevystavují nevyhovujícímu režimu, což by bylo proti jejich zájmu. Stálost výchovného prostředí se považuje za součást nejlepšího zájmu dítěte. K tomu srov. Např. nález ÚS ze dne 25. 9. 2014, sp. zn. I. ÚS 3216/13.

3. 5 Zvláštní zranitelnost dítěte

Rozchod rodičů a následné porozvodové či porozchodové uspořádání péče je pro dítě téměř vždy zátěžovou situací. Je tedy nutné brát ohledy na psychiku dítěte. Psycholožka Špaňhelová uvádí, že je důležité, aby se rodiče dokázali domluvit na střídavé péči ve prospěch dítěte.

Dítě nikdy nesmí být prostředníkem k vyřešení konfliktů mezi otcem a matkou. Tyto konflikty mají být vyřešeny před tím, než se o střídavé péči vůbec jedná.

Podmínky pro úspěšnou střídavou péči (Špaňhelová, 2005, s. 2):

- *Schopnost rodičů domluvit se na podobných výchovných principech, které pak budou uplatňovány při výchově.*
- *Neočerňovat jeden druhého před dítětem.*
- *Umět společně komunikovat o věcech, které se týkají dítěte.*
- *Zachovávat podobné výchovné postupy a stereotypy pro dítě u matky i u otce.*
- *Pravdivě informovat druhého rodiče o tom, co se stalo dítěti v době pobytu.*
- *Rodiče by měli být před dítětem pravdomluvní.*
- *Rodiče by se měli navzájem tolerovat a respektovat.*
- *Rodiče by měli v době, kdy u nich dítě je, využít chvíle strávené s ním a starat se o něj, věnovat mu čas, užívat si to.*

- *Rodiče by neměli soutěžit o lásku dítěte.*
- *O výchovných problémech by měl mluvit rodič nejprve s druhým rodičem, až poté má být informováno dítě.*
- *Rodič nemá nikdy mluvit o druhém rodiči špatně, případné konflikty si mají rodiče vyřešit sami, bez přítomnosti dítěte.*
- *Pokud žije rodič s jiným partnerem, nemá vnucovat dítěti hned postoje a názory druhého partnera.*
- *Příbuzní mají respektovat to, pro co se rodiče rozhodli.*

Pro dítě je u střídavé péče důležité (Špaňhelová, 2005, s. 3):

- ✓ *V klidu s ním hovořit o tom, co by si samo přálo, a toto přání respektovat.*
- ✓ *Ukázat a mluvit s dítětem o všech kladných a možná i záporných momentech střídavé péče.*
- ✓ *Vnímat, zda má dítě kladný citový vztah k oběma rodičům.*
- ✓ *Možnost navštěvovat stejné kamarády při pobytu u otce i u matky.*
- ✓ *Nemít speciální výhody ani u jednoho z rodičů.*
- ✓ *Učit se nebýt závislé na jednom rodiči, umět si pěstovat pozitivní city k oběma.*

Zásadní sdělení v tomto bodě je to, že pokud to celé zvládnou rodiče a postaví se ke střídavé péči čelem a společně, je velký předpoklad, že to zvládne i dítě a nebude neurotické nebo schizofrenní, jak popisují některé studie (Špaňhelová, 2005). „*V našich podmínkách je střídání ve věku kolem dvou let považováno za předčasné, ne tak v USA. Tamní kojenci i batolata se prý snadno adaptují na časté přesuny mezi (rozvedenými) nejbližšími pečovateli.*“ (Novák, 2013, s. 66). Klimeš (2009) se domnívá, že věk je zásadním faktorem při rozhodování o svěření dítěte do střídavé péče. U střídavé péče můžeme říct, že její prospěšnost se s věkem dítěte úměrně zvyšuje a nabývá většího smyslu. Klimeš tvrdí, že střídavá péče je nejméně vhodná pro nejmenší děti. Zhruba od tří let pak dítě lépe zvládá změny prostředí a autoritu rodičů, v tomto věku je možné začít střídavou péčí zkoušet. V období docházky do mateřské školy je důležité myslet na to, aby byl zachován stejný systém docházky do jedné školy. Po nástupu do základní školy je důležité si uvědomit, že

dětem vzrůstá potřeba bytí s vrstevníky. Zvláště v období, kdy se dítěti rozpadá jistota v podobě rodiny, vyhledává společnost kamarádů, kteří mu dodávají pocit bezpečí. Klimeš dále uvádí, že o střídavé péči je možné uvažovat jen tehdy, pokud oba rodiče bydlí v dosahu základní školy, mimoškolních aktivit, kroužků a zájmů. V případě, že rodiče nebydlí v akceptovatelné dojezdové vzdálenosti, dítě tráví hodně času na cestách, je ochuzen o čas s kamarády, není střídavé péče vhodná. Děti staršího školního věku a v pubertě mají obvykle na věc svůj názor a o střídavé péči by se s nimi již mělo partnersky mluvit. Pokud tyto děti se střídavou péčí souhlasí, je zachováno jejich vzdělávací zařízení, kamarádské kontakty a zájmy, je volba střídavé péče v porozchodové situaci vhodná.

3.6 Právo dítěte na zdraví

Nejlepší zájem v kontextu práva dítěte na zdraví znamená, že v případě, kdy přichází v úvahu více způsobů léčby nebo kdy je výsledek léčby nejasný, musí být náležitým způsobem a ve vzájemných souvislostech posouzena všechna případná rizika a vedlejší účinky, jakož i zohledněn názor dítěte, a to přiměřeně věku a vyspělosti dítěte. Dětem by tak měly být poskytnuty odpovídající a přiměřené informace, aby mohly pochopit danou situaci a všechny její relevantní aspekty týkající se jejich zájmů a aby, pokud je to možné, jim tímto bylo umožněno udělit informovaný souhlas. I zde je nutné zdůraznit nutnost dohody mezi rodiči na podstatných záležitostech, mezi něž patří právě i volba lékaře, domluva na základním i odborném vyšetření, dohoda o nepovinném očkování. *„Lékař není povinen zjišťovat názor druhého z rodičů, nebo jiných zákonných zástupců, a postačí mu souhlas jednoho z nich. Pokud se však aktivně přihlásí druhý z rodičů nebo jiných zákonných zástupců a vysloví nesouhlas s poskytnutím zdravotních služeb, je třeba to respektovat. V takovém případě je třeba vyžádat si od nesouhlasícího zákonného zástupce písemný revers, poté, co mu lékař poskytne informace o možných následcích neposkytnutí zdravotních služeb. Nejde-li o neodkladné výkony, zákrok proveden být nesmí, dokud nerozhodne soud. Pokud však lékař dospěje k závěru, že je tím poškozováno zdraví nezletilého pacienta, měl by splnit svou signalizační povinnost podle zákona o sociálně-právní ochraně dětí a informovat orgán sociálně-právní ochrany dětí pověřeného obecního úřadu podle místa trvalého bydliště. Rozhodne-li posléze pravomocně soud o tom, že nahrazuje souhlas druhého z rodičů, zákrok*

lze provést se souhlasem soudu i bez souhlasu příslušného zákonného zástupce.“ (Mach, online 2006).

3. 7 Právo dítěte na vzdělání

Kaiserová (2014) uvádí, že vzdělání určuje další směr každého člověka. V dnešní době máme mnoho možností při výběru jak mateřské, základní, tak střední školy, ať už v podobě státní či soukromé, venkovských škol či městských. Výběr těchto zařízení je na rodičích, o čemž by měli rozhodnout společně, což vyplývá z jejich společné rodičovské odpovědnosti. *„Rodičovská odpovědnost vzniká narozením dítěte a trvá do nabytí jeho plné svéprávnosti. Nositeli rodičovské odpovědnosti jsou zásadně oba rodiče“* (ust. § 865 a násl. zákona č. 89/2012 Sb., nový občanský zákoník).

Výběr školy je považován za podstatnou, nikoli běžnou záležitost. Přijetí dítěte do základní školy probíhá v režimu zákona č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů. Dle zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, dle něhož ředitel školy rozhoduje o právech a povinnostech v oblasti státní správy v případě přijetí k základnímu vzdělávání podle § 46 ŠZ. *„Z dikce i účelu právní úpravy je nepochybné, že subjektem práva na vzdělání je dané dítě. Účastníky předmětného řízení jsou i rodiče (resp. zákonní zástupci) dítěte, a to jako osoby, které mohou být rozhodnutím přímo dotčeny ve svých právech a povinnostech. Přestože právo na vzdělání je výlučným právem daného dítěte, resp. žáka, paralelně existuje i právo rodiče na volbu základní školy, jež nepřímou zakotvuje školský zákon. Rodiče by se o volbě školy měli nejprve dohodnout, ne vždy je dohoda možná. Pokud se rodiče nedohodnou, měli by se obrátit na soud a následně v souladu se soudním rozhodnutím podat žádost o přijetí“* (Kaiserová, 2014, s. 23). Není výjimka, že soudy o volbě základní školy nejen při střídavé péči rozhodují. Často poté přichází slyšení názoru a přání dítěte a je smutné, že dítě je postaveno do role rozhodovatele za své rodiče s plnou rodičovskou odpovědností. *„Dítě předškolního věku si nedokáže vybrat, u kterého rodiče chce bydlet. Nechápe důvody rozchodu, chce rodiče oba, dohromady. Navíc dítě nemá rádo změny. Potřebuje svoje jistoty, pravidelnosti. Přikláníme se k názoru dětského psychologa Václava Mertina (2015), že důležitým předpokladem střídavé péče je zachování součinnosti rodičů. Dále uvádějí, že může nastat situace, kdy rodiče nebydlí v blízkosti a dítě musí střídat zároveň i mateřskou školu.*

Takové dítě pak nemá potřebné zázemí nikde. V mateřské škole musí být na takovou možnost připraveni a musí být ohleduplní zejména k dítěti. V žádném případě nepřísluší rodiče kritizovat, nikdy nejsou známy souvislosti, které rodiče k rozvodu a i k rozhodnutí o střídavé péči vedly.“ (Kropáčková, Splavcová, 2016, s. 70).

4. SOCIÁLNĚ – PRÁVNÍ OCHRANA DĚTÍ

Sociálně-právní ochrana dětí, potažmo orgán sociálně-právní ochrany dětí budí ve veřejnosti, ale i odborné veřejnosti rozporuplné názory. Mnoho let se plánuje reorganizace v oblasti sociálně-právní ochrany dětí, ale jasný výsledek nepřichází. OSPOD hájí především zájmy dítěte, ačkoliv se někteří z rodičů soustavně domnívají, že OSPOD hájí zájmy druhého rodiče. OSPOD je nezaměnitelnou a neopomenutelnou součástí systému ochrany dětí. Bohužel dlouhodobě nemá dobré jméno, k tomu však napomáhají jednostranné reportáže či podoba sociálních pracovníků ve filmovém zpracování. Obvykle se v příběhu jedná o negativní postavu. Následující řádky v této kapitole přibližují sociálně-právní ochranu dětí v systému veřejné správy, popisují nástroje a opatření, které OSPOD využívá a používá. Zároveň také zmiňuje roli sociálního pracovníka a přibližuje stěžejní metodu pracovníků OSPOD, kterou je rozhovor. Rozhovor je vnímán jako jeden z nejzásadnějších nástrojů pro práci na OSPOD.

Respondentkami do mé výzkumné části diplomové práce byly právě pracovnice orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Sama zde pracuji 20 let, a tak vím, jak je práce náročná, neveselá, často vysilující. Na druhou stranu umí být krásná, rozmanitá a pestrá. A proto také vím, že je nutné silné osobnosti, která se nezříká osobního rozvoje, růstu a dalšího vzdělávání v oboru. Klíčová je role samotného sociálního pracovníka, což můžeme spatřovat i v oblíbenosti jednotlivců na OSPOD a častého žádání o pomoc. Ve své výzkumné části jsem měla štěstí na kvalitní a letité pracovnice, které se nebály hluboce zamyslet nad mými často nelehkými otázkami. Následující kapitola tedy popisuje nejen práci OSPOD, ale také roli sociálního pracovníka a jeho stěžejní nástroj, což je rozhovor. Ten je současně jmenován jako nejčastěji používaným nástrojem při práci s klienty OSPOD mých tazatelských otázkách.

4.1 Sociálně-právní ochrana dětí v systému veřejné správy

„Moderní sociálně-právní ochranu dětí můžeme charakterizovat jako centrálně garantovanou, ale lokálně provozovanou. Tato charakteristika znamená, že ochrana dětí je ve všech moderních systémech již od počátku 20. století garantována státem prostřednictvím státní správy, ale přímo realizovaná konkrétními sociálními pracovníky na místní úrovni (přenesená působnost státní správy na samosprávu). Centralizace řízení ochrany dětí zajišťuje rovný přístup všem dětem v nouzi, je zárukou, že hodnocení situace dítěte (rodiny) i následná intervence bude realizována standardně, objektivně a transparentně a umožňuje externí analýzu a kontrolu zvolených postupů i přenos příkladů dobré praxe, případně modifikaci legislativy na základě praxe. Zároveň je však nezbytné, aby konkrétní výkon ochrany dětí probíhal na lokální úrovni, se znalostí dítěte, rodiny, komunity i širších sociálních souvislostí daného regionu, s možností pravidelného a intenzivního kontaktu s klienty a návaznými sociálními službami.“ (Pemová, Ptáček, 2012, s. 27). Podle § 1 odst. 1 zák. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (dále jen ZSPOD), se sociálně-právní ochranou rozumí zejména:

- ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,
- ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění,
- působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny.

„V širším slova smyslu sociálně-právní ochrana dětí představuje zajištění práva dítěte na život, jeho příznivý vývoj, na rodičovskou péči a život v rodině, na identitu dítěte, svobodu myšlení, svědomí, náboženství, na vzdělání, zaměstnání, zahrnuje také ochranu dítěte před jakýmkoliv tělesným či duševním násilím, zanedbáváním, zneužíváním nebo vykořisťováním. Přesto je třeba sociálně-právní ochranu dětí odlišit od ochrany dítěte, která je daleko širším pojmem než sociálně-právní ochrana, neboť zahrnuje ochranu rozsáhlého souboru práv a oprávněných zájmů dítěte. Proto je také předmětem právní úpravy v mnoha právních předpisech a mezinárodních dokumentech“. (Novotná, 2008, s. 1).

4. 2 Nástroje a opatření OSPOD

Sociální práce s rodiči, dětmi nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte se nejčastěji realizuje dvěma nejzákladnějšími metodami sociální práce, a to:

- individuální práci s jednotlivcem

- práci se skupinou, zpravidla rodinou

(Pemová, Ptáček, 2012).

Proces individuální práce s jednotlivcem, ale i se skupinou prochází fázemi, které jsou praxí ověřeny:

- fáze sociálně diagnostická, která zahrnuje:

vyhledávání, první kontakt s klientem, první sociální šetření, poradenství a počáteční analyzování situace, tvoření sociální anamnézy,

navázání vztahu s klientem a dalšími členy rodiny, navázání kontaktů s dalšími pomáhajícími osobami a institucemi, pokračování v sociálním šetření,

analýzu poznání a situace v rodině klienta a okolí, vyhodnocení situace dítěte a rodiny, vypracování sociální diagnózy a vypracování individuálního plánu ochrany dítěte (IPOD)

- fáze sociálně – terapeutická, která vychází z obsahu sociální diagnózy, vyhodnocení a zpracování individuálního plánu ochrany dítěte a zahrnuje:

plán opatření (IPOD), který může být rozfázovaný na opatření ve vztahu k dětem, k rodičům, či dalším fyzickým nebo právnickým osobám, realizaci plánu opatření a také rozfázovaný časově, kontrolu efektivnosti přijatých opatření, v rámci toho případně změnu plánu opatření (Pavlíková, 2018).

4.3 Role sociálního pracovníka

Janoušková a Nedělníková (2008) uvádějí, že kvalitní výkon sociální práce s rodinou a dětmi předpokládá odpovídající vzdělání sociálního pracovníka. Ten musí znát právo, metody sociální práce s klientem, kdy respektuje etické zásady. Zdůrazňují, že sociální pracovník musí být osobnost, která si u klienta získá důvěru a respekt zároveň. Práce s rodinou, rodiči a dětmi se často děje bez jejich přání a tím se stává o mnoho těžší. O osobnosti sociálního pracovníka se diskutovalo od prvních let sociálního školství a postupně se vytvářel obraz ideálního sociálního pracovníka. Opíral se o životopisy úspěšných a obětavých sociálních pracovníků, o jejich povahové vlastnosti, způsoby a metody práce, o vlastní zkušenosti, nikoliv o výzkum. Přesto zkušenosti a poznatky angažovaných sociálních pracovníků byly

vtěleny do osnov vzdělávání a do etického kodexu sociálního pracovníka. Ten byl zpracovaný Společností sociálních pracovníků ČR v souladu s obsahem Mezinárodního etického kodexu sociální práce, vytvořeného Mezinárodní federací sociálních pracovníků, které je Společnost sociálních pracovníků ČR členem. Etický kodex sociálních pracovníků, jako soubor mravních norem a postupů při realizaci sociální práce, které mají sociální pracovníci respektovat byl přijat Mezinárodní federací sociálních pracovníků, která vznikla v roce 1956. Společnost sociálních pracovníků České republiky obnovila svoji činnost v roce 1990, přijala zásady obsažené v mezinárodním etickém kodexu sociálních pracovníků a zpracovala Etický kodex sociálních pracovníků České republiky, a to po diskusi s širokou odbornou veřejností s účinností od 1. 1. 1995 (Etický kodex sociálních pracovníků ČR). Zákon č. 359/1999 Sb., v § 9 uvádí, že: *„Rodič nebo jiná osoba odpovědná za výchovu dítěte má právo při výkonu svých práv a povinností požádat o pomoc orgán sociálně-právní ochrany, státní orgány, kterým podle zvláštních právních předpisů přísluší též ochrana práv a oprávněných zájmů dítěte, popřípadě pověřené osoby; tyto orgány v rozsahu své působnosti a pověřené osoby v rozsahu svého pověření jsou tuto pomoc povinny poskytnout“*. V posledních letech se vyvíjí trend užití tzv. Cochemského modelu do praxe. Jedná se o interdisciplinární spolupráci všech účastníků rozvodového řízení, ať už se jedná o samotné účastníky, právní zástupce, OSPOD, soudy atd. Cochemský model dává do popředí nejlepší zájem dítěte a rodičovskou odpovědnost. *„Cochemská praxe začala proměňovat způsob práce jednotlivých profesionálů i organizací. Advokáti si uvědomili, že písemné podání, které na objednávku jednoho rodiče zpracují, snižuje možnost nalézt řešení. Advokáti se proto omezují na věcný popis situace a upřednostňují ústní jednání účastníků. Soud změnil tradiční praxi tak, že nařizuje první jednání do dvou týdnů od podání žádosti o úpravu péče a výživy. OSPOD naváže kontakt s rodiči ještě před jednáním soudu a pokud pracovníci OSPOD dosáhnou dohody mezi rodiči, soud ji může schválit. V případě, že se dohoda nepodařila, rodiče využijí služeb poradny pro mezilidské vztahy, kde se též pracuje na uzavření dohody mezi rodiči“* (Matoušek, 2014, s. 17). Cirbusová a Rogalewiczová (2015) uvádějí, že Cochemská praxe je příkladem toho, že kladnou změnu v právním systému nepřináší pouze legislativní úpravy, ale můžeme ji získat i díky uvědomělým aktérům případu. Cochemský model není v platném českém právu dosud zakotven, jeho aplikace je pouze na dobrovolnosti jednotlivých soudů v ČR.

4.4 OSPOD v roli kolizního opatrovníka

Ústavní soud v nálezu sp. zn. I. ÚS 3304/13 ze dne 19. 2. 2014 konstatoval: „účelem ustanovování kolizního opatrovníka dítěti je obecně lepší ochrana jeho práv, čímž stát demonstruje svou odpovědnost za blaho dítěte a mimo jiné také naplňuje právo dětí a mladistvých na zvláštní ochranu, zakotvené v čl. 32 odst. 1 Listiny základních práv a svobod. Kolizní opatrovník má pomoci soudu definovat a chránit nejlepší zájem dítěte. Podle důvodové zprávy k ustanovení § 946 o. z. je vzhledem ke specifickému postavení kolizního opatrovníka naprosto nezbytné, aby jednal za dítě se znalostí věci, okolností, názorů, stanovisek atd., jinak řečeno, tento opatrovník nemá jen obecně při svém jednání brát zřetel na zájem dítěte, ale je povinen nejprve zjistit, co ve skutečnosti zájmem dítěte je, jak nejlépe by bylo možné zájem dítěte naplnit. Slovy usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 30 Cdo 2113/2000 ze dne 5. 10. 2000 je kolizní opatrovník ustanoven do své funkce proto, aby nezletilé dítě aktivně zastupoval, v řízení hájil jeho zájmy. Je vybaven příslušnými právními a materiálními prostředky, které mu umožňují toto poslání realizovat a nebýt v řízení jen pasivním subjektem. Opatrovník ustanovený dítěti rozhodnutím soudu má s odkazem na ustanovení § 31 občanského soudního řádu stejné postavení jako zástupce účastníka řízení jednající na základě procesní plné moci udělené přímo zastoupeným účastníkem. Opatrovník vykonává za dítě všechna procesní práva účastníka řízení, je oprávněn činit jménem dítěte všechny úkony, které může v řízení činit účastník, a zastupuje dítě v celém soudním řízení až do jeho pravomocného skončení, včetně případného řízení odvolacího. Projevem aktivní účasti opatrovníka na soudním jednání a jeho důležitým procesním právem je mimo jiné možnost klást se souhlasem předsedy senátu otázky ostatním účastníkům řízení a předvolaným znalcům a svědkům a právo nahlížet do soudního spisu.“

4.4.1 Vedení rozhovoru s dítětem jako stěžejní nástroj pracovníka SPOD

Pohovor s dítětem je jednou z nejtěžších disciplín z oblasti SPOD a právě při střídavé péči považují rozhovor s dítětem jako stěžejní dovednost pracovníka SPOD. Rozhovor s dítětem se od rozhovoru s dospělým liší v mnoha aspektech, a proto je nutné, aby ho vždy prováděl odborník, který k tomuto má příslušnou specializaci nebo alespoň zkušenost. Je nutné, aby byli sociální pracovníci v této oblasti speciálně školeni. Ptáček a Pemová (2014) uvádějí, že při vedení rozhovoru je důležité, aby byl u dítěte zohledněn věk a jeho rozumové schopnosti. Jednotlivá pracoviště OSPOD by měly být vybaveny prostory, které pracovnice a pracovníci využijí pro pohovory s dětmi. Sociální pracovník, který rozhovor vede, musí přizpůsobit způsob své komunikace a techniku rozhovoru především s ohledem na věk. Ptáček a Pemová

poukazují i na vnější signály, které sociální pracovník vysílá a zdůrazňuje, že je třeba dbát i např. na oblékání, výrazné líčení, výrazné šperky, které mohou odvádět pozornost. Zásadní je první setkání pracovníka s dítětem, to určuje jejich další spolupráci. Tento proces se vyvíjí a má několik fází. V počátcích musíme počítat se strachem dítěte, s jeho nedůvěrou nebo neochotou k rozhovoru. Sociální pracovník musí v průběhu celého rozhovoru citlivě reflektovat vnímání a chování dítěte jak z kontaktu s ním, tak ze sdělovaných informací. *„Aktivní naslouchání je dovednost, kterou je nutno pěstovat. V pomáhajících profesích klademe důraz na naslouchání aktivní, které klientovi poskytuje dostatek zpětných vazeb od pracovníka“* (Matoušek, 2003, s. 76). *„Rozhovor s dítětem je v kontextu sociálně-právní ochrany dětí zcela klíčovým nástrojem, ale též kompetencí odborníků, kteří se v této oblasti pohybují. Proto je nutné věnovat tomuto klčovému aspektu případů SPOD maximální pozornost“* (Ptáček, Pemová, 2014, s. 23).

5. Shrnutí teoretické části

Předchozí teoretický vhled byl sestaven s cílem objasnění některých pojmů podstatných pro střídavou péči s ohledem na nejlepší zájem dítěte. Z textu je zřejmé, že střídavá péče, ač jako ustálený pojem v českém rodinném právu, se neustále vyvíjí a rozhodování o střídavé péči je velmi, opravdu velmi individuální. Je zajímavé vnímat rozdílný přístup v zahraničí a v České republice. I zastánci střídavé péče doporučují aplikovat tuto formu péče nejdříve spíše až v předškolním či školním věku, v USA považují akceptovatelné rozhodnout o střídavé péči i v kojeneckém věku. Teoretická část je zaměřená především na fakt, že dítě je jedinečná osobnost a je nutné zacházet s jeho budoucností velmi citlivě. Je důležité přemýšlet, co je nejlepším zájmem dítěte, jaká kritéria je nutné sledovat. Každý může vnímat nejlepší zájem dítěte úplně jinak, ať se jedná o dítě, o rodiče, či sociální pracovníci. Proto jsem si vzala na pomoc kritéria sestavená Výborem OSN a zaměřila se při rozhodování o střídavé péči na tato daná kritéria.

Neméně důležitou roli zde hrají sociální pracovnice a pracovníci, kteří s rodiči při jejich rozhodování pracují. Jsou to právě oni, kteří mohou přiložit na jednotlivé misky vah důležitost či nadbytečnost právě v jednotlivých kritériích, které i já považuji za velmi podstatné. Záleží i na osobnosti sociálního pracovníka, jeho přístupu, jeho empatii, jeho schopnostem získat si

dítě na svou stranu a dozvědět se ty nejpodstatnější informace tak, aby to pro dítě bylo citlivé a bezpečné.

Výzkumná část je zaměřená na získání pohledů sociálních pracovníků na střídavou péči ve chvíli, kdy jeden z rodičů nesouhlasí. Oslovila jsem několik zkušených sociálních pracovníků, kterých jsem se dotazovala na důležitost či nadbytečnost mnou uvedených kritérií. Názory a pohledy sociálních pracovníků považuji za klíčové, které mohou vysoce ovlivnit rozhodování rodičů, byť pozitivně, či negativně.

Výzkumná část se bude úzce prolínat s teoretickou částí, kdy se zcela jistě v mnoha případech propojí teorie s praxí.

VÝZKUMNÁ ČÁST

6.1 Cíl výzkumu

Hlavním poznávacím cílem mého výzkumu je: **„Zjistit, jak sociální pracovníce OSPOD vnímají jednotlivá kritéria uvedená v Příručce praktického právního průvodce nejlepším zájmem dítěte a jak s nimi pracují při utváření dohod mezi rodiči o střídavé péči, s níž jeden z rodičů nesouhlasí nebo se o ní rozhoduje.“** V následující části diplomové práce bych ráda zjistila, jak sociální pracovníce OSPOD vnímají jednotlivá kritéria nejlepšího zájmu dítěte, která jsou považována za zásadní. Víím, že názor na střídavou péči bývá často velmi ambivalentní, já se však zaměřila na situaci, kdy se rodiče o střídavé péči rozhodují a sociální pracovníce je ta, kdo může toto rozhodování jedné či druhé strany ovlivnit. Sociálním pracovnícím OSPOD byly pokládány otázky ve formě: jak vnímají a jak s danými kritérii pracují právě k jednotlivým kritériím. Bylo pro mě důležité, aby si respondentky nejdříve uvědomily, co dané kritérium obnáší, co si pod ním představují, co může zahrnovat a následně jsem jim položila otázku, jak tedy s daným kritériem pracují. Cílem bylo vymezit podstatné oblasti, které je nutné vnímat a sledovat a na co se soustředit při práci s rodiči ve chvíli, kdy využívají poradenství v rámci rozhodování o střídavé péči. Nutila jsem kolegyně přemýšlet o tom, aby dle svých předchozích pracovních, ale i osobních zkušeností, nevnímaly střídavou péči pouze černobíle, ale v souvislostech s jednotlivými kritérii nejlepšího zájmu dítěte. Bylo zajímavé sledovat, že i pracovníce, které jsou apriori proti střídavé péči, postupně uznávaly, že některé kritérium je téměř nepodstatné, kdežto jiné je pro dítě velmi zásadní a nacházely pozitiva pro střídavou péči, resp. neměly pádný argument proti střídavé péči. Nejedná se o univerzální řešení při rozhodování o formě péče, ale o velmi individuální záležitost, kterou je prioritní velmi dobře zvážit a promyslet. Střídavá péče nemusí být kompromis mezi rodiči, ale může být výhodou pro dítě.

V předchozích kapitolách diplomové práce jsem vymezila základní pojmy týkající se mého výzkumu, resp. výzkumné otázky. Stěžejním pojmem výzkumné části je nejlepší zájem dítěte, který je definován sedmi kritérii. Definovala jsem tedy následující dílčí cíle:

DC 1: Zjistit, jak sociální pracovníce OSPOD vnímají kritérium „návoru dítěte“ a jak s ním pracují při utváření dohod mezi rodiči o střídavé péči, s níž jeden z rodičů nesouhlasí.

DC 2: Zjistit, jak sociální pracovníce SPOD vnímají kritérium „identity dítěte“ a jak s ním pracují při utváření dohod mezi rodiči o střídavé péči, s níž jeden z rodičů nesouhlasí.

DC 3: Zjistit, jak sociální pracovníce SPOD vnímají kritérium „zachování rodinného prostředí a navázání vztahů“ a jak s ním pracují při utváření dohod mezi rodiči o střídavé péči, s níž jeden z rodičů nesouhlasí.

DC 4: Zjistit, jak sociální pracovníce SPOD vnímají kritérium „péče, ochrany a bezpečí dítěte“ a jak s ním pracují při utváření dohod mezi rodiči o střídavé péči, s níž jeden z rodičů nesouhlasí.

DC 5: Zjistit, jak sociální pracovníce SPOD vnímají kritérium „zvláštní zranitelnosti dítěte“ a jak s ním pracují při utváření dohod mezi rodiči o střídavé péči, s níž jeden z rodičů nesouhlasí.

DC 6: Zjistit, jak sociální pracovníce SPOD vnímají kritérium „právo dítěte na zdraví“ a jak s ním pracují při utváření dohod mezi rodiči o střídavé péči, s níž jeden z rodičů nesouhlasí.

DC 7: Zjistit, jak sociální pracovníce SPOD vnímají kritérium „právo dítěte na vzdělání“ a jak s ním pracují při utváření dohod mezi rodiči o střídavé péči, s níž jeden z rodičů nesouhlasí.

6.2 Zdůvodnění vybrané výzkumné strategie

Jako výzkumnou strategii jsem si zvolila kvalitativní metodu, a to z toho důvodu, že jsem do své výzkumné části, pro tento konkrétní výzkum, potřebovala pohledy sociálních pracovníků OSPOD, které jsem získávala pomocí rozhovorů. Kvalitativním výzkumem dle Dismana (2000) nenumerné šetření a interpretaci sociální reality, přičemž jeho cílem je odhalit význam podkládaný sdělovaným informacím. Cílem kvalitativního výzkumu je zjištění a reprezentování toho, jak lidé prožívají, chápou a vytvářejí sociální realitu (Švaříček, Šed'ová, 2007). Zvolila jsem otázky otevřené a jasně položené, neboť Handl uvádí, že otázky by měly být v kvalitativním interview otevřené, neutrální, citlivé a jasné (Hendl, 2008). Dle Miovského (2006) je polostrukturovaný rozhovor vůbec nejrozšířenější podobou metody – interview, protože dokáže řešit mnoho nevýhod nestrukturovaného, tak plně strukturovaného interview.

6.3 Zdůvodnění vybraného výzkumného vzorku a jeho charakteristika

Výzkumný soubor představovaly orgány sociálně-právní ochrany dětí ve Středočeském kraji, jednalo se o záměrný výběr. Jak jsem již výše uvedla, zahrnuje pouze ženy, neboť jsem v době sběru dat neměla možnost provést rozhovor s muži – sociálními pracovníky. Stanovila jsem si kritérium minimální délky praxe na OSPOD a to 5 let, protože se domnívám, že pro dané téma a následné tazatelské otázky je nutnost určitých zkušeností, navíc střídavá péče jako forma péče stále není tak zcela častá. Zjistila jsem, že některé pracovnice s kratší praxí, se např. za dobu své dvouleté práce na OSPOD se střídavou péčí ještě nesetkaly.

Již v loňském roce jsem požádala některé kolegyně z OSPOD Středočeského kraje, zda by byly ochotné mi dělat respondentky do diplomové práce. Záměr byl je osobně navštívit a provést rozhovory, které by byly nahrávány a následně transkripcí přepsány. Po zhoršení epidemiologické situace a z důvodu ochrany zdraví byly rozhovory uskutečněny telefonicky. Předem však byly specifické otázky zaslány emailem, aby respondentky měly možnost se zamyslet a dopředu připravit na odpovědi. Nutno dodat, že z oslovených kolegyní nejméně polovina odmítla s tím, že jsou otázky příliš specifické a nejsou si jisté, zda by je uměly správně uchopit. Byl tedy nakonec poměrně problém respondentky do výzkumu přesvědčit.

Jednalo se o záměrný výběr respondentek. Oslovila jsem zhruba dvacet kolegyní, osloveny byly telefonicky, kdy jim bylo vysvětleno, o jaký výzkum se jedná a na co je konkrétně zaměřen. Následně byly respondentkám zaslány emailem okruhy polostrukturovaného rozhovoru, zejména byly zdůrazněny kritéria nejlepšího zájmu dítěte dle Výboru OSN, aby měly respondentky představu, na co se zaměřit. Vzhledem k nepříznivé epidemiologické situaci v České republice, ale i větší vzdálenosti místa pracoviště respondentek, nemohly být rozhovory uskutečněny osobně. Respondentky byly seznámeny s tím, že rozhovor proběhne telefonicky. Polovina respondentek se již následně neozvala, a pokud jsem je telefonicky kontaktovala, odmítly se výzkumu zúčastnit s tím, že jsou pro ně okruhy náročné na přemýšlení, anebo nemají čas se mi delší dobu telefonicky věnovat.

Tabulka č. 2 Respondenti

Označení respondenta	Další relevantní informace

R1	Žena, 41 let, 19 let praxe v oboru
R2	Žena, 50 let, 5 let praxe v oboru
R3	Žena, 60 let, 24 let praxe v oboru
R4	Žena, 45 let, 25 let praxe v oboru
R5	Žena, 59 let, 35 let praxe v oboru
R6	Žena, 52 let, 13 let praxe v oboru
R7	Žena, 34 let, 8 let praxe v oboru
R8	Žena 30 let, 5 let praxe v oboru

6.4 Transformace dílčích cílů tazatelských otázek

Tabulka č. 3 Transformační tabulka

Dílčí výzkumný cíl	Indikátory	Sada tazatelských otázek
DC1: Zjistit, jak sociální pracovníce SPOD vnímají kritérium „názor dítěte“ a jak s ním pracují při utváření dohod mezi rodiči o střídavé péči, s níž jeden z rodičů nesouhlasí.	<i>Porozumění kritériu názor a přání dítěte</i>	TO1: Jako jedno z kritérií nejlepšího zájmu dítěte je uváděno „zjišťování názoru dítěte“. Jak tomuto kritériu rozumíte?
	<i>Nesouhlas rodiče</i>	TO2: Jak pracujete s kritériem „názor dítěte“, kdy jeden rodič se střídavou péčí nesouhlasí?
DC2: Zjistit, jak sociální pracovníce SPOD vnímají kritérium „identity dítěte“	<i>Porozumění kritériu identita dítěte</i>	TO3: Jako jedno z dalších kritérií nejlepšího zájmu dítěte je uváděna „identita dítěte“. Jak tomuto kritériu rozumíte?
	<i>Nesouhlas rodiče</i>	

a jak s ním pracují při utváření dohod mezi rodiči o střídavé péči, s níž jeden z rodičů nesouhlasí.		TO4: Jak pracujete s kritériem identita dítěte, kdy jeden rodič se střídavou péčí nesouhlasí?
DC3: Zjistit, jak sociální pracovníce SPOD vnímají kritérium „zachování rodinného prostředí a navázání vztahů“ a jak s ním pracují při utváření dohod mezi rodiči o střídavé péči, s níž jeden z rodičů nesouhlasí.	<i>Porozumění kritériu bydliště rodičů</i>	TO5: Jako jedno z dalších kritérií nejlepšího zájmu dítěte je uváděno „zachování rodinného prostředí a navázání vztahů“. Jak tomuto kritériu rozumíte?
	<i>Nesouhlas rodiče</i>	TO6: Jak s kritériem zachování rodinného prostředí a navázání vztahů Vy sama pracujete, když jeden rodič se střídavou péčí nesouhlasí?
DC4: Zjistit, jak sociální pracovníce SPOD vnímají kritérium „péče, ochrany a bezpečí dítěte“ a jak s ním pracují při utváření dohod mezi rodiči o střídavé péči, s níž jeden z rodičů nesouhlasí.	<i>Porozumění kritériu péče, ochrany a bezpečí dítěte</i>	TO7: Jako jedno z dalších kritérií nejlepšího zájmu dítěte je uváděna „péče, ochrana a bezpečí dítěte“. Jak tomuto kritériu rozumíte?
	<i>Nesouhlas rodiče</i>	TO8: Jak s kritériem péče, ochrana a bezpečí dítěte Vy sama pracujete, když jeden rodič se střídavou péčí nesouhlasí?
DC5: Zjistit, jak sociální pracovníce SPOD vnímají kritérium „zvláštní zranitelnosti dítěte“ a jak s ním pracují při utváření dohod mezi rodiči o střídavé péči, s níž jeden z rodičů nesouhlasí.	<i>Porozumění kritériu psychický stav dítěte</i>	TO9: Jako jedno z dalších kritérií nejlepšího zájmu dítěte je uváděna „zvláštní zranitelnost dítěte“. Jak tomuto kritériu rozumíte?
	<i>Nesouhlas rodiče</i>	TO10: Jak s kritériem zvláštní zranitelnost dítěte Vy sama pracujete, když jeden rodič se střídavou péčí nesouhlasí?
DC6: Zjistit, jak sociální pracovníce SPOD vnímají		TO11: Jako jedno z dalších kritérií nejlepšího zájmu dítěte je uváděno „právo dítěte na zdraví“. Jak tomuto kritériu

kritérium „právo dítěte na zdraví“ a jak s ním pracují při utváření dohod mezi rodiči o střídavé péči, s níž jeden z rodičů nesouhlasí.	Porozumění kritériu zdravotní omezení dítěte	rozumíte?
	Nesouhlas rodiče	TO12: Jak s kritériem právo dítěte na zdraví Vy sama pracujete, když jeden rodič se střídavou péčí nesouhlasí?
DC7: Zjistit, jak sociální pracovnice SPOD vnímají kritérium „právo dítěte na vzdělání“ a jak s ním pracují při utváření dohod mezi rodiči o střídavé péči, s níž jeden z rodičů nesouhlasí.	Porozumění kritériu vzdělání dítěte	TO13: Jako jedno z dalších kritérií nejlepšího zájmu dítěte je uváděno „právo dítěte na vzdělání“. Jak tomuto kritériu rozumíte?
	Nesouhlas rodiče	TO14: Jak s takovým kritériem Vy sama pracujete, když jeden rodič se střídavou péčí nesouhlasí?

6.5 Způsob zpracování získaných údajů

Data, která jsem získala pomocí telefonického rozhovoru, jsem transkripcí převedla do textové podoby a následně jsem je zpracovala. Miovský (2006) uvádí, že proces transkripce je velmi důležitý pro jeho validitu: „*Transkripce má pro výzkum značný význam a jejím prostřednictvím lze např. zbytečně přicházet o cenná data, zkreslovat data, ale také posílit interpretační bázi atd.*“ (Miovský, 2006, s. 150).

Následně byla data převedena do formy kódování tak, aby bylo možné je označit za tematické celky.

Při zpracování dat byla využita technika indukce, analýzy a syntézy. Indukci můžeme popsat jako postup analýzy dat, kde se v těchto datech objevují jisté pravidelnosti. Z jednotlivých odpovědí je poté vytvořen závěr. Pomocí metody analýzy je celek rozdělen do jednotlivých oblastí a my můžeme sledovat, jak oblasti fungují samostatně a jak se vztahují k celku. Syntézou rozumíme skládání jednotlivých odpovědí respondentů, které se dále porovnávají a vkládají do kontextu již existujících teorií (Hendl, 2016).

6.6 Rizika výzkumu z hlediska etiky a validity

Při zadávání tématu diplomové práce jsem netušila, že největším rizikem pro zpracování výzkumné části bude epidemiologická situace. Vzhledem k vládním opatřením a nařízením uzavření úřadů jsem musela přeorganizovat realizaci osobních rozhovorů. S respondentkami jsem hovořila po telefonu a rozhovory jsem zaznamenávala transkripcí do mnou vytvořené tabulky, pod jednotlivé otázky. I tak se ukázala významná časová náročnost a neosobitost rozhovorů, kdy nebylo možné u respondentek sledovat jejich nonverbální projevy.

Dalším rizikem pro mě byla osobní vazba na některé respondentky, které se uvolily k rozhovorům. Tomuto jsem se chtěla vyhnout při možném výzkumu na svém pracovišti, kdy jsem se obávala validity ze strany sociálních pracovníků, které jsou zároveň i mé podřízené. Ty samozřejmě znají můj názor na téma střídavé péče a nejsem si jistá, zda by odpovídaly dle svého postoje. Toto se ale ukázalo jako překážka i u osobně známých pracovníků, byť z jiného úřadu, které jsou seznámeny s mou osobní životní situací. Musela jsem je ujistit, že nechci, aby zněly odpovědi líbivé, ale jim vlastní. Jedna pracovníce dokonce rozhovor odmítla, protože by údajně nedokázala na mé otázky odpovídat, neboť se střídavou péčí hluboce nesouhlasí. Nakonec jsem tedy využila „známostí“ na jiných pracovištích, ale pouze k tomu, aby mi byla doporučena jiná kolegyně z pracoviště, se kterou bych nebyla nijak spjatá.

Z etického hlediska jsem řešila případnou anonymitu a ujištění, že nikde nebudou zveřejněna jména, ani konkrétní města daných OSPOD.

Z hlediska validity se domnívám, že na výzkum může mít zásadní vliv to, že ti, kterým připadaly otázky příliš specifické a nebyli si jistí, zda na ně budou umět odpovídat, se odmítli výzkumu zúčastnit. Výzkumu se tedy zúčastnily ty sociální pracovníce, které se nebrání pracovat s konceptem nejlepšího zájmu dítěte.

7. Popis a interpretace dosažených výsledků

Tato kapitola se zaměřuje na zjištění a hledání odpovědí na hlavní výzkumný cíl „*Pohled sociálních pracovníků na střídavou péči*“ s ohledem na nejlepší zájem dítěte skrz kritéria nejlepšího zájmu dítěte prostřednictvím dílčích výzkumných otázek. Každé z dílčích

výzkumných otázek bude věnována jedna kapitola, budou zde uvedeny i doslovné citace odpovědí jednotlivých respondentek, které budou zaznamenány kurzívou.

7. 1 DC1: Zjistit, jak sociální pracovníce SPOD vnímají kritérium „návoru dítěte“ a jak s ním pracují při utváření dohod mezi rodiči o střídavé péči, s níž jeden z rodičů nesouhlasí.

Tento dílčí výzkumný cíl byl definován s cílem zjistit, jak sociální pracovníce SPOD vnímají kritérium návoru dítěte, kdy jeden z rodičů nesouhlasí se střídavou péčí. Zaměřuje se především na indikátor přání a návor dítěte a na nesouhlas jednoho z rodičů. Následně je tento dílčí výzkumný cíl rozdělen do tazatelských otázek tak, jak sociální pracovníce tomuto kritériu zjišťování návoru dítěte rozumějí a jak s tímto kritériem při nesouhlasu jednoho z rodičů pracují.

TO1: Jako jedno z kritérií nejlepšího zájmu dítěte je uváděno „zjišťování návoru dítěte“. Jak tomuto kritériu rozumíte?

První tazatelskou otázkou (TO1) výše uvedeného dílčího cíle bylo zjišťováno, jak danému kritériu sociální pracovníce rozumí. Otázka je položena záměrně tak, aby si respondent nejdříve uvědomil, co si pod takovým kritériem představit a jak sám si pro sebe takové kritérium interpretuje.

R1, R2, R3, R4, R6, R7 považují za nejdůležitější **návor dítěte** ve smyslu, **co si dítě o daném tématu myslí, jak ho vnímá a že je důležité ho vždy vyslechnout**. Návor dítěte považují jako jedno z předních kritérií nejlepšího zájmu dítěte. Dítě je ten, o kom se rozhoduje, dítě je v dané situaci prioritou. Dle mého návoru není možné dítě z procesu rozhodování o jeho péči jakkoliv vynechat. Dřívější praxe byla taková, že o formě péče rozhodovali rodiče nebo soud bez ohledu na přání dítěte. Dokonce jsem se setkala i s případy, kdy dítě ještě dlouhou dobu nevědělo, že v rodině došlo k rozchodu či rozvodu rodičů. Dnes se vždy rodičů ptám, zda dítě bylo se změnou v rodině šetrně seznámeno, byť se jedná o nejmenší děti (s jistou rozumovou schopností). Natož aby dítě nebylo seznámeno s formou střídavé péče, považují jako velkou nezodpovědnost rodičů. Pokládám za pochybení, pokud sociální pracovníce pohovor záměrně neprovedou s tím, že dítě není způsobilé se ve věci rozchodu rodičů a porozchodové formě péče vyjadřovat. Je důležité zjišťovat nejen návor dítěte na danou situaci, ale je důležité nechat dítě slyšet též ve smyslu přání dítěte. Některé děti jsou natolik vyspělé, že dokážou

rozlišit názor od svého upřímného přání. Reálný výsledek pohovoru se může ve finále lišit od faktického přání dítěte, dítě si může přát variantu péče u jednoho z rodičů, ale uvědomují si, že v kompetencích jsou si rodiče rovni, proto nakonec volí formu střídavé péče, aby jednoho rodiče neupozadily. Od toho je zde sociální pracovnice, aby dítěti pomohla jeho názor a přání formulovat a hlavně, aby ho řádně vyslechla. R1, R4, R5, R7 a R8 také přidávají k názoru dítěte **přání dítěte**, které sociální pracovnice vnímají jakou součást balíčku „názor a přání dítěte“, dvě neoddělitelné nádoby. R1, R5, R7 a R8 nad to zdůrazňují, že se pravděpodobně jedná o nejdůležitější kritérium z uvedeného výčtu. R1 uvádí: *“Názor a přání dítěte jsou jednoznačně nejdůležitějším kritériem při posuzování střídavé péče ve chvíli, kdy jeden z rodičů nesouhlasí, nutno však přihlédnout k jeho věku a rozumovým schopnostem.”* R5 sdílí podobný pohled: *„Názor dítěte je pro mě jedním z nejdůležitějších kritérií pro rozhodnutí o střídavé péči, samozřejmě s přihlédnutím k věku dítěte a jeho rozumové vyspělosti.”* R7 k této tazatelské otázce sděluje: *„Myslím si, že názor dítěte by v případě rozhodování o jeho další péči měl být hlavním kritériem. Pokud je dítě schopné vyjádřit svůj názor, mělo by být k tomuto v plné míře přihlédnuto, u starších dětí bezesporu, u mladších je možné pokusit se jejich názor zjistit nejen rozhovorem, ale i jinými technikami.”* R8 uvádí: *„Názor a přání dítěte je pro mě důležitý, možnost se vyjádřit je důležité i pro samotné dítě, aby bylo vyslyšeno, pokud má co říct.”*

TO2: Jak pracujete s kritériem „názor dítěte“, kdy jeden rodič se střídavou péčí nesouhlasí?

Druhou tazatelskou otázkou (TO2) dílčího cíle 1 (DC1) bylo zkoumáno, jak s kritériem „názor dítěte“ sociální pracovnice pracují.

Prioritní kritéria respondentky uvedly názor a přání dítěte, který by se měl zjišťovat metodou rozhovoru. Dále bylo respondentkami uvedeno, že je důležitá prevence manipulace rodičů, dodatečná kontrola autenticity dítěte soudním znalcem a vysvětlení pojmu střídavá péče.

Všechny respondentky, mimo R6 se shodují, že by se **názor dítěte měl zjišťovat vždy**. Názor a přání dítěte je neodmyslitelnou součástí rozhodovacího procesu o formě péče u dětí. Je nezbytné, aby sociální pracovnice prošly alespoň základní přípravou ohledně metody rozhovoru s dítětem. Pokud není možné pracovníci proškolit ihned po nástupu z odborných, profesionálních zdrojů, je nutné, aby sociální pracovníci uvedla do této problematiky služebně starší, erudovaná kolegyně, která předá své zkušenosti na tomto poli. Bylo pro mě milým

zjištěním, že téměř všechny mé kolegyně přikládají zjišťování názoru a přání dítěte velký důraz. R6 se ovšem odvolává na rodičovskou odpovědnost rodičů a názor a přání dítěte by zjišťovala až od starších dětí ve věku 14 – 18 let. Všechny respondentky provádějí zjišťování názoru dítěte pomocí rozhovoru, který probíhá samostatně, bez přítomnosti rodičů.

R1, R2, R3, R5, R7 a R8 se shodují, že **ze strany rodičů hrozí ovlivňování**, kdy je dítě ze strany rodiče, či rodičů manipulováno. Ovlivňování ze strany rodičů je samostatná kapitola práce na OSPOD. Troufám si tvrdit, že se s ním setkal každý. Poté je velmi důležité se tomuto tématu citlivě a opatrně věnovat, dítěti můžeme svými otázkami na ovlivňování stran rodičů přitížit, dítě se může zatvrdit, v horším případě rozplakat a vystresovat. Dítě si prochází nelehkým obdobím, kdy cítí tlak ze strany buď jednoho, nebo obou rodičů, přitom je zjevné, že ve většině případů má dítě rádo oba rodiče téměř stejně. Rodiče staví dítě do těžké situace, kdy ho nutí postavit se na jednu stranu. Rodiče si často neuvědomují, že dítě tím vědomě poškozuje. Dítě je tak nevratně traumatizováno, nese si následky mnohdy po celý svůj život, kdy cítí neoprávněný pocit viny. Právě proto je velmi důležité citlivé zacházení s dítětem ze strany sociálních pracovníků a pracovníků. Rodičům by měla být zdůrazněna rodičovská odpovědnost, kdy není možné přenášet zodpovědnost na dítě. Z mého pohledu je zásadní, aby sociální pracovníce na rodiče apelovaly ve smyslu jejich rodičovské odpovědnosti, jejich nejen práv, ale zejména povinností. Dítě nesmí být zatěžováno ovlivňováním a manipulací ze strany rodičů. Dítě neustále ujišťuji, že ono není ten, kdo rozchod rodičů způsobil. R3 si myslí, že: *„dítě může být zpracováno jedním z rodičů. V případě pochybností o možném ovlivnění dítěte, by pak měl nastoupit soudní znalec v oboru dětské psychologie či psychiatrie.“* R5 uvádí: *„Samozřejmě je zde riziko, že dítě je někým nebo něčím ovlivněno, což postupně správně vedeným rozhovorem vždy vyjde najevo.“* R8 se domnívá, že: *„Jasným rizikem takového rozhovoru je pro mě možnost ovlivnění jedním z rodičů, „zpracování dítěte, uplácení dítěte dárky, případně dokonce vyhrožování („neuvídiš mladšího sourozence, když nebudeš se mnou“). Dítě se může chtít zavděčit jednomu z rodičů jen proto, že s ním chce být zadobře, a proto je velmi důležité vést rozhovor citlivě a důkladně.“*

Zajímavé bylo pro mě zjištění, že pouze dvě respondentky uvedly, že je nezbytné dítěti vysvětlit pojem, průběh a podmínky střídavé péče, neboť ne vždy to rodiče dítěti předem vysvětlí. Z praxe znám případy, kdy dítě vůbec netuší, proč je přivedeno na OSPOD nebo na soud, a co je vlastně předmětem jednání. Je dobře, že dítě není nadměrně zatěžováno a není s ním probíráno, co má na OSPOD nebo soudci říkat, ale musí vědět od svých nejbližších, tj. rodičů, co se v rodině děje a co se chystá. Zajisté, sociální pracovníce též umí a je schopná

dítěti vše dobře vysvětlit, ale pro dítě, které je obvykle z počátku vystresované, napjaté a vyděšené, je to cizí paní, byť se sociální pracovnice chová mile a přátelsky. Rodič je ten, komu dítě za každých okolností bezmezně důvěřuje a mělo by z něj cítit pocit bezpečí. Sociální pracovnice by pak měla upřesnit, co střídavá péče je, co obnáší, jaký má průběh. Pokládám za důležité, aby tento vhléd do střídavé péče učinily dítěti všechny sociální pracovnice a zjednodušenou formou dítěti vše vysvětlily. R4 uvádí, že: „*dítě seznamuji se všemi formami péče, které existují*“. R4 dále dodává: „*Pokud se rodiče domlouvají či jednají o možnosti střídavé péče, vždy je vedu k tomu, aby o této formě péče i oni sami hovořili s dítětem, zjišťovali jeho názor, přání, jak by mu to vyhovovalo, vysvětlili mu, jak by to fungovalo.*“ A pouze R5 uvádí: „*dítěti se snažím úměrně jeho věku vysvětlit pojem střídavé péče, jak výchova probíhá, samozřejmě ho seznamuji s dalšími formami péče a snažím se zjistit, jak na toto nahlíží.*“ Je však možné, že sociální pracovnice mají své jednání zautomatizované a pokládají za samozřejmé, že dítěti pojem střídavé péče vysvětlí. Považuji však za podstatné, aby toto nebylo nikdy opomíjeno.

U dvou respondentek zazněl zajímavý názor, kdy se R3 a R8 shodují v tom, že názor a přání dítěte jsou sice důležité, ale není možné rozhodovat pouze podle tohoto kritéria. **Přání a názor dítěte nemusí být nejlepším zájmem dítěte.** Sama jsem byla v praxi svědkem toho, že dítě si něco přálo, ale objektivně, v jeho nejlepším zájmu, nebylo dobré řídit se pouze jeho přáním. Stává se tak zejména právě při manipulaci rodičů, kdy jeden rodič na dítě tlačí, aby vypovědělo v jeho prospěch a druhý rodič je tak znevýhodněn. Je dobré zjišťovat stav rodičovských kompetencí obou rodičů a využít různé techniky nahrazující rozhovor, např. hry s dítětem, malování s dítětem apod. R3 k tomu doslova uvádí: „*Názor dítěte vždy nemusí znamenat jeho nejlepší zájem a rozhodně by neměl být dogma.*“ R8 sdělila: „*Neřídím se však jen názorem dítěte, je to jen součást rozhodování.*“

U zjišťování názoru dítěte je pro respondentky také důležitý věk. Rozhovory se provádějí s různě starými dětmi, a proto je třeba zvolit odpovídající techniku. Věk je skutečně poměrně zásadní při rozhodování o střídavé péči. Zde se názory často rozcházejí jak v laické, tak odborné veřejnosti, ba co víc, u jednotlivých dětských psychologů, či psychiatrů. Jedni tvrdí, že čím dříve, tím lépe, druhý tábor uvádí, že malé dítě potřebuje především jednu vztahovou osobu (odkaz na attachement – vztahová vazba). Já se řídím především rozumovou a citovou vyspělostí dítěte a jsem přesvědčená, že každá sociální pracovnice se řídí jiným klíčem, či svým osobním pocitem. Bohužel, jak je uvedeno v textu, mnoho sociálních pracovnic střídavou péči apriori zavrhuje předem jako nevhodný institut porozchodové formy péče, aniž

by zvážila například zde uváděná kritéria. Co se týče věku dítěte, i u malých dětí je možné zjistit objektivní názor třeba formou hraní s panenkami, plyšáky, kdy tyto představují členy rodiny, nebo je možné využít nejrůznější techniky, které jsou doporučovány například na povinných vzděláváních určených pro pracovníce a pracovníky SPOD. R1 uvádí, že u menších dětí je dobré využít povídání spojené s malováním: *„Pokud cítím, že pro mladší dítě není snadné o situaci v rodině hovořit, využiji možnosti malování obrázků nebo techniky dvou domečků, kdy dítě do dvou identických domečků zakresluje rodinu u mámy a u táty. Z takových obrázků lze mnohé „vyčíst“.“*

7.2 DC2: Zjistit, jak sociální pracovníce SPOD vnímají kritérium „identity dítěte“ a jak s ním pracují při utváření dohod mezi rodiči o střídavé péči, s níž jeden z rodičů nesouhlasí.

TO3: Jako jedno z kritérií nejlepšího zájmu dítěte je uváděno „identita dítěte“. Jak tomuto kritériu rozumíte?

Pomocí tazatelské otázky (TO3) dílčího cíle 2 bylo zkoumáno, **jak sociální pracovníce vnímají kritérium „identity dítěte“**. Identita dítěte je důležité kritérium především při náhradní rodinné péči (NRP), tak jsem byla sama zvědavá, jak respondenty s tímto kritériem a tazatelskými otázkami ohledně identity, naloží. **Respondentky celkově uvedly, že si pod kritériem identita dítěte představují pohlaví dítěte, sexuální orientaci, národnost, víru, osobnost dítěte.** Obecně bylo zjištěno, že toto kritérium není z hlediska rozhodování o střídavé péči pro respondenty podstatné, že vnímají dítě jako jednotnou bytost bez ohledu na výše uvedené.

Identitu dítěte respondenty nevnímají, v souvislosti se střídavou péčí, jako klíčové kritérium. Identita dítěte může znamenat mnohé, každý ji může chápat jinak, což se také projevilo při rozhovorech s respondentkami. Některé mají za to, že při posuzování ohledně střídavé péče není identita dítěte důležitá, jiné jí přikládají větší význam, především ve smyslu respektu k dítěti „jsem, jaký jsem“. Může se jevit chvályhodně, pokud respondenty vnímají identitu dítěte plošně jako nezásadní, nerozlišují fakt ohledně víry, sexuální orientace či národnosti jako podstatné kritérium, ke kterému by se mělo přihlížet, avšak identita dítěte se dá vykládat různými způsoby, nejen výše uvedenými. Já se domnívám, že se jedná především o dítě jako celek, jako celistvou osobnost, která nemá menší postavení než jeho rodiče. Právě

s ohledem na osobnost dítěte, by se o jeho formě péče mělo rozhodovat zejména s ohledem na jeho citlivost a osobnost. Sociální pracovníce by měly vycítit, zda je potřeba se na takový aspekt zaměřit, nebo se jedná o osobnost, která i ve svém věku střídavou péčí dobře zvládne. Například desetileté dítě může být víc senzitivní než pětileté a může u něj střídavá péče napáchat více škody. Od toho je zde sociální pracovníce, aby rozpoznala signály, zda se ve svém setkání s dítětem bude této složce více věnovat či není to není třeba. R2 k tomu uvádí: *„Pokud se rozhoduji s ohledem na přání dítěte, nehraje pro mě identita zásadní roli, pouze v případě, že by došlo ke kolizi se zájmy dítěte související s identitou, pak přihlédnu k dalším okolnostem týkající se identity.“* R3 předkládá zajímavý názor: *„Identita dítěte pro mě znamená – kdo jsem, kam patřím, odkud pocházím. Kritérium identity dítěte je důležité především v oblasti NRP a osvojení. U střídavé péče je toto kritérium dle mého názoru ne úplně podstatné, i když... Součástí identity je jeho osobnost, která se utváří v rodině, dítě přebírá vzory chování matky a otce.“* R4 rozšiřuje názor o identitě následovně: *„Každé dítě je zcela individuální, různé situace jinak prožívá. Nejčastěji se jedná o pohlaví dítěte a osobnost dítěte. Dle teorie sociální dělohy se dle věku a pohlaví dítěte mění potřeba dítěte být s jedním či druhým z rodičů více. I toto může ovlivňovat identitu dítěte.“* R5 má odlišný názor, a to že: *„při střídavé péči je důležité přihlédnout i k pohlaví dítěte, kdy se dětem mění potřeba být více s matkou nebo s otcem.“*

TO4: Jak pracujete s kritériem „identita dítěte“, kdy jeden rodič se střídavou péčí nesouhlasí?

Další tazatelskou otázkou (TO4) bylo zjišťováno, jak s takovým kritériem identita dítěte sociální pracovníce pracují. Mnoho respondentek v této tazatelské otázce odkázalo právě na TO2, kdy se domnívají, že TO4 úzce souvisí s názorem a přáním dítěte. R1, R2, R3 uvádějí, že identitě dítěte v souvislosti se střídavou péčí **nepřikládají významný podíl**, proto s tímto kritériem nijak významně nepracují.

Prioritu tohoto kritéria vnímají některé respondentky i jako rodičovské vnímání prožívání svého dítěte. Rodič je ten, kdo by měl znát své dítě nejlépe. Avšak nemusí to být ten, kdo pozná jeho nejlepší zájem. Každý rodič se domnívá, že je to právě on, kdo hájí nejlepší zájem dítěte. Je však důležité, aby rodiče dokázali své představy sjednotit a reagovali vzájemně na svá přání, rozhodnutí, priority. Rodič nesmí za svým přáním vidět pouze své pohnutky, ale je nutné vcítit se především do svého dítěte a dotazovat se sám sebe, co je pro mé dítě nejlepší. Sociální pracovník by měl dokázat nastavit rodičům zrcadlo a dát prostor pro

to, co od druhého slyší, co si oni o svém dítěti myslí, jak ho vnímají. Rodiče se o své děti musí zajímat, měli by znát jeho názory, přání, postoje, ale i obavy a strachy. Každé dítě vnímá zátěžovou situaci jinak a je na rodiči, aby dítě touto zátěžovou situací provedl. Rodičům často říkám, že oni jsou dospělí a měli by tu situaci umět zvládnout, dítě má právo si nevědět rady a od toho jsou právě rodiče, aby dítě ochránili a porozchodovou situaci jim pomohli překonat, s co nejmenšími následky. R4 na to uvádí, že: „*považuji za špatné, pokud rodiče nejsou schopni či ochotni identitu svého dítěte vnímat a zajímat se o ni. Je důležité vnímat, zda není dítě zvýšeně citlivé a nedělají mu dobře časté změny*“. R5 zdůrazňuje: „*Rodiče nejsou někdy schopni vnímat identitu svého dítěte, hovořit o prožívání svého dítěte. Vnímají někdy pouze svůj zájem a jsou přesvědčeni, že jejich dítě střídavou péčí hravě zvládne a že střídavá péče je z jejich pohledu nejvhodnější řešení*.“ R8 předkládá zajímavý názor: „*Někteří rodiče si prosazují střídavou péči za jakoukoli cenu a mnohdy nemyslí na dítě a jeho specifčnost. Jestliže rodiče dostatečně nevnímají individualitu svého dítěte, mohou se potýkat s rebelií u dětí, ať v době puberty nebo i dříve – stačí nepochopení dítěte jeho sexuální orientace či víry, kterou si dítě samo zvolilo*.“ **Z pohledu některých respondentek je tedy nutné posuzovat individualitu svého dítěte a umět s ní pracovat.**

7.3 DC3: Zjistit, jak sociální pracovníce SPOD vnímají kritérium „zachování rodinného prostředí a navázání vztahů“ a jak s ním pracují při utváření dohod mezi rodiči o střídavé péči, s níž jeden z rodičů nesouhlasí.

Dílčí cíl byl opět rozdělen do dvou identických tazatelských otázek jako v předchozích a následujících dílčích cílech. Tentokrát se dílčí cíl zabýval kritériem zachování rodinného prostředí a navázání vztahů.

TO5: Jako jedno z kritérií nejlepšího zájmu dítěte je uváděno „zachování rodinného prostředí a navázání vztahů“. Jak tomuto kritériu rozumíte?

Tazatelská otázka 5 (TO5) směřuje na vnímání kritéria zachování rodinného prostředí a navázání vztahů, co si pod tímto kritériem představují a co do něho zahrnují.

Hlavní linkou všech respondentek byla shoda, že se jedná zejména o bydliště rodičů, vzdálenost mezi bydlišti rodičů, vazby na příbuzné a kamarády. Bydliště rodičů považují též za zásadní při rozhodování o střídavé péči. Rodiče se často dohodnou o střídavé péči ve chvíli, kdy nemají uspořádání nového bydlení, nemají vybudovaný nový stálý partnerský

vztah, bydliště rodičů se mění po schválení dohody nebo rozhodnutí o střídavé péči a pak samozřejmě nastává problém, jak pro rodiče, ale především pro dítě, které je tak postaveno do pozice rukojmí. Je to zejména dítě, které celou situací trpí, ačkoliv ji nezavinilo. Zde bych navrhovala sepsání rodičovské dohody, kde bude jasně stanoveno, do kolika kilometrů od místa původního bydliště se smí jeden z rodičů odstěhovat. Někdo může namítat, že nelze rodičům přikazovat, kde smějí bydlet a kde už ne, ale je potřeba si uvědomit, že střídavá péče je institut vytvořený pro dítě, nikoli pro rodiče. Pokud se chystá jeden z rodičů proti vůli a dohodě s druhým rodičem odstěhovat, musí počítat s následky, kdy to může být signál pro změnu péče, neboť není v zájmu dítěte, aby trávil mnoho času dojížděním od jednoho k druhému. Navíc je dítě napůl vytrženo z prostředí, na které je zvyklé. Dítě je znovu ten, kdo se do této situace ocitl proti své vůli a je ten, kdo tím trpí zejména. Znímám případ, kdy si dítě zapomnělo medvídko na usínání a otec nebyl ochoten se pro hračku vrátit. Dítě pak proplakalo celou noc, otec mu vyčítal, že je „cít’a“. Dítě ztratilo svůj komfort, možná by se dalo nazvat i svou jistotu v jeho světě nejistot. Jako výrazné pochybení vnímám, když sociální pracovníce či pracovník souhlasí nebo se nebrání odvoláním při rozhodnutí o střídavé péči při velké vzdálenosti bydliště rodičů. Tento fakt přináší poté většinou jen starosti a nepříjemnosti. Rodiče se obrací na OSPOD s žádostí o pomoc, že střídavá péče nefunguje. Často v průběhu času jsou nespokojené hlavně děti, cestování je ubíjí, stejně tak střídání vzdáleného prostředí. R1 sděluje, že: *„bydliště rodičů je pro mě velmi zásadní při rozhodování o střídavé péči. Ideální střídavou péči vnímám, když je bydliště rodičů co nejblíže u sebe, děti jsou jako stěhováci, každou neděli se stěhují a nedej bože, že něco důležitého zapomenou. Potom jsou terčem výčitek rodičů, že zase něco zapomnělo. Takhle aspoň není problém si pro věc doběhnout, nebo druhý rodič může donést.“* Pro R2 je toto kritérium: *„velmi důležité při rozhodování o střídavé péči v případě nedohody rodičů, zároveň vnímá, že není až tak důležité pro soudy nebo soudní znalce, kteří tvrdí, že vzdálenost bydlišť není při rozhodování až tak podstatná“*, ovšem R3 má ze své praxe tento názor: *„Toto kritérium bohužel není ošetřeno žádnými paragrafy, vzdálenost bydlišť mezi rodiči můžeme tak vnímat jen jako doporučení.“*

Respondentky také vnímají jako důležitý kontakt s vrstevníky, kamarády a spolužáky dítěte. Dítě se stává v porozchodové situaci velmi citlivým, málo které dítě rozchodem projde zcela hladce. Poté se dítě upíná na své blízké, zejména kamarády, v nichž vidí stabilní bod, oproti rodinnému uspořádání. Děti vnímají své kamarády jako velmi důležité, těžko se s nimi loučí, těžko snášejí omezený kontakt se svými vrstevníky, co velká vzdálenost mezi bydlišti

rodičů zcela jistě způsobí. Samozřejmě, dítě si může nalézt kamarády v obou prostředí, kde žije, ale pak se snadno může stát, že nepatří ani do jedné party a tím může trpět. Je vždy lepší, pokud je bydliště rodičů v takové vzdálenosti, aby dítě mohlo udržovat kontakt se svými kamarády v průběhu střídání bydlišť. V různých věkových obdobích je to pro dítě méně, jindy více důležité. Jak známe, v období puberty, jsou pro dítě důležitější kamarádi než rodiče, proto se pak snadno může stát, že dítě bude vyžadovat změnu péče především z těchto důvodů. R4 k tomu sděluje, že: *„vzdálenost mezi bydlišti rodičů a tedy domácnostmi, které by dítě mělo střídat, by neměla být velká vzdálenost, maximálně několik kilometrů. Ideální je zachování bydliště obou rodičů v téže obci či městě. Měla by být zachována možnost dítěte být v kontaktu s vrstevníky, spolužáky. Z obou bydlišť by mělo být dostupné školské zařízení, kam dítě doposud docházelo a kam bude v budoucnu docházet (především MŠ a ZŠ)“*. R5 k tomu uvádí: *„Domnívám se, že střídavá péče by měla probíhat pouze u rodičů, kteří bydlí ve stejném městě, nebo je vzdálenost jejich bydlišť v těsné blízkosti.“* R7 sděluje: *„Domnívám se, že v případě střídavé péče je třeba v co nejširší míře dítěti zajistit zachování rodinného prostředí a dosud navázaných vztahů. Ideální je velmi blízká vzdálenost bydlišť obou rodičů za účelem zachování a podpory dosavadních kamarádkých vztahů, oba rodiče by měli samozřejmě podporovat i příbuzenské vztahy.“* A R8 k tomu přikládá následující význam: *„Zachování rodinných vazeb, kontakt s dalšími příbuznými, rodinné prostředí, dočasné prostředí, kde dítě žilo – to vše je součástí dítěte, utváří jej po celý jeho život.“*

TO6: Jak pracujete s kritériem „zachování rodinného prostředí a navázání vztahů“, kdy jeden rodič se střídavou péčí nesouhlasí?

V šesté tazatelské otázce (TO6) jsem se respondentů dotazovala a zjišťovala jsem, jak s kritériem zachování rodinného prostředí a navázání vztahů pracují.

Prioritní kritéria jsou dodržení vzdálenosti mezi bydlišti rodičů, zajištění jak příbuzenských, tak kamarádkých vazeb. Zjistila jsem, že téměř všechny respondentky s tímto kritériem pracují velmi pečlivě jako a zásadní vnímají skutečnost faktických míst bydliště rodičů, s čímž samozřejmě souvisí rodinné, příbuzenské a přátelské vazby dítěte. Většina respondentek s rodiči o tomto kritériu vždy hovoří a rodičům zdůrazňují, že pokud se rozhodnou pro formu střídavé péče, je to jedno z nejdůležitějších kritérií, které je třeba zachovat. Sociální pracovníce musí spolu s rodiči zvážit, zda dítě změnu bydlišť bude dobře snášet, zda ho bude dobře zvládat a zda je to pro dítě přínos či nikoli. Na bydliště se také mohou vázat příbuzenské vazby, které dítě doposud udržovalo. R2 dokonce rodičům

doporučuje: „*Pokud by měly být narušené vazby dítěte na příbuzné, školní zařízení, dítě má z takové situace obavy, nechce se jim podřídít, pak rodičům střídavou péčí nedoporučuji a navrhuji dítě ponechat v péči jednoho z rodičů, který mu zaručí alespoň uchování stabilního vzdělávacího prostředí a uchování ostatních sociálních kontaktů.*“ R3 uvádí, že: „*S tímto kritériem pracuji vždy a zjišťuji, jak se rodiče k tomuto kritériu sami staví. Vysvětluji rodičům, že dítě by nemělo být necitlivě vytrženo z prostředí, na které je zvyklé, které mu vyhovuje a je zde spokojené. Jsem hluboce přesvědčena, že rodiče by měli při střídavé péči bydlet blízko sebe tak, aby dítě mělo lehce dosažitelného druhého rodiče, jednu školu a své kamarády.*“ R4 shodně s R3 sděluje, že: „*S rodiči rozebírám konkrétní situace, které si mnohdy ani sami neuvedomí a poukazuji na ně. Zjišťuji, zda mají rodiče v názorech a představě o budoucím bydlišti a vazbách dítěte shodu. V rámci poradenství je upozorňuji na nutnost být ve shodě nejen v rámci trvalého bydliště nebo stěhování.*“ R5 k tomu přidává svůj pohled: „*Rodičům zdůrazňuji, že by dítě mělo mít možnost zůstat v blízkosti svých prarodičů a příbuzných tak, jak bylo dítě zvyklé, mělo s nimi kontakt a navázaný citový vztah. Také by dítě mělo mít možnost zůstat se svými kamarády, se kterými vyrůstalo, se kterými má spoustu zážitků. Měly by mu být zachovány i zájmové kroužky a aktivity, které do doby rozchodu rodičů mělo.*“ R7 k tomuto uvádí: „*Kritérium považuji za velmi důležité, neboť se domnívám, že rozpadem vztahu rodičů se mnohdy děti už tak velmi trápí a změna bydliště a ztráta přátel je pro ně další velmi negativní skutečností. Na rodiče apeluji, aby si uvědomili, že dítě může mít hluboký citový vztah ke svému dosavadnímu bydlišti, bytu, domu, obci. Velmi rizikový je rozpad více sociálních vazeb v krátkém časovém období, což může mít zcela jistě na dítě značný negativní dopad.*“ R8 se se svou kolegyní shoduje v tom, že: „*složitou situaci zažívá dítě již rozchodem svých rodičů a nemusí dále trpět tím, že se jeden z rodičů rozhodne odstěhovat zcela mimo a přetrhat dítěti všechny jeho pozitivní vazby v původním bydlišti.*“

Respondentky v tomto bodě také hovořily o tématu, kdy je nutné rodičům vysvětlit dopady jejich rozhodnutí, odstěhovat se v průběhu již dohodnuté či nařízené střídavé péče. Mnohokrát se stává, že rodič se v průběhu střídavé péče odstěhuje a poté se diví, že to přináší problémy. Sociální pracovníce vedou rodiče k tomu, že takový krok musí zcela zásadně zvážit a velmi nad ním zapřemýšlet. Není možné, aby se dítě podřizovalo rodičům a odnášelo tak rozhodnutí, které samo nemůže ovlivnit. Sociální pracovníce upozorňují na možná spojená rizika a důrazně odstěhování do vzdálenějšího bydliště nedoporučují. Taková střídavá péče nemůže být pro dítě přínosem, naopak je velmi zatěžující. Sociální pracovníce je ta, která rodičům zdůrazní riziko možné změny péče ve prospěch rodiče, který se ze

stávajícího bydliště neodstěhoval. Z praxe mi je znám případ, kdy se matka z primárního bydliště odstěhovala, čímž argumentovala ve svém návrhu na změnu péče ze střídavé na výlučnou. Soud prvního stupně však matce vyčinił, že bez dohody s otcem se s dcerou odstěhovala, ačkoliv dle pravomocného rozsudku má probíhat střídavá péče a předběžným opatřením svěřil dítě do péče otci, na matku apeloval, aby se do místa původního bydliště vrátila. Matka na výzvu nereagovala, avšak odvolací soud potvrdil rozhodnutí soudu prvního stupně. Považuji za zásadní na toto rodiče upozornit, ne každá sociální pracovnice tak činí, je však třeba, aby byli rodiče v tomto směru na možná rizika upozorněni. R4, R5, R6 a R8 se shodlo na tom, že pokud se jeden z rodičů odstěhuje v průběhu střídavé péče do neúnosně vzdáleného místa bydliště, může to být impulzem k uvažování o změně formy péče. R4 k tomuto uvádí: „Rovněž rodiče upozorňuji na skutečnost, že kdo se odstěhuje bez souhlasu druhého rodiče, bude v nevýhodě a pokud by se znovu upravovala péče o dítě, které bylo doposud ve střídavé péči, bude zvýhodněn rodič, který zachoval původní bydliště. Rodičům dávám formulář „rodičovský plán“ zpracovaný v rámci Cochemské praxe, aby si sporné body měli možnost zmapovat a představit.“ Na toto téma hovořila i R5: „Jestliže by se vzdálenost bydlišť rodičů změnila na neúnosnou míru pro dítě, domnívám se, že je pro dítě daleko vhodnější, přijatelnější a praktičtější rozhodnutí o výlučné péči, například se širším stykem s druhým rodičem. Z praxe mohu říci, že většina rozhodnutí o střídavé péči, kdy dítě muselo dojíždět delší vzdálenost do školy, se za nějakou dobu musela změnit, neboť dítě se samo rozhodlo a požádalo o změnu, o svěření do péče buď matky, nebo otce.“ R6 uvádí též příklad z praxe: „Pokud se rodič bez souhlasu a bez vážného důvodu odstěhuje do zvlášť vzdáleného bydliště (v našem případě 340 km a 4 hodiny plynulé jízdy autem), střídavá péče není možná a mělo by se uvažovat o svěření dítěte do péče rodiče, který zůstal v původním bydlišti, zvlášť za situace, kdy rodič, který se odstěhoval, byl na to několikrát upozorněn a situaci nebyl ochoten přehodnotit.“ R8 k tomuto dodává: „Naprosto nepřijatelná je pro mě situace, kdy by se rodič z původního místa bydliště odstěhoval a dítě by nemohlo navštěvovat stejné školské zařízení. Nejsem ani zastáncem školského zařízení na půli cesty mezi bydlišti – proč by mělo dítě nacházet kamarády a utvářet si vazby v místě, kde vlastně nežije, pouze tam navštěvuje školu? Dítě tak nemá možnost účastnit se běžné socializace, protože pouze do tohoto prostředí dojíždí, po škole odjede a nemá možnost trávit v místě tolik času, jako kdyby tam žilo. Rodiče by měli brát ohledy především na dítě, ne jen na sebe!“

7.4 DC4: Zjistit, jak sociální pracovníce SPOD vnímají kritérium „péče, ochrany a bezpečí dítěte“ a jak s ním pracují při utváření dohod mezi rodiči o střídavé péči, s níž jeden z rodičů nesouhlasí.

V následující podkapitole se zaměřím na kritérium „péče, ochrany a bezpečí dítěte“, které je jedním z dalších kritérií nejlepšího zájmu dítěte.

TO7: Jako jedno z kritérií nejlepšího zájmu dítěte je uváděno „péče, ochrany a bezpečí dítěte“. Jak tomuto kritériu rozumíte?

Pomocí sedmé tazatelské otázky (TO7) bylo zjišťováno, co si sociální pracovníce pod tímto představují, jak toto kritérium vnímají. Opět se dostáváme do roviny citlivosti dítěte, osobnosti dítěte a zároveň se **toto kritérium může prolínat i s dílčím cílem 5 – zvláštní zranitelnosti dítěte**. Bylo zřetelné, že některá kritéria se sociálním pracovnícům zdála být velmi podobná a související, přesto se snažily pečlivě a svědomitě zodpovědět mé tazatelské otázky bodově, stejně tak to bylo v případě tohoto dílčího cíle.

Ohledně vnímání kritéria péče, ochrany a bezpečí se respondentky shodovaly, že se jedná například o zajištění základních životních potřeb, materiální rozdíly rodičů, rozdílnou výchovu rodičů, nové partnery, nebo polorodé sourozence. Pokud žijí rodiče spolu, vycházíme z jednoho materiálního prostředí, výchovný styl se může lišit už v průběhu partnerství, na což jedna z respondentek upozornila svým názorem. Dítě si vytváří vazby především k osobám než k materiální výbavě, avšak při rozdělení domácností z rozdílnosti může profitovat a nemusí to být vždy výchovné. Asi nedokážeme ovlivnit rodiče natolik, aby zachovali naprosto stejný standard pro dítě jak u matky, tak u otce, avšak rozdíly by neměly být tak markantní. U větších dětí to může být signálem pro změnu péče, neboť mohou využít předností finančně lépe zajištěného rodiče. Zvlášť v případech střídavé péče, kdy otec jako živitel rodiny ukončuje soužití, matce zabezpečí odpovídající bydlení a žádá střídavou péči. Potom se snadno může stát, že na jedné straně má dítě vše, na co si vzpomene, na straně druhé s druhým rodičem živoří. Od toho je zde institut výživného, kdy lépe zabezpečený rodič doplácí výživné méně zajištěnému rodiči. Obecně by mělo mít dítě zachovaný stejný standard u obou rodičů, avšak realita je jiná. Movitější rodič nemusí druhého zabezpečit tak, aby si žil na naprosto stejné úrovni jako za doby partnerství a dítě tak může u druhého rodiče materiálně strádat. Stejně tak rodiče nemívají naprosto stejný výchovný styl a dítě tento fakt může využít či dokonce zneužít. Rodiče by tak měli být schopni se na podstatných věcech výchovy shodnout a tzv. držet za jeden provaz. Jedině tak udrží dítě v rovnováze a dítě pak nebude

balancovat na hraně zneužitelnosti. Zajímavé bylo tedy zjištění, že pro R1, R3, R4, R5, R7 a R8 je důležité, aby materiální vybavu či výchovný styl měli rodiče podobné, naproti tomu R2 a R6 se domnívají, že *„dítě je schopné zvládnout jak odlišné materiální podmínky rodičů, tak rozdílný přístup rodičů k výchově“*, blíže níže v textu. R3 toto kritérium opět vnímá jako důležité při neshodě rodičů ohledně střídavé péče. K tomu uvádí: *„Materiální rozdíly rodičů se dají relativně vyrovnat různou výší výživného, problémem je však rozdílný přístup ve výchově dítěte, to považuji jako prioritní v tomto kritériu. Další problém může nastat s novými partnery rodičů i dalšími dětmi v rodině. Dítě se pak musí přizpůsobovat a ne každé dítě to zvládne. Může se vytvořit až antagonistický vztah k partnerům rodičů či jejich dalším dětem.“*

I R4 vnímá důležitost shodné výchovy rodičů k dítěti, především v **nastavení hranic**: *„Rodiče by měli být schopni dítěti nastavit hranice a trvat na nich. Přístup k výchově mají sice ženy a muži často rozdílný, někdo je ve výchově liberálnější, někdo více autoritativní či demokratický. Mezi výchovnými styly rodičů by neměl být propastný rozdíl. Výchovu dítěte ovlivňují i nově přichozí partneři rodičů, jejich děti, které do vztahu přivádějí, či děti, které se z nového vztahu rodičů rodí. Rodiče by měli být schopni zdržet se negativních komentářů druhého rodiče před dítětem.“* Zvlášť poslední věta je z mého pohledu velmi podstatná, kdy tento přístup může předcházet mnoha neshodám a konfliktům. K tomu R5 přidává důležitou myšlenku: *„Zásadní věci by měli řešit výhradně a pouze rodiče spolu, nikoli se zásahem ze strany třetích osob, buď svých partnerů či například prarodičů.“* K tomu také R5 dodává: *„Při rozhodování o střídavé péči je důležité, zda oba rodiče jsou schopni zajistit základní potřeby dítěte, rozvíjet jej, dát mu lásku a pocit bezpečí. Materiální zázemí by mělo být podobné, a i výchova by také měla být stejná nebo hodně podobná. V případě, že výchovný styl rodičů je rozdílný, že nejsou ve výchově jednotní, nenastaví stejné hranice, je to pro dítě hodně obtížné a většinou postupem času a hlavně s přibývajícím věkem se dítě rozhodne pro výchovu rodiče liberálnějšího.“* R7 k tomuto uvádí: *„Dle mého názoru je na místě porovnávat domácnost obou rodičů s tím, že oba rodiče by měli mít možnost zajistit dítěti minimálně obdobné základní potřeby a stejně tak poskytovat obdobné materiální statky. Ve výchově by měli být v nejlepším případě zajedno, případně se podporovat nebo minimálně tolerovat výchovu druhého, například jeden z rodičů je více liberální, druhý více autoritativní, nemusí s tím druhým ve všem zcela souhlasit, ale minimálně alespoň jeho výchovný styl tolerovat a nesnižovat jeho výchovu před dítětem. Vztah dítěte k novému partnerovi matky či polorodým sourozencům je jistě také důležité posoudit, neboť se jedná o osoby, které budou zásadním způsobem vstupovat do života dítěte.“* R8 se k tomuto kritériu vyjadřuje následovně: *„Materiální rozdíly rodičů jsou pro dítě složité, pokud jsou významně znatelné. Pokud jeden*

z rodičů dítěti kupuje drahé dárky, tak dítě špatně snáší, že druhý rodič nemá takové finanční možnosti a nekupuje dítěti také hodnotné dárky. Pro dítě by bylo nejlepší, pokud by se rodiče zvládli na všem dohodnout a měli stejný výchovný styl. Nový partner by měl být dítětem přijmut, tolerován, dítě by jej mělo mít rádo. Nový partner by však rozhodně neměl zastoupit biologického rodiče a neměl by být ani osobou trestající, ani se souhlasem rodiče. Mezi polorodými sourozenci by rodiče neměli dělat rozdíly, upřednostňovat jednoho či druhého, nemít různé výchovné styly „na moje dítě, naše dítě“. Dítě vnímá jakýkoliv rozdíl, mohou nastoupit negativní projevy, odmítání nového partnera, polorodého sourozence a nakonec i biologického rodiče.“

Dvě respondentky se domnívají, že toto kritérium není až tak důležité. R2 k tomu uvádí: „Oba rodiče mohou mít rozdílné podmínky k zabezpečení potřeb a výchově dítěte, dítě by mělo tyto rozdíly akceptovat.“ R6 má podobný přístup: „Při střídavé péči by neměl být podle mého problém s materiálním rozdílem a rozdílnou výchovou. I v úplné rodině může být rozdílný přístup, tyto různé styly se můžou doplňovat a dítě má, dle mého názoru, právo poznat oba výchovné styly.“

TO8: Jak pracujete s kritériem „péče, ochrany a bezpečí dítěte“, kdy jeden rodič se střídavou péčí nesouhlasí?

Tazatelská otázka 8 (TO8) zkoumá, jak s tímto kritériem sociální pracovníce pracují. Klíčová zjištění u tohoto kritéria jsou: **zajištění základních životních potřeb, materiální rozdíly rodičů, rozdílnou výchovu rodičů, nové partnery, nebo polorodé sourozence. Respondentky s rodiči řeší pomocí rozhovoru v rámci poradenství.** Respondentky se opět shodly, že především o výše zmíněném s rodiči dlouze hovoří a vysvětlují jim, jak moc je jejich vnímání tohoto kritéria pro ně samotné důležité.

Respondentky vedou rodiče ke vzájemné shodě výchovného stylu. Je nutné rodičům zdůrazňovat, že výchovný styl by se výrazně neměl odlišovat, protože pak to způsobuje potíže nejen mezi rodiči, ale především u dítěte. Taktéž je důležité, aby mělo dítě zachovanou například základní výbavu do školy stejnou, protože dítě tak má potřeby do školy pohromadě a nemusí řešit, zda si něco nezapomnělo ve druhé aktovce. Rodiče vedu k tomu, aby se zamysleli třeba i nad zachováním stejných batůžků na mimoškolní aktivity, na pořízení by se měli podílet společně. Nejsem zastáncem stěhování dítěte s kufrem, na druhou stranu některé jistoty by dítěti měly zůstat, aby nemuselo řešit, že si nepřineslo noty na klavír nebo kopačky na fotbal. Stejně tak se domnívám, že právě bezproblémová dohoda rodičů ohledně pořízení

dražších věcí, jako je zimní bunda, zimní boty, jízdní kolo, lyže apod., je pro dítě signál, že rodiče jsou schopní vést výchovu společně a jsou ochotní kvůli dítěti vést diskuzi se zdárným koncem. Rodičům opětovně připomínáme rodičovskou odpovědnost, kdy by zcela jistě měli dítě vyslechnout, ale konečné rozhodnutí by měl znamenat konsens jich obou. R1 k práci s tímto kritériem uvádí: *„Rodiče vedu k tomu, aby se shodli na výchově, na pořízování věcí dítěti – není nutné, aby měl kompletní výbavu u obou rodičů, na finančně nákladnějších věcech, jako je zimní oblečení, obuv, volnočasové vybavení, kola, lyže apod. je dobré se spolupodílet a dítě pak vše používá u obou rodičů. Snažím se rodiče motivovat k nějaké ucelené koncepci průběhu střídavé péče, pro dítě není příjemné přenášet kufry, ideální je pro něj sbalit si jen základní věci jako školní aktovku a případně oblíbenou hračku. S rodiči probírám jejich výchovné styly a apeluji na vzájemné dohody ve věcech dítěte ve všech oblastech. Je též dobré dítě nezatahovat do rozhodování o podstatných záležitostech, dítě co nejvíc uchránit od možných konfliktů rodičů. Dítě by mělo mít pocit bezpečí v obou nově vzniklých rodinách.“*

V případech nejednotnosti rodičů, respondentky zvažují dodatečné posouzení soudními znalci. Hodně se stává, že se rodiče dohodnout nejsou schopni. Každý může mít naprosto odlišný pohled na věc a bohužel to může být způsobeno jakousi umanutostí a touhou dělat si naschvály. Z podobných tahanic obvykle nikdo nevychází jako vítěz, vždy tu máme nejen dva poražené, ale tři poražené. Ten třetí je právě dítě, které však situaci nezavinilo. Naopak může obratně kličkovat mezi rodiči a těžit ze situace. Pokud pracovnice OSPOD vnímá postoj rodičů negativně, v nezájmu dítěte a není možné rodiče sladit, přichází na řadu návrh na znalecké zkoumání. Znalecké zkoumání je nástroj, jak se pokusit nestranným odborníkem docílit objektivní pravdy. To však může být zavádějící, protože se často zjistí, že rodičovské kompetence mají oba rodiče stejné a znalecký posudek je téměř nic neříkající. Bohužel ve velkých a vleklých sporech nezbývá pracovnícím OSPOD nic jiného, a to než znalecký posudek navrhnout, neboť to pak může být pádný argument, že veškeré možnosti byly stran OSPOD vyčerpány a dále musí rozhodnout soud. OSPOD se ale i v takových případech musí vyjádřit a sdělit svůj závěrečný návrh. Sociální pracovnice by jako zkušená profesionálka měla zvážit veškeré získané poznatky a poskytnout svůj závěr, je to ona, kdo zná totiž případ nejlépe. Nejsem zastánce výroku, kdy OSPOD nechává výsledek řízení na úvaze soudu, každý by měl nést míru odpovědnosti ze své pozice. Znaleckým posudkům však vytýkám jednu zásadní věc, a to jeho délku, což značně řízení prodlužuje. Všeobecný úzus je, aby se opatrovnícké spory uzavíraly co nejrychleji, ale stále tomu tak není. R3 k tomu uvádí, že ne

vždy je schopná toto kritérium posoudit sama: „*V tomto případě považuji jako vcelku dobrý nástroj znalecké zkoumání, i když z praxe znám mnoho znaleckých posudků, které měly nevypovídající hodnotu.*“

V případě, že respondentky vnímají možný dodatečný konsensus na straně rodičů, jen se jim nedaří v komunikaci, nabízí odbornou pomoc. Vzájemná komunikace rodičů je naprostý základ v rovině rodičovství. Pokud pár ukončil své soužití jako partneři, neznamená to, že skončili jako rodiče. Naopak. Právě v tuto chvíli se ukážou osobnosti rodičů, zda jsou v nejlepším zájmu svého dítěte schopni spolu komunikovat na kvalitní úrovni. Pro dítě tak mohou udělat to nejlepší v nastalé nelehké době. Začátky bývají náročné, do popředí se dere zklamání jednoho či obou rodičů a jen skutečně silné osobnosti dokážou vzájemnou averzi upozadit a řešit pragmaticky pouze jen nejlepší zájem a potřeby dítěte. Ve své praxi takovým rodičům poděkuji za jejich vyspělé a zodpovědné chování. Ne vždy však komunikace funguje bez problémů. I to by měla poměrně brzy sociální pracovnice vycítit. Sociální pracovnice je na půl „psycholog amatér“ a někdy svým osobním nastavením, letitou praxí a empatií dokáže rodiče „přenastavit“ do rodičovské roviny s pozitivním výsledkem dobré vzájemné komunikace. Někde to však vážne i po intervenci sociální pracovnice a pak je na čase využít odborných služeb. Jako nejstěžejnější vnímám možnost využít odborné psychologické pomoci nebo rodinné terapie. Mnoho OSPODů má již nasmlouvaného dětského psychologa alespoň na částečný úvazek, který zjišťuje, v jakém stavu je rodičovská komunikace. Pokud nepomáhá ani vstup dětského psychologa, je dobré rodiče posunout dál do roviny rodinného poradenství nebo rodinné terapie. Sama jsem se několika rodinných terapií zúčastnila, kdy díky vynikající spolupráci s neziskovou organizací máme dohodu, že pokud rodiče jako OSPOD do rodinné terapie nasměrujeme, přicházíme na první kontakt s nimi. Je to z toho důvodu, že jim pomáháme formulovat zakázku a jsme jakýmsi objektivním článkem mezi rodiči. Tento postup se nám velmi osvědčil, a pokud rodiče vnímají OSPOD jako nezaújatou organizaci vůči jednomu z nich, jsou nakonec oba rodiče za naši přítomnost rádi. R4 nabízí svou praxi, kdy: „*S rodiči o jejich vzájemné komunikaci hovořím, zaměřuji se na to i v pohovoru s nezletilým dítětem. Podporuji rodiče v žádoucích přístupech a u těch nevhodných je vedu ke změně. Nabízím odbornou spolupráci s psychologem v rámci sladění výchovných přístupů k nezletilému dítěti.*“ R5 uvádí, že je pro ni podstatné hovořit s rodiči především na téma komunikace: „*S rodiči probírám téma komunikace a zjišťuji, jak mezi nimi probíhá. Opětovně doporučuji spolupráci s psychologem za účelem zlepšení a nastavení vhodné komunikace. Špatnou komunikaci považuji za velké riziko střídavé péče.*“ I R6 spatřuje v komunikaci

rodičů významný díl: „*Domnívám se, že při střídavé péči by měla být, už z logiky věci, vzájemná komunikace mezi rodiči na dobré, možná i velmi dobré úrovni. Vím, že jsou i názory Ústavního soudu o tom, že dobrá komunikace rodičů nemusí být předpokladem ke střídavé péči, ale v praxi si to neumím moc dobře představit.*“

7.5 DC5: Zjistit, jak sociální pracovníce SPOD vnímají kritérium „zvláštní zranitelnosti dítěte“ a jak s ním pracují při utváření dohod mezi rodiči o střídavé péči, s níž jeden z rodičů nesouhlasí.

V dílčím cíli 5 jsem zjišťovala, jak sociální pracovníce vnímají kritérium zvláštní zranitelnosti dítěte a jak s ním pracují. I tento cíl je opět rozdělen do dvou tazatelských otázek.

TO9: Jako jedno z kritérií nejlepšího zájmu dítěte je uváděno „zvláštní zranitelnost dítěte“. Jak tomuto kritériu rozumíte?

Tazatelská otázka 9 (TO9) se zabývá zjištěním, jak sociální pracovníce vnímají kritérium zvláštní zranitelnosti dítěte, co si pod tím kritériem představují.

Prioritní kritéria jsou zde vnímána: komunikace mezi rodiči, psychický stav dítěte, věk dítěte. Toto kritérium se nám již prolíná u výše uvedených kritérií. Každá respondentka si různé aspekty zařadila do různých kritérií, je však důležité, zda je ve své práci zohledňuje všechny. Jako podstatné opět vnímám to, že každé dítě je individuální a je nutné posuzovat jednotlivé případy odděleně, nikoli paušálně. Pokud jedno dítě střídavou péči hravě zvládá, neplatí pravidlo, že stejně staré dítě ho bude zvládat stejně dobře. Znam příklady, kdy se rodič zmíní o tom, že v rodině, či v sousedství střídavou péči mají a funguje. Ale co funguje v jedné rodině, nemusí fungovat ve druhé. Opět zde nacházíme zmínku o věku, který vnímají respondentky velmi citlivě. Respondentky, které zmínily **věk dítěte**, sdělují, že je pro ně mimořádně důležitý a je to jedno z kritérií, který zdůrazňují jako zásadní. R1 sdělila: „*Je nutné vnímat kritérium věku dítěte jako velmi důležité, s odkazem na individualitu dítěte. Dítě zvládá změny v každém věku jinak. Dítě, z hlediska vývojové psychologie, potřebuje v různých etapách dětského věku více mámu, jindy zase tátu – pokud se bavíme o péči fungující matky a fungujícího otce. Sama vidím jako důležité, aby do nástupu do základní školy mělo dítě jedno stálé, stabilní prostředí se širokým stykem s druhým rodičem. Osobně nesouhlasím se střídavou péčí dětí mladších šesti let, tyto děti jsou z mé zkušenosti neukotvené, poté více citlivé.*“ R5 též vyzdvihuje důležitost věku dítěte v tomto kritériu: „*Samozřejmě je nutné přihlédnout i k věku dítěte, u malých dětí je střídavá péče dle mého názoru nevhodná,*

s nástupem do školy by se již mělo přihlídnout k názoru a přání dítěte.“ Většina respondentek zde opět uvedly podstatnost **komunikaci mezi rodiči**, což se u některých prolínalo již v předchozích dvou tazatelských otázkách. Některé právě u tohoto kritéria rovnou odkazovaly na dílčí cíl 4. R2 v tomto bodě zmínila právě o komunikaci mezi rodiči, své kolegyně tak doplnila myšlenkou: „*Dítěte se nemají dotýkat neshody mezi rodiči, nemá se na ně přenášet spoluzodpovědnost při řešení rodinné situace, tím je pak pro mě dítě zranitelné.*“ Pro R3 je toto kritérium úplně nejdůležitější ze všech: „*Mnoha rodiči a soudy není zranitelnost dítěte absolutně zohledňována. Bohužel se liší názory dětských psychologů a psychiatrů, čehož jsem byla opakovaně svědkem. Tady v tomto případě se opravdu jedná mnohdy o naprosté zvěrstvo páchané na dětech. Soudy bez ohledu na toto kritérium vesele nařizují střídavé péče, i přes nesouhlas rodičů a kolizních opatrovníků. Pak samozřejmě dochází k tomu, že střídavá péče dlouhodobě nefunguje a zachraňuje to OSPOD, kdy se těmito případy zabýváme i několik let ve spolupráci s psychology a terapeuty. Škody napáchané na dětech jsou pak celoživotní a nedozírné.*“ R5 se též v tomto kritériu zaměřila především na komunikaci mezi rodiči: „*Jsem přesvědčená, že komunikace rodičů významně ovlivňuje průběh střídavé péče a při rozhodování o střídavé péči, kdy jeden z rodičů nesouhlasí, by mělo být přihlédnuto k tomu, zda rodiče spolu komunikují, zda jsou schopni si předávat pravidelně informace o dítěti nebo zda spolu nekomunikují a neprojevují žádnou snahu o zlepšení komunikace s ohledem na své dítě.*“ Respondentky se také soustředí na **psychický stav dítěte**. Znovu narážíme na individualitu, která je u každého dítěte odlišná. A může být odlišná i u vlastních sourozenců. V minulosti nebylo možné, aby střídavá péče u jednoho dítěte probíhala a u druhého sourozence ne, ale postupem času bylo zjištěno, že skutečně jednomu dítěti může střídavá péče nadmíru vyhovovat, druhé dítě v ní může být nešťastné. Jako příklad z praxe uvádím rodinu, ve složení otec soukromý zemědělec, matka učitelka hudby, patnáctiletý syn a desetiletá dcera. Syn v prvním ročníku na zemědělské škole, otec jeho vzorem a parťákem právě kvůli lásce k zemědělskému oboru a strojům. Dcera, hudebně nadaná, citlivá, velmi fixovaná na matku. Tady nakonec o formě péče rozhodly samy děti, kdy rodiče své děti vyslyšeli, syn si přál střídavou péči rodičů, dcera výlučnou péči matky s víkendovým stykem u otce. Protože děti svá přání pěkně vyargumentovaly, rodiče respektovali jejich přání, OSPOD střídavou a výlučnou péči v tomto znění doporučil. Sama si neumím představit dceru nutit do střídavé péče, neboť vytížený otec by na ni stejně přes týden neměl čas, ale o víkendu se jí mohl věnovat (téměř) naplno. R7 k tomuto sděluje: „*U tohoto kritéria se domnívám, že je kladen vyšší důraz na nutnost uvědomění si osobnosti dítěte, jeho psychiku a jeho individuální potřeby, stejně tak i jeho rodičů.*“

Také R6 zdůrazňuje **nutnost vzájemné komunikace rodičů**: „*Dítě je velmi zranitelné, i když se tak nemusí zdát. Dítě vnímá pocity rodičů, jaký k sobě mají vztah, zda je to antipatie, jak spolu rodiče jednají a vzájemně o sobě mluví. Jednání rodičů může dítě negativně ovlivnit do budoucna.*“

Dvě respondentky v této tazatelské otázce zmínily též **interval střídání**, který považují za důležité řešit v souvislosti s kritériem zvláštní zranitelnosti dítěte. Interval střídání může být kapitolou sama pro sebe. Rodiče si sami rozhodnou o střídání po týdnu, ale zvlášť malé dítě delší odloučení nese těžce. Je pro mě nepochopitelné, že někdo je schopen navrhnout a poté schválit dohodu či rozhodnout o střídání po 14 dnech u předškolního dítěte. Tady je třeba rodiče upozornit na vývojovou psychologii dítěte a potřebu dětí nejlépe obou rodičů. Pak je rodičům navrhováno, že je možné zvolit model tzv. asymetrické střídavé péče, kdy probíhá střídání třeba po 2-3 dnech. U školních dětí se domnívám, že týden je optimální interval pro střídání a u středoškoláků by neměl být problém po 14 dnech či dokonce i měsíční interval. Ten se volí např. u dětí, kdy po dohodě rodičů, dítěte a OSPOD střídavá péče probíhá například střídavě v jiných zemích. R1 uvádí, že pokud se uvažuje o střídavé péči, je možné domluvit asymetrickou střídavou péči nebo pravidelný interval střídání. „*Sama jsem příznivcem jasně nastaveného režimu a pravidel, neboť toto nastavení vede k jakési jistotě dítěte. Vycházím ze své praxe, kde se nejlépe osvědčuje model střídání po týdnech.*“ R4 k tomu sděluje: „*U předškolních dětí se kloním k častějšímu střídání, často jsou intervaly podobné širokému styku s druhým rodičem při výlučné péči jednoho z rodičů. U dětí mladšího školního věku v intervalu týdenním a u dětí nad 15 let k intervalu 14dennímu, či zcela dle jejich potřeb.*“

TO10: Jak pracujete s kritériem „zvláštní zranitelnost dítěte“, kdy jeden rodič se střídavou péčí nesouhlasí?

Tazatelská otázka 10 (TO10) zkoumá, jak s daným kritériem sociální pracovníce pracují. **Prioritními kritérii zde jsou: věk dítěte, komunikace mezi rodiči, psychický stav dítěte.** Důležité zjištění je, že **je nutné vést rodiče ke shodě**. K tomuto bodu je mnoho postřehů uváděno výše nebo níže, tímto doplňuji získané názory respondentek. R1 uvádí, že s rodiči probírá individualitu dítěte a s tím spojený věk dítěte při střídavé péči: „*Vedu rodiče ke shodě ve všech oblastech, posuzuji věk dítěte v závislosti na jeho vyspělost. V případě nejasností odkazují na konzultaci v pedagogicko-psychologické poradně nebo u dětského psychologa.*“ Z tohoto vyplývá, že respondentky se věnují i **odkazování rodičů na další odborníky**.

Odkazováním na odborníky jsem se zabývala výše, nyní doplnění vyjádření stran respondentek. R2 uvádí: „*Pohovor vedu s rodiči individuálně, následně společně, vysvětlím možné dopady na psychický stav nezletilého dítěte, následně doporučuji rodinnou terapii nebo mediaci.*“ Zajímavý pohled nabízí R3: „*S rodiči jsem toto kritérium posuzovala vždy velmi důsledně, a pokud jsem byla přesvědčená, že rodiče spolu nejsou schopni normálně komunikovat alespoň o základních věcech dotýkajících se dítěte, snažila jsem se střídavé péči zabránit. Většinou bohužel bezvýsledně.*“ R5 k tomuto uvádí: „*Rodičům vštěpuji, že špatná komunikace je velkým rizikem střídavé péče. U menších dětí se domnívám, že je v jejich zájmu spíše rozhodnutí o výlučné péči jednoho z rodičů. Ve střídavé péči jsou na tyto děti kladeny obrovské nároky s předáváním informací, což je pro ně velice zatěžující. Nabízím odborníky, kteří pomáhají s komunikací mezi rodiči.*“ R7 navazuje obdobným názorem: „*Střídavá péče vyžaduje velmi častou věcnou komunikaci rodičů, při její absenci není, dle mého názoru, střídavá péče možná. Střídavá péče a střídání výchovných prostředí by mělo mít na dítě a jeho psychický stav jednoznačně pozitivní dopad, negativní změny psychického stavu není možné tolerovat. Je nutné upřednostnit zájem dítěte nad zájmy rodičů, kteří se mnohdy snaží řešit střídavou péčí „spravedlnost“ svých práv jako rovnocenných rodičů.*“ R8 přichází se zjištěním, že: „*některým rodičům je nemožné vysvětlit, že jejich dětem jejich vzájemná špatná komunikace ubližuje, pokud se před ním hádají a vzájemně se pomlouvají. Nezáleží na věku dítěte, malé i velké děti jsou velmi citlivé a poznají na rodičích emoce, starší děti navíc vnímají slova a obsah sděleného.*“

Jednou z možností, jak s rodiči na dohodě o střídavé péči můžeme pracovat, je v teoretické části zmíněná Cochemská praxe, která není v našem právním systému zatím ukotvena a je na dobrovolnosti jednotlivých soudů, zda ji aplikují. Cochemskou praxi vnímám jako dobrý nástroj pro dosažení dohody mezi rodiči.

7.6 DC6: Zjistit, jak sociální pracovníce SPOD vnímají kritérium „právo na zdraví dítěte“ a jak s ním pracují při utváření dohod mezi rodiči o střídavé péči, s níž jeden z rodičů nesouhlasí.

Dílčí cíl 6 (DC6) se zaměřuje na zjištění, jak sociální pracovníce vnímají a jak pracují s kritériem práva na zdraví dítěte.

TO11: Jako jedno z kritérií nejlepšího zájmu dítěte je uváděno „právo na zdraví dítěte“. Jak tomuto kritériu rozumíte?

Tazatelská otázka 11 (TO11) zkoumá, jak sociální pracovníce vnímají, co si představují pod kritériem právo na zdraví dítěte.

Respondentky například uvedly, že si pod tímto kritériem představují **zdravý vývoj dítěte, shodu výběru dětského lékaře, domluva na vyšetřeních důležitých pro dítě, na shodě na zdravotních výkonech na dítěti, shodě na nadstandardním očkování**. Otázka zdraví je též předním hlediskem při střídavé péči, neboť je to prvořadé právo dítěte. Dítě má prioritně vždy jednoho zvoleného pediatra, na kterém se rodiče pravděpodobně shodli již za jejich vzájemného soužití. I v porozchodové době by měla panovat shoda ve výběru lékaře, ale ne vždy tomu tak je. Často se setkáváme s naschválou rodičů, kteří nejsou spokojeni s daným lékařem a bez vědomí druhého dítě přehlásí k jinému lékaři. Naštěstí někteří lékaři jsou již pragmatičtí a znají situace a požadují písemný souhlas obou rodičů. Problém nastává tehdy, pokud se jedná o nějaké odborné vyšetření či návštěvu odborného lékaře či jiného specialistu. Jedná se zejména o vyšetření u dětského psychologa, psychiatra, fyzioterapeuta, gynekologa... Tady všude, pokud druhý rodič nedá souhlas, nemůže vyšetření proběhnout, pokud by to však samozřejmě neohrožovalo život dítěte. V tomto případě se prověří, zda rodiče jednají v zájmu dítěte, či spíše dělají naschvál. R2 k tomuto uvádí: *„Zabezpečení zdravého vývoje dítěte je prvořadý úkol rodičů, bez ohledu na způsob vybrané péče.“* R5 k sděluje: *„Domnívám se, že je v nejlepším zájmu dítěte zachování stávajícího dětského lékaře, který již dítě zná a kterého mu rodiče společně vybrali v době svého soužití. Lékařská péče by měla být zachována tak, jak si ji rodiče nastavili a jak bylo dítě zvyklé.“* R7 je podobného názoru: *„Kritérium vnímám jako důležité pro běžné fungování péče o dítě, rodiče by tak měli být schopni se dohodnout na výběru lékaře pro dítě a stejně tak by měli být schopni dojít ke shodnému rozhodnutí v případě lékařského zákroku, řešení zdravotního handicapu, očkování, apod.“* Poznámka o očkování je velmi důležitá, neboť se často setkáváme s nesouhlasem jednoho z rodičů ohledně nadstandardního, nepovinného očkování. V případech, kdy nedojde ke konsensu, žádá se o rozhodnutí ve věci samé soud. R8 doplňuje, že: *„Dítě má právo na lékařské ošetření, zdravotní a řádnou péči. Právo dítěte na zdraví je podstatné, rodiče by měli být v tomto rozhodně ve shodě. Otázku zdraví a zdravotního stavu by neměl mít na starost pouze jeden rodič, druhý rodič by se měl stejnoměrně podílet.“*

TO12: Jak pracujete s kritériem „právo dítěte na zdraví“, kdy jeden rodič se střídavou péčí nesouhlasí?

Jak s tímto kritériem sociální pracovníce pracují, zjišťuje tazatelská otázka 12 (TO12). Prioritními kritérii jsou: **zdravý vývoj dítěte, shoda výběru dětského lékaře, domluva na vyšetřeních důležitých pro dítě, na shodě na zdravotních výkonech na dítěti, shodě na nadstandardním očkování.** Důležitý je u všech respondentek opět **rozhovor s rodiči**, kde jim vysvětlují jejich **rodičovskou odpovědnost, rodičovské kompetence, práva a povinnosti.** Rodičům je vždy nutné vysvětlit, co obnáší tzv. podstatné a co tzv. běžné záležitosti dítěte. Pokládám za obtížné, avšak nesmírně důležité, přimět rodiče k tomu, že je zásadní, aby se vždy dokázali domluvit na podstatných záležitostech. Většina rodičů je nositelem stejně kvalitních rodičovských kompetencí, a proto by nemělo být pravidlem, aby ve věci dítěte měl spolurozhodovat OSPOD či dokonce soud. Rodičům můžeme v tomto směru poskytnout poradenství, ale vnímám jako chybu, pokud by sociální pracovníce ze své pozice o něčem podobném rozhodla za rodiče, čímž by převzala rodičovskou odpovědnost za ně, a to nepřichází v úvahu. Nutno ovšem dodat, že ne všichni rodiče jsou zodpovědní a uvědomělí a jsou schopni ke konsenzu dojít. Pokud ne, tak znovu nastupuje výše uvedené odkazování na odbornou pomoc, v horším případě na rozhodnutí soudu. K tomu R1 říká: *„Vysvětluji rodičům podmínku shody na podstatných záležitostech, jako je místo trvalého bydliště, výběr školky, školy a právě i výběr dětského lékaře a dohody o lékařských zákrocích. O běžných záležitostech si rodiče rozhodují sami (např. zájmové kroužky), ale v případě, že se neshodnou na podstatných záležitostech, musí o nich rozhodovat soud. A já jsem naprosto přesvědčená, že i toto je součástí dobře fungující střídavé péče.“* Navazuje názor R2: *„Pokud se rodiče při pohovoru na OSPOD neshodnou na takto zásadním tématu, je na zvážení, zda je střídavá péče vhodná.“* R3 přidává vlastní zkušenost, kdy při práci s rodiči zjišťuje, že rodiče nejsou schopni se na lékaři, lékařských zákrocích či vyšetření dohodnou a poté si berou daného lékaře jako rukojmí. *„Řešila jsem případ, kdy matka chtěla dítě psychologicky vyšetřit a otec odmítal. Dle zákona psycholog s výslovným nesouhlasem druhého rodiče nemůže dítě vyšetřit. Opět se zde dostáváme k otázce: Co je v tuto chvíli nejlepší zájem dítěte?“* R5 poskytuje svůj pohled na podobnou problematiku: *„V případě, že bude dítě potřebovat dalšího lékaře, zdravotní zákrok, vyšetření, měli by se rodiče navzájem informovat a společně rozhodnout v zájmu svého dítěte. Jestliže mezi rodiči není vzájemná shoda, opětovně doporučuji konzultaci u psychologa.“*

Z výše uvedeného vyplývá, že v případě nutnosti **je zde na místě odkazovat na odborníky z oblasti zdraví a komunikace mezi rodiči.** R7 dodává důležitý názor: *„V případě rozhodování o lékařském zákroku u staršího dítěte je třeba brát v potaz i jeho případný názor,*

který by měl však být podpořen společným projednáním s rodiči. Řešila jsem například nesouhlas jednoho rodiče s interrupcí 15leté dívky, kdy musel nakonec rozhodnout soud.“ R8 si myslí, že: „pokud se rodiče nemohou dohodnout na základních otázkách týkající se zdraví dítěte, lékařské péče, lékařského zákroku nebo očkování, je otázkou, zda je vůbec možné střídavou péči realizovat.“

7.7 DC7: Zjistit, jak sociální pracovníce SPOD vnímají kritérium „právo dítěte na vzdělání“ a jak s ním pracují při utváření dohod mezi rodiči o střídavé péči, s níž jeden z rodičů nesouhlasí.

Posledním dílčím cílem DC7 zjišťuji otázku, jak sociální pracovníce vnímají a jak pracují s kritériem práva dítěte na vzdělání.

TO13: Jako jedno z kritérií nejlepšího zájmu dítěte je uváděno „právo na vzdělání“. Jak tomuto kritériu rozumíte?

Tazatelskou otázkou 13 (TO13) zkoumám, jak sociální pracovníce vnímají kritérium práva dítěte na vzdělání, co si pod tímto kritériem představují.

Mezi prioritními kritérii bylo především uvedeno: shoda na výběru mateřské, resp. základní školy, nestřídání školy v průběhu jejího trvání a zachování spolužáků. V rozhovorech zazněl především základní názor, že dítě má právo na vzdělání, a to by mělo být dětem prioritně zajištěno. Při střídavé péči a volbě mateřské školy či základní školy nastává jeden z nejvýraznějších sporů. Zejména při bydlišti rodičů vzdálenějším od sebe. Každý rodič pak prosazuje školku či školu nejbližší u svého bydliště. Mateřskou školu je sice z faktického hlediska možné střídat, ale právě proto pak může nastat problém, kdy rodič prosazuje navazující základní školu nejbližší své mateřské školce. Nejčastějším argumentem pak je, aby dítě chodilo do první třídy se svými kamarády ze školky. Proto jsem zastávce i jedné mateřské školy, kde je dítě právoplatným členem a ne pouze ob týdně návštěvníkem. Mnoho akcí na sebe může navazovat, školka může plánovat sportovní dny, dny s rodiči, dětský den a dítě je pak nešťastné, že nemůže akci s dětmi prožít, neboť je v tu chvíli v péči druhého rodiče ve druhé školce. Rodiče se mohou přit i o přechod dítěte ze základní školy na osmileté gymnázium. Zvlášť ambiciózní rodič má za to, že by dítě mělo přestoupit, ale ne každé dítě to cítí stejně. I přesto, že by u rodičů panovala shoda, obecně se domnívám,

že zde má právo vyjádřit názor hlavně samotné dítě. A pokud rodiče ve shodě nejsou, názor dítěte by měl být prioritní. Je smutné, že i v takové věci občas rozhoduje soud. Střídání základních škol dokonce považuje za „zvěrstvo páchané na dětech“, osobně bych prosazovala v tu chvíli nevhodnost střídavé péče s návrhem na výlučnou péči jednoho z rodičů. Kolegyně trefně poznamenala, že je to jako chodit každý týden do jiného zaměstnání. Bohužel v tomto směru není žádná právní úprava, zákon střídání základních škol nevylučuje, ale zde vidím naprostou ignoraci rodičů a zásah do psychiky dítěte. Považuji za selhání sociální pracovníce, pokud i přes dohodu rodičů se střídavou péčí za této situace souhlasí. Znovu opakuji, že střídavá péče není institutem v nejlepším zájmu rodičů, ale v nejlepším zájmu dítěte!

R1 je přesvědčena, že v případě střídavé péče by měla striktně fungovat pouze jedna základní škola. *„U mateřské školky se dají ještě přimhouřit obě oči, ale jedna základní škola by měla být priorita i pro soudy. Bohužel ne vždy tomu tak je a rozhodnutí o střídavé péči, kdy dítě navštěvuje dvě školy, považuji za naprosto nepřijatelné.“* R3 se domnívá, že: *„pokud nejsou rodiče ve shodě s výběrem základní školy, je nutné znát i názor dítěte, což se opět prolíná do mnoha předchozích kritérií, nyní především do kritéria „názor dítěte“.“* R4 k tomuto uvádí: *„Rodiče zvažující střídavou péči by měli být ve shodě při výběru školských zařízení. Neměli by dítě zbytečně zatěžovat dlouhými cestami do školského zařízení a domů. Měli by znát názor a přání dítěte, hovořit s ním o tom, školská zařízení mu ukázat, navštívit je. Dítě často touží jít z MŠ do ZŠ s dětmi, které již zná od školky. Školské zařízení by mělo být dobře dostupné z domácnosti obou rodičů.“* R5 poznamenává: *„Dle mého názoru střídání škol nebo školek je pro dítě nevhodné, nepraktické a zatěžující. Nejsem příznivcem střídání škol ani školek při střídavé péči. Dítě by mělo navštěvovat pouze jednu školu nebo školku. Škola i školka by měla být v blízké vzdálenosti od místa pobytu rodičů, dojíždění do školky nebo školy z větší vzdálenosti je také pro dítě hodně zatěžující a vysilující.“* R4 a R6 mají shodný názor s R1, že docházka do dvou mateřských škol je možná, ale u školní docházky už je to problém, R6 k tomu dodává: *„Já osobně nejsem příznivcem docházky do dvou základních škol, klade to na dítě velké nároky, každá škola má trochu jiné osnovy, jiné tempo výuky, nemluvě o jiných spolužácích. Dítě pak dle mého názoru pořádně nepatří ani do jednoho kolektivu.“* R4 má obdobný názor: *„Střídání mateřských škol považuji za reálné v intervalu týden x týden, pokud je to nezbytně nutné a umožňuje to osobnost dítěte.“* R7 uvádí: *„Myslím si, že shoda rodičů vzdělávacího zařízení, výběr kroužků a dalších záležitostí dítěte je i vizitkou dobrého fungování střídavé péče.“* R8 navazuje se stejnou myšlenou: *„Dítě má právo se vzdělávat,*

rodiče by měli zajistit svému dítěti co nejlepší vzdělání a na tomto se nejlépe shodnout – hlavně, aby se jednalo o jedno školské zařízení. “

TO14: Jak pracujete s kritériem „právo dítěte na vzdělání“, kdy jeden rodič se střídavou péčí nesouhlasí?

Poslední tazatelská otázka 14 (TO14) se zabývá zjištěním, jak s daným kritériem sociální pracovnice pracují. Dotazovala jsem se respondentek, jak pracují s kritériem práva dítěte na vzdělání a zde jsou výsledky.

Prioritními kritérii v tomto bodě jsou: **shoda na výběru mateřské, resp. základní školy, nestřídání školy v průběhu jejího trvání a zachování spolužáků.** Respondentky shodně opětovně poukazují na to, že v těchto případech apelují **v rámci poradenství a rozhovorů** na rodiče, aby spolu dobře komunikovali o podstatných i běžných záležitostech, rodiče by při výběru školského zařízení měli být jednoznačně ve shodě. **Mateřská škola by podle jedné respondentky mohla mít výjimku.** R6 se jako jediná domnívá, že: *„při výběru do mateřské školy dítě snese docházet do dvou mateřských škol.“* Ostatní respondentky si však uvědomují, že následně vznikne pravděpodobně mezi rodiči **neshoda o výběru základní školy**, každý obvykle preferuje tu ve svém místě bydliště. V těchto případech poté rozhoduje soud. **Důležitá je tak shoda rodičů ohledně výběru mateřské a základní školy.** R1 uvádí, že: *„zásadně vedu rodiče ke shodě o výběru MŠ a ZŠ“.* Přidává svou praktickou zkušenost: *„Dítě docházelo při střídavé péči do dvou mateřských škol, následně se rodiče neshodli při výběru základní školy, museli požádat soud o rozhodnutí ve věci samé. Soud však do 1. září rozhodnout nestihl, dítě tudíž navštívilo první školní den dvě základní školy, kde se vzájemně konfrontovali rodiče, partneři rodičů, prarodiče a právníci. Soud rozhodl až 9. září, do té doby docházelo dítě do dvou základních škol, dle týdnů střídání. Dítě si následky nese dodnes.“* R2 sděluje svou zkušenost: *„Zastávám názor, že pokud i přes mé apely nejsou rodiče schopni se dohodnout na výběru základní školy, není střídavá péče vhodná.“* R4 doporučuje rodičům, kteří nejsou schopni se na výběru MŠ nebo ZŠ domluvit, **konzultaci u psychologa za účelem zjištění přání a potřeb dítěte.** *„Pokud nejsou schopni se i přesto shodnout nebo ve věci jednat, střídavou péči rodičům nedoporučuji.“* R5 uvádí, že: *„Pokud rodiče nejsou ve shodě ve výběru školky nebo školy, opětovně doporučuji konzultaci u psychologa.“* R7 uvádí příklad, kdy se rodiče neshodují v názoru, zda má dítě zůstat na základní škole nebo odejít na víceleté gymnázium již od šesté třídy. *„V tomto případě jednoznačně rodičům doporučuji návštěvu PPP nebo konzultaci u dětského psychologa.“*

Nepokládám se v tomto směru za odborníka, který by tady měl odborně radit. Je jednoznačně lepší obrátit se na specializované pracoviště a řídit se jejich doporučeními.“ R8 přidává pro rodiče pěkné srovnání: „Pokud se jeden z rodičů pokouší navrhovat střídání dvou základních škol, tak se ho zeptám, jak by se jemu líbilo mít dvě zaměstnání a po týdnu je striktně střídat?“ Zároveň se domnívá, že pro dítě musí být střídání nejen učitelů, učebních plánů, ale hlavně kolektivu nepředstavitelně obtížné. „Každý kolektiv má svoje zážitky, které se dějí i v týdny, kdy tam dítě není a nakonec dítě zcela nezapadá ani do jednoho z kolektivů. Pokud střídání školského zařízení rodiče navrhnou, tak jednají jen s ohledem na svůj zájem a nikdy tak nemohou myslet na svoje dítě, co je po něho nejlepší.“

7.8 Shrnutí výzkumné části

Ve výzkumné části se jasně prokázala provázanost s klíčovými pojmy. Respondentky mnohokrát opakovaly pojem dítě, rozchod rodičů, střídavé péče, důležitost role sociálních pracovníků a pracovníků, ale především pojmy z nejlepšího zájmu dítěte, jako je názor a přání dítěte, identita dítěte, zachování rodinného prostředí, péče, ochrana a bezpečí dítěte, zvláštní zranitelnost dítěte, právo dítěte na zdraví a právo dítěte na vzdělání. Tyto uvedené pojmy uměly respondentky pěkně rozpracovat a proplést je do své praxe. Některá kritéria vzbudila více pozornosti, jiná méně, ale žádné neztratilo na svém významu. Potvrdila se důležitost vnímání těchto kritérií při rozhodování nejen ve věci střídavé péče, když jeden z rodičů nesouhlasí, ale také obecně při práci s dítětem a rodinou. Bylo zajímavé pozorovat, jak některá kritéria vzbuzují emoce, což se týkalo především špatné komunikace mezi rodiči, význam názoru a přání dítěte nebo porušování dohod mezi rodiči již v průběhu domluvené střídavé péče.

U prvního kritéria nejlepšího zájmu dítěte, **názor dítěte**, při posuzování střídavé péče ve chvíli, kdy jeden z rodičů nesouhlasí, vzešla potřeba soustředit se především na dotazování se názor a přání dítěte, ačkoliv nesmí být pro pracovníce či pracovníky dogma, je třeba je včlenit do kontextu nejlepšího zájmu dítěte s dalšími kritérii. Dalším důležitým poznatkem je, že je důležité dítěti řádně vysvětlit pojem střídavé péče. Z výzkumu vyplynulo, že názor a přání dítěte by měla sociální pracovníce či pracovník zjišťovat vždy. Není možné obejít názor dítěte, protože dítě je ten, o kterém se rozhoduje. Sociální pracovníce musejí být dobře proškolené a vyškolené v oblasti rozhovoru a pohovoru s dítětem. Není to vždy jen o tom, vést s dítětem slovní dialog, ale je třeba si všimnout nonverbální komunikace, či signálů, využít

jiné dostupné techniky apod. V tomto bodě bylo zjištěno, že sociální pracovníce již dbají na to, aby pohovor s dítětem byl proveden a ony tak znaly názor a přání dítěte. Považují za chybu, pokud názoru a přání dítěte není věnována dostatečná pozornost.

U druhého kritéria **identita dítěte** se některé respondentky shodly na tom, že v souvislosti se střídavou péčí není nutné přikládat kritériu identita dítěte takovou pozornost. Na dítě je pohlíženo jako na bytost, bez ohledu na jeho pohlaví, sexuální orientaci, národnost nebo víru. Jiné sociální pracovníce vnímají identitu dítěte především jako dohled nad osobností a individualitou dítěte a je nutné se tomuto aspektu věnovat. V tomto bodě nastala jakási názorová pluralita. Z rozhovorů však bylo zjištěno, že pokud sociální pracovníce vnímají identitu dítěte ve smyslu pohlaví, sexuální orientace apod., na osobnost dítěte dbají například při kritériu zranitelnost dítěte, tudíž se domnívám, že se jedná jen o osobitý výklad pojmu.

U třetího kritéria **zachování rodinného prostředí a navázání vztahů** je důležité vnímat hlavně bydliště rodičů, vzdálenost mezi bydlišti rodičů a zachování vazeb na příbuzné, kamarády a spolužáky. Jestliže by se jeden z rodičů odstěhoval do neúnosné vzdálenosti, není střídavá péče pro dítě vhodná. Sociální pracovníce zdůraznily, že není možné dítě vytrhnout z prostředí, ve kterém doposud vyrůstalo, je na to třeba brát velký zřetel. A pokud už dojde například k odstěhování do vzdálenějšího místa, je nutné tyto vazby nějakým způsobem zachovat a podporovat. Respondentky se shodly na tom, že pro dítě může být velkou frustrací vytrhnutí z prostředí kamarádů, přátel a známých, zvláště starší děti to mohou nést velmi citlivě a může to pro ně znamenat vyjádření se v neprospěch střídavé péče. Sociální pracovníce tak musí s rodiči v tomto směru pracovat a umět je přesvědčit, že při rozhodování o svém dalším působení, musejí brát ohledy především na dítě.

U čtvrtého kritéria **péče, ochrany a bezpečí dítěte** je zásadní přemýšlet nad životní úrovní rodičů, podobné či shodné výchově rodičů a na rovnosti postavení ostatních členů rodiny. Sociální pracovníce se zde zamýšlely především stran zajištění dítěte po materiální a výchovné stránce. Je nutné rodičům vysvětlit, že by v jejich jednání měla panovat shoda ve výchově, domluvit se na jednotném výchovném stylu a dítěti nastavit společně hranice, které platí v obou domácnostech. Respondentky uvedly, že prostředí rodičů může být materiálně odlišné, ale nemělo by se odlišovat natolik výrazně, aby dítě nebylo v jednom znevýhodněno. Dítě by mělo mít zachováno alespoň přibližný standard u obou rodičů.

Páté kritérium udává **zvláštní zranitelnost dítěte**, které některé respondentky označily jako jedno z nejzásadnějších, neboť již z názvu je zřejmé, že jak rodiče, tak OSPOD by měl konat

v nejlepším zájmu dítěte tak, aby docházelo k co nejmenšímu zásahu do integrity dítěte. Není to dítě, kdo rozhodl o nové životní situaci, ale je to především dítě, které se s ní musí vypořádat. Dítě je osobnost, ke které je potřeba přistupovat velmi individuálně. Některé sociální pracovníce vnímaly toto kritérium za zásadní v tom, že o tom je vlastně práce pracovníc OSPOD. Nedopustit, aby dítě bylo zraněno vlivem špatného vztahu či přístupu vlastních rodičů. Zde nastupuje osobnost sociální pracovníce, která by měla umět rodičům nastavit zrcadlo i v případě, že se ve finále jeví střídavá péče jako nevhodná a dítěti by víc brala, než dávala. Dítě může nefungující střídavá péče velmi poškodit. Nejsem zastánce střídavé péče za každou cenu a vytýkám sociálním pracovnícům, když střídavou péči posuzují ve vztahu k zájmům rodičů než ve vztahu k dítěti a jeho nejlepšímu zájmu. Stejně tak vytýkám sociálním pracovnícům či pracovníkům, když rodiče od střídavé péče zrazují bez posouzení mnou uvedených kritérií.

V šestém kritériu se zabýváme **právem dítěte na zdraví**. Zde vidíme názorovou shodu respondentek ohledně konsensu rodičů ve volbě lékaře, ve zdravotnických výkonech, v očkování. Dítě nesmí být ohroženo neshodami rodičů v této oblasti, má především právo na zabezpečení řádné zdravotní péče. Úkol sociálních pracovníc je především rodičům vysvětlit nutnou shodu či dohodu ve věcech ohledně jejich dítěte. Základem střídavé péče rodičů je kvalitní komunikace a na roveň s tím schopnost domluvit se i přes možné neshody a křivdy v jiných oblastech. V případech, kdy rodiče nejsou schopni se dohodnout na takto důležitých věcech, nastupuje autorita soudu a pak je otázkou, zda střídavá péče splňuje svůj účel.

Posledním kritériem je právo dítěte na **právo dítěte na vzdělání**, kde sledujeme důležitost především v rovině shodného výběru mateřské a základní školy, možné střídání škol a zachování jednoho školního prostředí včetně učitelů a spolužáků. Ve výzkumu bylo zjištěno, že sociální pracovníce doporučují zachování volby jedné mateřské školy, jedné základní školy a shodu rodičů na mimoškolních aktivitách. Respondentky též uvedly, že vnímají jako podstatné zachovat dětem stejné spolužáky a kamarády, neboť v určitém věku jsou pro děti důležitější než rodiče, ať se nám to líbí nebo ne. Respondentky se téměř shodly, že pokud se rodiče nedokážou dohodnout na takto podstatné záležitosti, nejsou zde dobré předpoklady k fungující střídavé péči.

ZÁVĚR

Cílem mé práce bylo zjistit pohled sociálních pracovníků na střídavou péči s ohledem na kritéria nejlepšího zájmu dítěte v situaci, kdy jeden rodič se střídavou péčí nesouhlasí. Ve výzkumné části jsem se respondentek dotazovala na porozumění jednotlivých kritérií a jak s danými kritérii samy pracují. V teoretické části byly zvýrazněny důležité pojmy, které se úzce vztahovaly na výzkumnou část. Z výzkumné části vyplynulo, že „dítě“ je v souvislosti s rozhodováním o střídavé péči nejdůležitější pojem. Dítě je objekt jak rodičovského zájmu, tak zájmu OSPOD. V teoretické části se dozvídáme, že forma střídavé péče jako taková vznikla v roce 1998 a i přes více než dvacetiletou praxi této formy péče, není stále tak rozšířená. Na to však velmi konkrétně navazuje nejlepší zájem dítěte a jeho kritéria, která je nutno zohledňovat, pokud se rodiče rozhodují o střídavé péči a OSPOD se stává legálním rádcem. Teorie ukázala, jak důležitá je role sociálního pracovníka při práci s dítětem a rodiči, stěžejním nástrojem je tak pro pracovníce a pracovníky rozhovor. To se pak krásně prolnulo ve výzkumné části v rozhovorech s respondentkami, které uvádějí rozhovor jako hlavní nástroj ve své práci. Ve výzkumu byla využita strategie kvalitativní metody formou polostrukturovaného rozhovoru. Domnívám se, že strategie byla zvolena vhodně, protože dokázala využít svůj potenciál v pokládaných otázkách v rámci rozhovoru a došlo tak k širokému zjištění informací. Ve výzkumu bylo zjištěno, že je velmi důležité pracovat s kritérii nejlepšího zájmu dítěte, tudíž výzkumného cíle bylo dosaženo.

Jako přínos ve své diplomové práci vidím právě v úzkém zaměření pohledu sociálních pracovníků při rozhodování o střídavé péči, ve chvíli, kdy jeden z rodičů nesouhlasí, s ohledem na kritéria nejlepšího zájmu dle komentáře Výboru OSN. Domnívám se, že je to určité vodítko pro mé kolegyně a kolegy, na co se ve své práci zaměřovat, jestliže poskytují poradenství ve výše uvedené věci. Ne vždy se pracovnícům a pracovníkům OSPOD podaří v poradenství obsáhnout všechny kritéria, které ale ve finále fungují jako celek a nelze jedno kritérium vyloučit či opomenout.

Přestože jsem věděla, že mnoho mých respondentek přistupuje ke střídavé péči negativně, o to víc jsem si vážila, že byly schopné posoudit střídavou péči ve světle předložených kritérií. Mnoho z nich uznalo, že za splnění určitých podmínek, řídící se právě těmito kritérii, je možné, aby probíhala fungující střídavá péče v nejlepším zájmu dítěte.

Cílem mé diplomové práce bylo též zjistit, zda jsou sociální pracovníce ochotné podívat se na případ především očima dítěte a jeho nejlepšího zájmu. Hodně z nás tvrdí, že pracujeme jen a jen v nejlepším zájmu dítěte, ale při rozboru jednotlivých kritérií bylo jasné, že je nutné každý případ projednat a promyslet více do hloubky.

Ve výzkumu bylo především zjištěno, že je zásadní znát názor a přání dítěte, dítě má právo k vyjádření vždy a má zároveň znát situaci, ve které se nachází, či bude nacházet. Nebylo pro mě přijatelné zjištění, pokud respondentka uvedla, že nepotřebuje názor dítěte znát. Respondentky vyzdvihovaly především nutnost vnímat individualitu dítěte, osobnost dítěte, psychiku dítěte, protože to je to, co by mělo zajímat především jak rodiče, tak OSPOD. Jako zásadní respondentky též vnímají komunikaci mezi rodiči a shodu na podstatných i běžných záležitostech, jediné tak může podle nich fungovat kvalitní střídatá péče a pokud se tak neděje, je dobré rodičům pomoci formou odesláním do odborných služeb. Už tak se pozná skutečný zájem rodičů a nejenom zahleděnost do sebe sama. Jako nejschopnější odbornou pomoc respondentky ze své zkušenosti uvedly dětského psychologa a rodinnou terapii. Při změně bydliště jednoho z rodičů do vzdálenějšího, než únosného bydliště (jako průměr respondentky uvedly časově náročný dojezd do školy nebo nutnost dvou škol), respondentky uvádějí, že by navrhovaly změnu péče ve prospěch jednoho z rodičů, který neopustil stávající bydliště. Respondentky se shodly na tom, že pro dítě je zásadní zachování jedné základní školy, což potvrzuje výše uvedené. V situacích, kdy ani přes učiněné poradenství u rodičů nedojde ke shodě, je nezbytné navrhnout znalecké zkoumání, které může, ale také nemusí o případu rozhodnout a navíc to významně prodlužuje soudní řízení. Respondentky se opět shodly, že jsou to především rodiče a jejich rodičovská odpovědnost, kdo a co by měl o osudu jejich dítěte rozhodnout, nikoli OSPOD či soud. Zároveň bylo z výzkumu patrné, že je důležité se na poli OSPOD neustále vzdělávat a počet let praxe ne vždy znamená kvalitně odvedenou práci. Na dobrém výsledku se podílí osobnost sociálního pracovníka, míra empatie, důvěra či respekt vůči sociálním pracovníkům.

Přínos své diplomové práce spatřuji především na poli sociálně-právní ochrany dětí, kdy diplomovou práci ráda poskytnu začínajícím sociálním pracovnícům, pracovníkům, stávajícím kolegům z oboru, odborné, ale i laické veřejnosti. Je důležité přesvědčit kolegyně a kolegy, aby na každé dítě pohlíželi skutečně ve světle jeho nejlepšího zájmu z hlediska několika kritérií, která mohou být nápomocná rozklíčovat vhodnost či nevhodnost střídaté péče ve chvíli, kdy jeden z rodičů nesouhlasí.

Pro další výzkumníky by mohla má diplomová práce sloužit jako předloha pro další zkoumání například v úzké specifikaci pouze na přání a názor dítěte, což je v současné době velmi význačné kritérium a rozhodování bez tohoto kritéria už není vůbec možné. Nestačí, že se rodiče o formě péče dohodnou, názor a přání dítěte je třeba slyšet vždy v závislosti na jeho věk a rozumové schopnosti.

Diplomová práce byla i pro mě velkou výzvou, neboť se tímto tématem pracovně i soukromě zabývám již mnoho let a akademická půda mi poskytla zázemí tento výzkum zrealizovat.

Použité zdroje

Seznam použité literatury

BERGER, Maurice a Isabelle GRAVILLON. *Když se rodiče rozvádějí: jak pochopit citění dítěte a jak mu pomoci*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-843-2.

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 3. vyd. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 80-246-0139-7.

Guggenbühl-Craig, Adolf. *Nebezpečí moci v pomáhajících profesích*. 1. vydání. Praha: Portál, 2010. ISBN: 978-80-7367-809-8

HAYES, Nicky. *Základy sociální psychologie*. Vyd. 7. Přeložil Irena ŠTĚPANÍKOVÁ. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0534-0.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-485-4.

JANOUSHKOVÁ, Klára a Dana NEDĚLNÍKOVÁ, ed. *Profesní dovednosti terénních sociálních pracovníků: sborník studijních textů pro terénní sociální pracovníky*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2008. ISBN 978-80-7368-504-1.

JÜRGEN, R. *Jsi moje dítě: Cochemská praxe? cesty k lidštějšímu rodinnému právu*. 1. vyd. Praha: Magistrát hlavního města Prahy, 2010. ISBN 978-80-254-8250-6

KLIMEŠ, Jeroným. *Partneři a rozchody*. Praha: Portál, 2005. Psychologie (Portál). ISBN 80-7367-045-3.

KROPÁČKOVÁ, Jana a Hana SPLAVCOVÁ. *Dvouleté děti v předškolním vzdělávání*. Praha: Raabe, 2016. Dobrá školka. ISBN 978-80-7496-270-7.

MACH, Jan. *Medicína a právo*. V Praze: C.H. Beck, 2006. Beckova edice ABC. ISBN 80-7179-810-X.

MAŘÍKOVÁ, Hana. 2003. „Ženy v české polistopadové politice.“ Pp. 208-215 in VODÁKOVÁ, Alena. Vodáková, O. (eds). *Rod ženský*. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-86429-18-0.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Vyd. 6. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0519-7.

MATOUŠEK, Oldřich. *Děti a rodiče v rozvodu: manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0968-3.

MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Vydání třetí. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1154-9.

MATOUŠEK, Oldřich, KŘIŠŤAN, Alois, ed. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0366-7.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1362-4.

NOVÁK, Tomáš. *O otcovské roli: [význam otce v rodině]*. Praha: Grada, 2013. Psychologie pro každého. ISBN 978-80-247-4498-8.

NOVÁK, Tomáš. *Péče o dítě po rozvodu a její úskalí*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4110-9.

NOVÁK, Tomáš. *Střídavá péče o dítě: zájem dítěte především*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0342-1.

NOVÁK, Tomáš a Bohumila PRŮCHOVÁ. *Jak přežít rozvodové peklo: malý sumář velkých rozvodových hrůz a jak je učinit snesitelnějšími*. Brno: Jota, 2004. ISBN 80-7217-294-8.

NOVÁK, Tomáš a Bohumila PRŮCHOVÁ. *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. Praha: Grada, 2007. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-1449-3.

NOVÁK, Tomáš a Petr ŠMOLKA. *Manželské a rodinné poradenství*. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-5873-2.

PEMOVÁ, Terezie a Radek PTÁČEK. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4317-2.

ŠVARŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

TRÁVNÍČEK, Milan. *Střídavá péče*. V Praze: C.H. Beck, 2015. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-596-1.

Odborné časopisy:

Kaiserová, V. Spory rodičů o volbu základní školy dítěte. Praha: Právo a rodina, 2014, roč. 16, č. 3, s. 20-23. ISSN 1212-866X.

Kaiserová, V. Úvaha nad nálezem Ústavního soudu ke střídavé výchově a jeho význam pro soudní praxi. Praha: Právo a rodina, 2014, roč. 16, č. 10, s. 12-15. ISSN 1212-866X.

Klimeš, J. Dítě jako oběť manželského konfliktu. Praha: Právo a rodina, 2013, roč. 15, č. 2, s. 17-22. ISSN 1212-866X.

Kovářová, D. Zájem dítěte je vždy to, co chci já. Praha: Právo a rodina, 2018, roč. 20, č. 11, s. 1-6. ISSN 1212-866X.

Kutnarová, K. Střídavá péče ve světle judikatury. Praha: Právo a rodina, 2018, roč. 20, č. 8, s. 14-19. ISSN 1212-866X.

Lichovník, T. Dítě má právo na šťastné dětství. Praha: Rodinné listy, 2020, roč. 9, č. 1, s. 6-8. ISSN 1805-0824.

Luňáčková, O. Náзор dítěte z pohledu účastníka soudního řízení v opatrovnické věci. Praha: Právo a rodina, 2018, roč. 20, č. 8, s. 1-7. ISSN 1212-866X.

Lužná, R. Střídavá péče při velké vzdálenosti bydliště rodičů. Praha: Rodinné listy, 2020, roč. 9, č. 7-8, s. 38-44. ISSN 1805-0824.

Lužná, R. Význam faktické dohody rodičů při rozhodování soudu o výchově nezletilého. Praha: Právo a rodina, 2018, roč. 20, č. 11, s. 11-17. ISSN 1212-866X.

Majer, M. Pečinka, H. Hledání nejlepšího zájmu dítěte pohledem právním i sociálním. Praha: Rodinné listy, 2018, roč. 7, č. 8, s. 14-19. ISSN 1805-0824.

Matoušek, O. Cochemská praxe – jiný způsob rozvodu. Praha: Právo a rodina, 2014, roč. 16, č. 8, s. 17-21. ISSN 1212-866X.

Matoušek, O. Rodičovství po rozvodu a možnosti jeho hodnocení. Praha: Právo a rodina, 2014, roč. 16, č. 7, s. 9-13. ISSN 1212-866X.

Novák, T. Zahraniční zkušenosti se střídavou péčí. Praha: Právo a rodina, 2015, roč. 17, č. 2, s. 21-24. ISSN 1212-866X.

Novotná, V. Sociální práce s rodinou při poskytování sociálně-právní ochrany dětí. Praha: Právo a rodina, 2008, roč. 10, č. 8, s. 1-5. ISSN 1212-866X.

Ptáček, R. Pemová, T. Vedení rozhovoru s dětmi v kontextu sociálně-právní ochrany dětí. Praha: Právo a rodina, 2014, roč. 16, č. 6, s. 17-23. ISSN 1212-866X.

Rogalewiczová, R. Dítě jako účastník občanského soudního řízení. Praha: Právo a rodina, 2019, roč. 22, č. 9, s. 19-24. ISSN 1212-866X.

Rogalewiczová, R. Rodičovská odpovědnost ve světě. Praha: Právo a rodina, 2020, roč. 9, č. 1, s. 6-8. ISSN 1212-866X.

Rogalewiczová, R. Střídavá péče a rodičovský konflikt. Praha: Právo a rodina, 2016, roč. 18, č. 2, s. 8-13. ISSN 1212-866X.

Rusý, P. Střídavá péče s odlišným rozdělením péče. Praha: Právo a rodina, 2018, roč. 20, č. 3, s. 18-21. ISSN 1212-866X.

Shön, M. Koho české právo rozumí pod pojmem dítě? Praha: Právo a rodina, 2013, roč. 15, č. 3, s. 17-20. ISSN 1212-866X.

Špaňhelová, I. Střídavá péče o děti po rozvodu očima psychologa. Praha: Právo a rodina, 2005, roč. 7, č. 5, s. 1-5. ISSN 1212-866X.

Online zdroje:

Klimeš, J. Střídavá péče pro a proti [online]. ©2009. Dostupné z: [Střídavá péče - pro, proti a proč? | Šance Dětem \(sancedetem.cz\)](#)

Vohlídalová, M. Jeho a její pohled: Střídavá péče z perspektivy matek a otců [online]. ©2014. Dostupné z: [114.indd \(cas.cz\)](#)

Mach, J.: Poskytování zdravotních služeb nezletilému pacientovi [online]. ©2009. Dostupné z: [Poskytování zdravotních služeb nezletilému pacientovi \(zdravotnicke-pravo.cz\)](#)

Zahraniční zdroje:

Lebovic, D. Difference Between Shared Custody and Joint Custody. [online]. ©2020 [cit. 13. 8. 2020]. Dostupné z: [Joint Custody vs Shared Custody | LegalMatch](#)

Russel, N. What is “shared custody” and how is it calculated? [online]. ©2018[cit. 19. 12. 2018]. Dostupné z: [What is “shared custody” and how is it calculated? | Siskinds Law Firm](#)

Zákony:

Úmluva o právech dítěte

Listina základních práv a svobod

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění

Etický kodex sociálních pracovníků ČR, Společnosti sociálních pracovníků, 2006

Průvodce:

Hofchneiderová, A. Praktický právní průvodce nejlepším zájmem dítěte. Praha: Liga lidských práv, 2016. ISBN 978-80-87414-26-2.

Sborníky:

Rogalewiczová, R. Cirbusová, M. Zájem dítěte v soudní praxi. Sborník příspěvků z konference pořádané Úřadem pro mezinárodněprávní ochranu dětí 17. 9. 2015 v Brně. Brno: UMPOD, 2015.

Příručky:

Klimeš, J. Budování identity dítěte. Praktický materiál pro náhradní rodiče. Občanské sdružení Rozum a cit, Praha 2008.

Přednášky, osobní konzultace:

Pavlíková, G. Sociální práce s rodinou a její právní kontext. Akreditovaný kurz MPSV a MV ČR, Praha, Amalthea, 2018.

Staněk, J. Rozvod v rodině a dopady na dítě. Výukový materiál, Praha, Vzdělávací agentura Dr. Ing. Jiří Staněk, 2016.

Diplomové, bakalářské práce:

Mědílková, S. Střídavá péče pohledem práva a sociálních pracovníků OSPOD Trutnov. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2020. Diplomová práce. Vedoucí práce: Petr Fabián.

Machová, D. Střídavá péče pohledem sociálních pracovníků orgánů sociálně-právní ochrany dětí. Masarykova univerzita v Brně, 2020. Diplomová práce. Vedoucí práce: Pavel Navrátil.

Seznam tabulek

Tabulka č. 1 Počet pravomocných rozhodnutí o střídavé péči.....	22
Tabulka č. 2 Respondenti.....	47
Tabulka č. 3 Transformační tabulka.....	48